ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ І ІНСТРУМЕНТИ ВІДБУДОВИ ТА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Українська школа міжнародного інноваційного підприємництва, права і комунікацій,
Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Шевченко
Київ, 2023

Автори дослідження: Ступницький О. І., Швець І.Ю. Українська школа міжнародного інноваційного підприємництва, права і комунікацій.

Дослідження було виконано за підтримки CEE Bankwatch Network і погляди, викладені в ньому, жодним чином не можуть сприйматися як такі, що відображають офіційну позицію CEE Bankwatch Network. Аналіз і рекомендації є виключною відповідальністю авторів дослідження.

© Українська школа міжнародного інноваційного підприємництва, права і комунікацій, CEE Bankwatch Network, 2023

Зміст

Передмова 4
Подяка за внесок та експертну допомогу 5
Скорочення та абревіатури 6
1. Вступ – мета, актуальність і методологія дослідження 7
Методологія дослідження 12
Підхід до проведення пілотного опитування та інтерв'ю: 13
Обмеження методики дослідження 14
Методологія аналізу даних 15
2. Місцеві та міжнародні джерела фінансування проектів відбудови та розвитку територіальних громад/муніципалітетів в Україні 16
2.1. Місцеві податкові/неподаткові надходження 16
Податкові/неподаткові надходження/видатки 16
Інші неподаткові надходження 22
Висновки 23
Рекомендації 26
2.2. Українські фонди підтримки відновлення та розвитку 28
Висновки 36
Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) 36
Фонд енергоефективності (ФЕЕ) 37
Фонд ліквідації наслідків збройної агресії (ФЛНЗА) 38
Рекомендації 38
Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) 38
Фонд енергоефективності 39
Фонд ліквідації наслідків збройної агресії 40
2.3. Міжнародні фінансові організації, гуманітарна та технічна допомога 42
Системна допомога міжнародних донорів та кредиторів у контексті підтримки України є досить складною та різноманітною: 42
Група Світового Банку 45
Міжнародна Фінансова Корпорація 47
Багатостороннє Агентство з Гарантій Інвестицій (MIGA) 48
Європейський Банк реконструкції та розвитку 51
Європейський інвестиційний банк 54
Висновки 57
Група Світового Банку 57
Європейський Банк реконструкції та розвитку 58

Європейський інвестиційний банк 59
Рекомендації 60
3. Результати опитування та інтерв'ю 62
Заключні положення 105

Передмова

Сьогодні Україна стоїть перед випробуваннями, які неможливо описати звичайними словами. Наша земля, наші міста та наші люди воюють з російською навалою за свободу, за наше право жити, за право жити в вільній, демократичній країні.

Наразі ми робимо перші кроки з відбудови нашої Батьківщини. Завдання настільки масштабне, що його можна порівняти лише з планом Маршала після Другої світової війни. Українська школа міжнародного інноваційного підприємництва, права і комунікацій, провела це дослідження з метою аналізу можливостей для територіальних громад використовувати різні фінансові інструменти в процесі відбудови та розвитку та розробці практичних рекомендацій. Співпраця з CEE Bankwatch Network дала нам унікальну можливість дослідити цю тему та внести свій внесок у підтримку та розвиток територіальних громад в Україні.

Сподіваємося, що отримані результати і рекомендації сприятимуть прийняттю обґрунтованих рішень та розробці ефективних стратегій, спрямованих на підвищення підтримки територіальних громад та сприяння відбудові України.

З повагою,

Олексій Ступницький, Іван Швець
Українська школа міжнародного інноваційного підприємництва, права і комунікацій, Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Шевченко

Подяка за внесок та експертну допомогу

Дослідження було підготовлено Українською школою міжнародного інноваційного підприємництва, права і комунікацій у партнерстві з CEE Bankwatch Network.

Ми висловлюємо глибоку вдячність за цінний внесок і коментарі, які надали Владлена Марцинкевич, Ольга Стогнушенко, Олексій Пасюк, Манана Кочладзе, Фіданка Бачева-МакГрат – CEE Bankwatch Network; Роман Комендант -Заступник Голови Державного Агентства відновлення та розвитку інфраструктури України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації; Роман Корінець – Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України; Андрій Паляниця, Стівен Сілкокс, Денис ДеСантіс, Валері Райт, Дональд Боузер, Річард Мессік – міжнародні експерти; Ерл Гаст – University Research Co.; Олена Купіна, ГО «Інститут законодавчих ідей»; Сергій Миткалик – ГО «Антикорупційний штаб»; Дмитро Остапчук – громадська ініціатива «Антикорупційний монітор».

Ми також висловлюємо особливу подяку Світлані Туль, Заступниці директорки Агенції регіонального розвитку Полтавської області «Офіс євроінтеграції» та Євгену Бевзюку, директору Благодійного фонду «Карпатська унія» за допомогу в організації і проведенні пілотного опитування, Юлії Денисенко, Павлу Зеленському, Дарії Клявліній, Арсенію Люльці -студентам 2-го курсу, Ярославі Загурській, студентці 5-го курсу, Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Шевченко – за участь в підготовці аналітичних документів і проведенні дослідження.

Окремо хочемо подякувати Інессі Войці, депутатці Сейму Латвії (2018-2022) і Мохамеду Самеху, SUEZ Consulting Engineering з якими ми разом працювали в Надзвичайній кредитній програмі для відновлення України, ЄІБ/ПРООН за цінні поради і рекомендації.

Українська школа міжнародного інноваційного підприємництва, права і комунікацій висловлює щиру подяку всім представникам центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових кіл, громадянського суспільства, міжнародної донорської спільноти, а також незалежним експертам, які зустрічалися з командою Школи, а також заповнили онлайн-анкети.

Скорочення та абревіатури

АМР США Агентство міжнародного розвитку США
АМУ Асоціація міст України
БКУ Бюджетний кодекс України
ВАГ Всеукраїнська асоціація громад
ВВП Валовий внутрішній продукт
ВДВ Валова додана вартість
ВГП Валовий регіональний продукт
ВРУ Верховна Рада України
GIZ Німецьке товариство з міжнародного співробітництва
ДПП Державно-приватне партнерство
ДПС Державна податкова служба України
ДСРР Державна стратегія регіонального розвитку
ДССУ Державна служба статистики України
ДФРР Державний фонд регіонального розвитку
ЄБРР Європейський Банк Реконструкції та Розвитку
ЄІБ Європейський Інвестиційний Банк
ЄС Європейський Союз
КМРВ Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України
КМУ Кабінет Міністрів України
Міністерство відновлення Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України **МАР** Міжнародна Асоціація Розвитку
МБРР Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку
МВФ Міжнародний Валютний Фонд
МФК Міжнародна Фінансова Корпорація
Мінфін Міністерство фінансів України
Мінцифри Міністерство цифрової трансформації України
МКК Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку
МТД Міжнародна технічна допомога
МФО Міжнародні фінансові організації
МФУ Міністерство фінансів України
ОГС Організація громадянського суспільства
ОЕСР Організація економічного співробітництва та розвитку
ОМС Органи місцевого самоврядування
ООН Організація Об’єднаних Націй
ОТГ Об’єднані територіальні громади
ПДВ Податок на додану вартість
ПДФО Податок на доходи фізичних осіб
ПНП Податок на прибуток підприємств
ПРООН Програма розвитку Організації Об’єднаних Націй
РФ Російська федерація
СБ Світовий Банк
ФЕЕ Фонд енергоефективності
ФЛНЗА Фонд ліквідації наслідків збройної агресії
УШМІППК - Українська школа міжнародного інноваційного підприємництва, права і комунікацій

1. Вступ – мета, актуальність і методологія дослідження

Метою дослідження є визначення поточної доступності та якості коштів для муніципалітетів в Україні, практичних аспектів роботи різних фондів та напрацювання рекомендацій щодо забезпечення сталості, прозорості та підзвітності програм відновлення. Аналіз доступності і якості коштів передбачає визначення джерел фінансування, усталених практик роботи державних установ, міжнародних програм і фондів, критеріїв забезпечення якості та сталості реконструкції, нагальних потреб у фінансуванні та його наявності, забезпечення участі громади у процесах планування та моніторингу виконання програм відбудови, механізмам підзвітності та забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості.

Актуальність даного дослідження - в безпрецедентності ситуації, яка склалася в світі після 24 лютого 2022 року – початку війни між Україною та РФ. Європа, після закінчення ІІ Світової війни, понад 70 років уникала повномасштабних військових конфліктів між суверенними державами. Додаткову гостроту ситуації надає факт, що РФ володіє зброєю масового ураження, ядерною зброєю. Масштаби руйнувань, людських жертв та відновлення на території України не мають аналогів у сучасній Європі. Це супроводжується безліччю викликів перед українською владою, громадянським суспільством та необхідністю прийняття нестандартних, новаторських рішень. Питання міжнародної допомоги та її обсягів, а також здатність ефективно та раціонально її використовувати, стає ключовим у контексті відновлення[1].

Відновлення України вимагатиме залучення величезної кількості ресурсів. Звіт "Україна - Швидка Оцінка Завданої Шкоди Та Потреб На Відновлення"[2] надає детальний аналіз збитків в Україні, які перевищили 135 мільярдів доларів США. Найбільше постраждали такі сектори, як житло, транспорт, енергетика, торгівля та промисловість. Війна викликала вимушені зупинки в економічній діяльності та виробництві, спричинивши додаткові витрати та збитки приблизно на 290 мільярдів доларів США. Протягом 2022 року економіка України скоротилася на 29,2 відсотка, а рівень бідності зріс з 5,5 відсотків до 24,1 відсотка, виходячи з межі бідності у 6,85 доларів США на особу в день. Станом на **лютий 2023** року приблизні витрати на відбудову та відновлення країни становлять близько **411 мільярдів доларів США**. З огляду на фізичне пошкодження інфраструктури, Київська школа економіки провела

[1] Центр економічних і політичних досліджень, Паризький звіт 1, Відбудова України: принципи та політика, https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf

[2] World Bank; Government of Ukraine; European Union; United Nations. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 - February 2023 (English). Washington, D.C.: World Bank Group, http://documents.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/P180174 0d1177f03c0ab180057556615497

оцінку загальних збитків станом на березень 2023 року, які склали 143,8 млрд доларів[3]. З цієї загальної суми, 53,6 млрд доларів припадають на житлове будівництво. Проте слід враховувати, що кошторис збитків та витрат на реконструкцію обов'язково буде переглянутий у напрямку збільшення, оскільки війна ще триває. Наприклад, 6 червня 2023 року була зруйнована Каховська дамба і розмір збитків поки що не підлягають точній оцінці. У першому кварталі 2023 року за оцінками[4] очікується, що рівень безробіття складе 20%. Незважаючи на значні зусилля щодо мобілізації доходів з внутрішніх джерел, Україна залишається залежною від зовнішньої фінансової підтримки. У 2022 році податкові надходження зросли на 9,9%, що становить приблизно на 2,4 млрд євро більше, ніж у 2021 році[5]. Однак прогалини у фінансуванні залишаються значними. За базовими оцінками МВФ[6] від березня 2023 року, очікується, що дефіцит зовнішнього фіскального фінансування України у 2023 році становитиме 41,9 млрд доларів США, що приблизно складає 20% довоєнного ВВП України. На період 2023-2027 років передбачено дефіцит у розмірі 123,5 млрд доларів США. За негативним сценарієм, ця сума може зрости до 148,7 млрд доларів США. Це свідчить про необхідність пошуку додаткових джерел фінансування та зусиль для збалансування бюджету України та забезпечення стабільності фінансового сектору в умовах військових дій та зовнішньої економічної залежності[7].

Початок війни став фактором, який сприяв широкомасштабній підтримці України та нашого народу. Міжнародна спільнота на Заході оперативно виступила з політичною, фінансовою та військовою підтримкою для України, усвідомлюючи масштаб гуманітарних потреб та стратегічне значення незалежності України. Ця допомога надходить безпосередньо або через Міжнародний валютний фонд і Всесвітній банк, які зараз акцентують увагу на наданні макрофінансової допомоги бюджету України. Інші міжнародні фінансові установи, такі як Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та ряд менших інституцій, продовжують працювати в Україні або розглядають можливість для надання додаткової бюджетної підтримки чи цільових інвестицій у економіку та соціальний сектор України у вигляді невідкладних заходів. Як зазначається в

---

[3] Kyiv School of Economics, During the year of the full-scale war, the total amount of damages caused russia to Ukraine's infrastructure has reached almost $143.8 billion, 22.03.2023, https://kse.ua/about-the-school/news/during-the-year-of-the-full-scale-war-the-total-amount-of-damages-caused-russia-to-ukraine-s-infrastructure-has-reached-almost-143-8-billion/

[4] National Bank of Ukraine, Inflation Report. April 2023, https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q2_en.pdf?v=4

[5] State Tax Service of Ukraine, State budget received 698.7 billion UAH in 2022, Press service of the State Tax Service of Ukraine, 02.01.2023, https://tax.gov.ua/en/mass-media/news/644542.html

[6] International Monetary Fund, Ukraine: Request for an Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility and Review of Program Monitoring with Board Involvement-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine, 31.03.2023, https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/03/31/Ukraine-Request-for-an-Extended-Arrangement-Under-the-Extended-Fund-Facility-and-Review-of-531687

[7] 16 травня ц. р. опубліковано звіт Європейського банку реконструкції та розвитку «Регіональні економічні перспективи», в якому викладено бачення сценарію щодо відновлення України, https://www.ebrd.com/news/2023/ebrd-outlines-a-view-of-a-successful-ukraine-reconstruction.html#

дослідженні Бостонської консалтингової групи (BCG, 2023)[8], обсяг поточної допомоги недостатній для повного відновлення України та повернення її до самодостатності. Тому акцент допомоги повинен змінитися з надання негайної допомоги на планування комплексних заходів для відновлення країни.

Завдяки активному сприянню міжнародних партнерів, Україна провела кілька важливих заходів для повномасштабної оцінки збитків та розробки планів відновлення:

1. Конференція з відновлення України (URC) 2022 - з 4 по 5 липня 2022 року відбулася щорічна Конференція з відновлення України, що призвела до прийняття "Декларації Лугано". Під час цієї конференції уряд України представив 10-річний "Національний план відновлення України" на суму 750 мільярдів доларів США[9].

2. Міжнародна експертна конференція в Берліні 2022 - 25 жовтня 2022 року в Берліні відбулася "Міжнародна експертна конференція з питань відновлення, реконструкції та модернізації України", яку організували за участю німецького головування у Групі семи (G7) та Європейської Комісії[10].

3. Міжнародна конференція на підтримку українського народу в Парижі 2022 - 13 грудня 2022 року в Парижі відбулася "Міжнародна конференція на підтримку українського народу"[11].

4. Конференція з відновлення України 2023 в Лондоні "Ukraine Recovery Conference" 2023 відбулася у Лондоні з 21 по 22 червня 2023 року[12].

Ці масштабні події сприяли обговоренню і розробці стратегій відновлення та співпраці між Україною та її міжнародними партнерами з метою допомоги Україні в період війни і після її завершення та відновлення інфраструктури та економіки країни.

Аналізуючи реальну ситуацію доступності фінансових ресурсів в громадах та спроможності їх ефективного використання, дослідження пропонує рекомендації, які можуть служити основою для розробки стратегій на національному та місцевому рівнях, спрямованих на забезпечення стабільності, відновлення та довготривалого розвитку країни. Узагальнено джерела та інструменти фінансових ресурсів доступних на місцевому рівні представлені у таблиці нижче:

Внутрішні державні надходження	**Внутрішні приватні надходження**	**Зовнішні державні надходження**	**Зовнішні приватні надходження**
Державні дотації та субвенції	Публічно-приватне партнерство	Міжнародна допомога від інших держав або	Міжнародні донорські програми від приватних

[8] Boston Consulting Group, Supporting Ukraine: A Study on Potential Recovery Strategies for Ukraine, January 2023, https://media-publications.bcg.com/Supporting-Ukraine-Potential-Recovery-Strategies-Feb-2023.pdf
[9] Ukraine Recovery Conference 2022, https://www.urc-international.com/urc-2022
[10] Donor platform to help rebuild Ukraine, https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/ukraine-recovery-conference-2129426
[11] International Conference in Support of the Ukrainian People, https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/ukraine/news/article/international-conference-in-support-of-the-ukrainian-people-statement-by-the
[12] Ukraine Recovery Conference, 2023, https://www.urc-international.com

		міжнародних урядових організацій	організацій або благодійних фондів
Податки та місцеві збори	Продаж майна муніципалітету приватному сектору	Гуманітарна допомога від державних агенцій інших країн	Публічно-приватне партнерство з іноземними компаніями
Неподаткові надходження (штрафи, платежі за ліцензії, плата за землю тощо)	Позики від приватних банків або інших фінансових інститутів	Зовнішні позики від державних банків чи міжнародних фінансових інститутів	Зовнішні позики від міжнародних приватних банків або фінансових інститутів
Повернення коштів з попередніх інвестицій	Випуск муніципальних облігацій для приватних інвесторів	Фінансування від регіональних блоків (наприклад, Європейський Союз)	Випуск муніципальних облігацій для іноземних інвесторів
Відсотки від державних депозитів в банках	Донорські програми від національних благодійних фондів	Спільні програми фінансування з іншими державами	Зелені облігації (для проектів, спрямованих на охорону довкілля та сталий розвиток)
	Краудфандинг та краудінвестинг		Відсотки та дивіденди від участі муніципалітету в змішаних компаніях з іноземними партнерами
	Прямі інвестиції приватних компаній в інфраструктурні проекти		
	Спонсорські внески від місцевого бізнесу		

(Таблиця 1. Джерела та інструменти муніципального фінансування, УШМІБПК, 2023)

Цей розподіл джерел фінансування є одночасно достатньо умовним, оскільки фінансування програм та/або допомоги може надаватися одночасно з використанням внутрішнього і зовнішнього фінансування. Питома вага різних інструментів фінансування може варіюватися в залежності від стану економіки України, місцевої політики та особливостей регіону. Загалом, податки та місцеві збори традиційно відіграють ключову роль в структурі доходів більшості муніципалітетів світу. Вони, як правило, складають значну частину загального бюджету, але питома вага може варіюватися в залежності від муніципалітету. Інструменти, такі як публічно-приватне

партнерство та випуск муніципальних облігацій, можуть мати меншу питому вагу в порівнянні з традиційними джерелами доходу. Проте вони набувають все більшого значення в контексті фінансування великих інфраструктурних проектів. У нинішньому воєнному стані та майбутніх післявоєнних умовах міжнародна допомога[13] [14] буде відігравати ключову роль у фінансовій стабільності муніципалітетів. Іноземні інвестиції та краудфандинг, хоча і займають лише невелику частку в загальній структурі фінансування, в контексті глобалізації вони набувають все більшого значення, особливо з урахуванням економічного відновлення та політичної стабільності.

В процесі дослідження ми дотримувалися певних обмежень, які обумовлені надзвичайним масивом інформації для критичного осмислення і підготовці рекомендацій. Більш детально ми зупинимося на цьому питанні в **методології дослідження**. Масив інформаційних даних включає аналіз річних надходжень і витрат місцевих бюджетів та оптимізації місцевих доходів/видатків, аналіз державних програм і фондів підтримки відбудови та розвитку, понад 170 мільярдів доларів США на військову та невійськову підтримку України, починаючи з початку війни, більш ніж 500 активних проєктів технічної допомоги, підтримку, що надається МФО – Міжнародним Валютним Фондом, Групою Світового банку, Європейським Інвестиційним Банком, Європейським Банком Реконструкції та Розвитку, фінансово-кредитними установами інших країн, гуманітарною допомогою, тощо[15] [16] .

Дослідження включає аналіз фінансових можливостей територіальних громад шляхом вивчення внутрішніх (бюджетів місцевих громад), державних (державні фонди) і міжнародних джерел фінансування для відбудови та відновлення (Розділ 2). При проведенні аналізу внутрішніх джерел фінансування громад були проаналізовані можливості фінансування з місцевих бюджетів, включаючи врахування податкових надходжень, зборів та інших джерел власних доходів громад. Для аналізу державних джерел фінансування були вибрані *Державний фонд регіонального розвитку*, *Фонд енергоефективності* та *Фонд ліквідації наслідків збройної агресії*. Вибір фондів обумовлений їх важливістю у регіональній політиці, інноваційними підходами, обсягами фінансування та можливістю аналізу історії їх роботи. Інші державні фонди зазначаються у цьому дослідженні в загальних рисах і повинні стати об’єктами додаткових досліджень. При аналізі міжнародних джерел фінансування - гуманітарної допомоги, міжнародних фінансових організацій та програм технічної допомоги – увага першочергово зверталася на програми міжнародних фінансових організацій. Для аналізу були відібрані *Світовий Банк*, *Європейський Інвестиційний Банк* та *Європейський Банк Реконструкції та Розвитку*. Вибір МФО був зроблений з урахуванням загальної кількості коштів залучених до фінансування проєктів в Україні,

---

[13] Київська школа економіки, Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення, Київ, 2022, https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf

[14] Офіс ефективного регулювання, Аналіз міжнародного досвіду та найкращих практик щодо прозорої та підзвітної відбудови, травень 2022, **https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2022/06/UA-international-experience-transparent-accountable-recovery.pdf**

[15] Ukraine Support Tracker, Kiel Institute for the World Economy, https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/

[16] Національний інститут стратегічних досліджень, Допомога міжнародних фінансових інститутів Україні (червень 2023), https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/dopomoha-mizhnarodnykh-finansovykh-instytutiv-ukrayini-cherven-2023

регіональним покриттям, інноваційними підходами та можливістю аналізу історії їх роботи. Як і зазначалося вище, інші МФО зазначаються у цьому дослідженні в загальних рисах і повинні стати об'єктами додаткових досліджень.

Аналіз гуманітарної допомоги від інших країн і гуманітарних організацій проводився лише у деяких конкретних прикладах подолання першочергових наслідків агресії у звільнених районах Київської області на підставі проведених інтерв'ю. Проведення аналізу проєктів міжнародної технічної допомоги проводилося виключно у прив'язці до програм МФО та конкретних громад.

Варто зазначити, що Україна робить перші кроки у формуванні цифрової бази даних (платформи DREAM та Єдина державна електронна система у сфері будівництва) проєктів відбудови та розвитку за обсягами фінансування, секторами, географічним розподілом, конкретно по громадам у визначений період часу, виконавцям та реципієнтам, кошторисам, моніторингу та звітності тощо[17] [18].

Залученню приватного капіталу до програм відновлення та розвитку була присвячена більша частина Міжнародної конференції з питань відновлення України (URC-2023) в Лондоні[19]. Аналіз приватних місцевих та міжнародних джерел в нашому дослідженні не проводився. Питання залучення приватного капіталу, державно-приватних партнерств лише частково згадуються у відповідних підрозділах Розділу 2.

Наприкінці кожного з підрозділів Розділу 2 дослідження надаються узагальнені висновки та рекомендації. Розділ 3 дослідження надає результати пілотного опитування та відповіді на додаткові запитання щодо фінансування інфраструктурних об'єктів.

Методологія дослідження

Дослідження проводилося в період з червня по вересень 2023 року. Додаткові дані було зібрано між 1 серпня та 5 вересня у відповідь на коментарі та питання CEE Bankwatch Network стосовно першого проекту дослідження. Автори дослідження провели аналіз нормативно правової бази, існуючих матеріалів з питань програм відновлення та розвитку України, взяли участь у онлайн веб-конференціях і круглих столах з різних аспектів відновлення, провели пілотне опитування та інтерв'ю.

При **проведенні дослідження** ми проаналізували сучасні фінансові механізми підтримки територіальних громад. Основні етапи дослідження включали: системний пошук і аналіз в національних базах даних, міжнародних фінансових репозиторіях та академічних платформах. Аналіз місцевих бюджетних надходжень і витрат проводився в контексті місцевого розвитку, враховуючи основні статті витрат і джерела фінансування; оцінка фінансових інструментів – включала проведення опису основних інструментів фінансової підтримки та їх ефективності. Ми також намагалися ідентифікувати потенційні ризики у сфері фінансування та їх можливий вплив на

[17] DREAM. Цифрова екосистема для підзвітного управління відбудовою, https://dream.gov.ua/ua
[18] Портал державної електронної системи у сфері будівництва, https://e-construction.gov.ua
[19] Ukraine Recovery Conference, 21-22 June 2023, London, Ukraine Recovery Conference – On 21-22 June 2023 – London, UK (urc-international.com)

стабільність та розвиток територіальних громад. На основі отриманих даних були сформульовані рекомендації зі вдосконалення механізмів фінансової підтримки громад, враховуючи їх специфіку, існуючі ресурси та потреби. Рекомендації дослідження, враховували широкий спектр питань і проблем, які стоять перед органами влади на різних рівнях та громадянським суспільством. Кожна рекомендація має в собі загальне концептуальне визначення необхідних заходів та основних учасників, які відповідають за їх виконання. Деталізація кожної рекомендації та розробка конкретних планів для їх поетапного впровадження розглядались як окремі етапи майбутніх технічних завдань і досліджень, спрямованих на забезпечення успішного виконання цих заходів. Ці плани будуть включати у себе специфікацію кожного кроку та відповідні дії, бюджет та необхідні ресурси для їх реалізації, часові графіки та інші важливі аспекти.

Підхід до проведення пілотного опитування та інтерв'ю:

У рамках нашого дослідження ми також провели пілотне опитування в Полтавській області з метою ідентифікації нових ідей та гіпотез, які вимагають подальшого наукового обґрунтування. Оскільки обмежена кількість учасників пілотного опитування не дозволяє отримати статистично репрезентативні результати, його результати будуть використовуватися для розробки питань і методики подальшого, більш масштабного та представницького дослідження. Ці результати допомагають визначити ключові аспекти та питання, які є суттєвими для нашої цільової аудиторії та потребують подальшого вивчення. Полтавська область була обрана як майже ідеальна локація для проведення пілотного дослідження щодо існуючих фінансових інструментів відновлення та розвитку України з кількох обґрунтованих причин. **По-перше**, її розташування в центральній частині України робить її представницькою для широкого спектру інших регіонів країни. Результати пілотного дослідження можуть служити зразком для інших областей і стати важливими для розуміння фінансових викликів та можливостей, з якими стикаються інші регіони України і для подальших досліджень. **По-друге**, різноманітний соціальний склад населення Полтавської області, який включає великі та малі міста, а також сільські райони, створює унікальну можливість для аналізу потреб різних територіальних громад та їх фінансового стану. **По-третє**, не менш важливою є те, що наша партнерська дослідницька команда, знаходилася саме в Полтавській області, і володіє великим досвідом та високим рівнем знань щодо місцевого контексту. Цей досвід і знання були надзвичайно важливими для забезпечення якісного та ефективного проведення дослідження та спілкування з громадами, органами влади та представниками організацій громадянського суспільства. Опитування було надіслано представникам 60 громад Полтавської області[20]. Отримано 36 відповідей. Важливо зауважити, що доступність і можливості ефективного використання фінансування важко виміряти жодним єдиним способом, тому що це потребувало б порівняння з вхідними та вихідними даними порівняльного національного, місцевого та донорського втручання з надання фінансової підтримки в

[20] Децентралізація: Список територіальних громад Полтавської області, Децентралізація в Україні (decentralization.gov.ua)

громаді, області або, в ідеалі, всій Україні. Автори дослідження не знайшли таких порівняльних аналізів, що дозволили б здійснити таке змістовне порівняння.

При проведенні аналізу деяких програм міжнародних організацій ми спиралися на власну експертизу для розробки висновків і рекомендацій. Для збору інформації про поточний стан та ефективність програм відновлення та розвитку були проведені індивідуальні інтерв'ю з представниками Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України (Міністерство відновлення), Державного Агентства відновлення та розвитку інфраструктури України, ПРООН, АМР США, ЄІБ, ЄБРР, міжнародними та українськими експертами, що мають досвід роботи з програм відновлення та розвитку, представниками громадських організацій.

Індивідуальні інтерв'ю також проводилися з керівництвом громад Київської області з виїздом до громад і можливістю візуально оцінити масштаби робіт з відновлення.

Обмеження методики дослідження

Методика дослідження має ряд обмежень, які є типовими для аналізу процесів або ефективності програм, де кабінетні дослідження та якісні інтерв'ю є єдиною основою для визначення доступності фінансових ресурсів та ефективності використання коштів:

- Існують обмеження для досліджень цього типу з таким широким охопленням доступних фінансових інструментів та масштабами відновлення, які є наслідком найбільшої війни в Європі після II Світової війни. Одними з найбільших обмежень був час доступний для польових робіт та об'єми матеріалу для аналізу;
- Респонденти, відповідаючи на запитання пілотного опитування та інтерв'ю можуть вважати, що ті чи інші джерела фінансування є більш затребуваними та ефективними, але не можуть довести причинно-наслідкові відносини того, що результати є наслідком саме такого типу фінансування;
- Як і у всіх дослідженнях за допомогою опитувальних інструментів будь-якого типу, респонденти можуть забути певну інформацію, що може вплинути на достовірність їх відповідей. Тобто, якщо питання стосуються подій або обставин, які сталися давно, респонденти можуть не точно пам'ятати деталі, що може викривити результати дослідження;
- Оскільки автори дослідження самостійно (з певними консультаціями з Bankwatch Network) визначали осіб для інтерв'ю, існував ризик упередженості при вибірці;
- Напівструктуровані і неструктуровані опитувальники, які ми використовували, ускладнювали стандартизацію відповідей респондентів у кількісний спосіб. Автори дослідження неминуче, в деяких випадках, повинні були використовувати свої власні судження про те, що насправді мав на увазі респондент конкретним коментарем, та чи була відповідь такою ж вірогідною, як у інших респондентів, враховуючи її або його знання з теми;
- Оскільки діапазон відповідей був невідомим, шкали були неможливими, і в певному сенсі, якісні відповіді вимагали "аналізу змісту", щоб вирішити, яка відповідь була "так" або "ні".

Методологія аналізу даних

Дотримуючись змішаного методу аналізу доступності та ефективності фінансування програм відновлення та розвитку громад[21], автори дослідження постійно порівнювали нотатки на кожному етапі (кабінетних досліджень та інтерв'ю) дослідження у відношенні до питань, вказаних у технічному завданні. Рекомендації були засновані на цих висновках дослідження та досвіді експертів. Експертні інтерв'ю використовувались як перевірка попередніх висновків, зроблених на підставі кабінетних досліджень. Дані з інтерв'ю та опитування надали підтверджуючі докази у вигляді думок респондентів щодо ключових питань дослідження.

Через надзвичайно чутливий характер питань з відбудови, більшість респондентів, які цитуються в цьому звіті, побажали залишитися анонімними. Для тих, хто все ще працює в державних структурах та донорських організаціях, конфіденційність була особливо важливою. Для збереження анонімності, ми цитуємо їх в дослідженні як «представник органу місцевого самоврядування», «працівник проєкту МТД» або «працівник МФО», тощо.

Ми сподіваємося, що наше дослідження стимулює подальші тематичні дослідження цієї важливої теми, такі як аналіз секторальних та функціональних аспектів, окремих програм, ефективності використання ресурсів, управління на центральному і місцевому рівнях, а також моніторингу процесів і програм. Висновки та рекомендації були розроблені з урахуванням їх можливого практичного втілення найближчим часом. Це означає, що наші пропозиції не потребують значущого перерозподілу ресурсів або занадто довгого часу на реалізацію. Деякі з них можуть бути втілені швидко, інші можуть потребувати більше часу через необхідність прийняття нормативних актів або змін до діючих регламентів роботи відповідних державних фондів та міжнародних фінансових інституцій.

[21] Змішаний метод аналізу доступності та ефективності фінансування програм відновлення та розвитку громад комбінує два основних аспекти: доступність і ефективність.

1. Доступність фінансування: Оцінка того, наскільки легко або складно для громад отримати доступ до фінансових ресурсів для виконання своїх програм і проєктів. Це включає аналіз доступності фінансових інструментів, процедур видачі грантів, кредитів або інших джерел фінансування, а також гнучкість умов фінансування.

2. Ефективність використання фінансування: Оцінка, наскільки ефективно гроші витрачаються на виконання програм та досягнення поставлених цілей і завдань. Це включає оцінку результатів та впливу програми на громаду, а також ефективності управління та витрат.

2. Місцеві та міжнародні джерела фінансування проектів відбудови та розвитку територіальних громад/муніципалітетів в Україні

2.1. Місцеві податкові/неподаткові надходження

Податкові/неподаткові надходження/видатки

Після реформи децентралізації в Україні було утворено майже півтори тисячі громад[22]. Основна ідея реформи децентралізації полягає у перекладенні відповідальності та фінансування з реформованих ключових сфер, які безпосередньо впливають на життя громадян, на місцевий рівень. Сьогоднішній механізм фінансування громад передбачає різноманітні типи податків, які можна об'єднати у наступні категорії: частка від загальнодержавних податків, місцеві податки та збори, неподаткові надходження, міжбюджетні трансферти (субвенції та дотації). Аналіз внутрішніх можливостей ОТГ для фінансування програм відбудови та розвитку проводився на підставі аналізу **нормативно-правових актів, що регулюють сферу місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин та структури розподілу доходів та видатків[23].** Склад доходів державного бюджету визначається у статті 29 Бюджетного кодексу. Відповідно доходи місцевих бюджетів регулюються статтями 64, 66, 69, 69/1, 71 Бюджетного кодексу України, а міжбюджетні трансферти та субвенції визначаються у статтях 96-97, 102-105 БКУ[24] (.

Ілюстративно, доходи загального фонду місцевих бюджетів представлені в Таблиці 2, видатки – в Таблиці 3 (Додаток 3. Доходи і видатки).

В усіх місцевих бюджетах, які кореспондують із державним бюджетом, включаючи бюджети об'єднаних територіальних громад (ОТГ), запроваджений програмно-цільовий метод бюджетування (ПЦМ). ПЦМ надає можливість планувати фінансові ресурси на досягнення конкретних результатів для громади з метою встановлення якісного зв’язку між виділеними коштами та результатами їх використання, а також передбачає планування видатків у середньостроковій перспективі, зосереджуючись на бюджетних програмах, які орієнтуються на досягнення визначених результатів. Таким чином, бюджетні програми відрізняються від інших програм, таких як програми соціально-економічного розвитку або культурного розвитку, які затверджуються місцевими радами. Перші регулюються через специфіковані паспорти бюджетних програм, де прописуються їхні цілі, завдання та показники ефективності. Програми соціально-економічного чи культурного розвитку

[22] Децентралізація. Територіальні громади, серпень 2023 р., Децентралізація в Україні (decentralization.gov.ua)
[23] Міністерство фінансів України, Нормативно-правові акти, https://mof.gov.ua/uk/regulations
[24] Бюджетний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст.572), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

затверджуються на основі відповідних статей Закону про місцеве самоврядування[25] і можуть бути багаторічними. Їхнє фінансування здійснюється через асигнування, виділені для релевантних бюджетних програм. Бюджетні програми специфічні тим, що вони зосереджені на однотипних завданнях у певній галузі або для певного типу структур, і спрямовані на задоволення конкретних потреб користувачів послуг[26].

Додатково, Міністерство фінансів України[27] доводить до органів місцевого самоврядування Накази, які затверджують класифікацію доходів; функціональну класифікацію видатків та кредитування; економічну класифікацію видатків; класифікацію фінансування бюджету; структуру кодування програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів; типову відомчу класифікацію видатків та кредитування місцевих бюджетів; типову програмну класифікацію видатків та кредитування місцевих бюджетів / тимчасову класифікацію видатків та кредитування для бюджетів місцевого самоврядування, які не застосовують програмно-цільового методу; інструкцію щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету; інструкцію щодо застосування класифікації кредитування бюджету.

Держава підтримує громади з недостатніми доходами, використовуючи "**горизонтальне вирівнювання**", що передбачає відбір ресурсів у багатших громад (реверсна дотація) і їх розподіл біднішим (базова дотація). Для цього беруть до уваги значення індексу податкової спроможності відповідного бюджету[28]. Громада з індексом податкоспроможності від 0,9 до 1,1 не сплачує грошей державі, але і не отримує дотації. У випадку, коли індекс перевищує 1,1, держава забирає 50% коштів, які перевищують надходження податку на доходи фізичних осіб в порівнянні з аналогічним середнім показником по всіх бюджетах місцевого самоврядування в Україні (крім бюджетів Києва та Севастополя) на особу. Якщо індекс податкової спроможності менший за 0,9, держава дотує такі громади, надаючи базову дотацію в розмірі 80% від суми, необхідної для досягнення потрібного значення. Це означає, що базова дотація не компенсує в повному обсязі недостачу коштів, а покриває лише 80% від мінімальної суми. Загалом, 75% громад отримують базові дотації з державного бюджету, близько 14% сплачують реверсні дотації, а майже 11% є бездотаційними. Найбільша частина громад, які отримують базові дотації, складається з сільських та селищних громад - близько 80%[29].

Інформація про виконання доходів місцевих бюджетів, починаючи з 2014 року і яка розміщена на офіційному сайті Мінфіну, надає можливість проаналізувати питому

---

[25] Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170), Про місцеве самоврядування... | від 21.05.1997 № 280/97-ВР (rada.gov.ua)

[26] Тетяна Овчаренко Ангела Бочі, Василь Поворозник, Особливості формування та виконання бюджету об'єднаних територіальних громад, Міжнародний центр перспективних досліджень, 2017, стор. 27-33, https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_ormuvannya_vikon_budjet_final.pdf

[27] Постанови та Накази, Міністерство фінансів України, 2017-2023 роки, https://www.mof.gov.ua/uk/postanovi

[28] Стаття 99 БКУ

[29] Катерина Березюк, Рух ЧЕСНО, Децентралізація: які громади годують Україну, а - які дотаційні, 26.01.2022, https://www.chesno.org/post/5092/

вагу кожного із зазначених вище податків дохідної частини місцевого бюджету[30]. Щодо нормативів зарахування доходів місцевих бюджетів, автори дослідження спиралися на матеріали «U-LEAD з Європою» та SKL International[31,32], а у частині відрахувань до місцевого бюджету комунальними підприємствами при переході на сплату єдиного податку за ставкою 2% роз'ясненнями ДПС України[33]. За даними ДПС протягом січня–жовтня 2022 року місцеві бюджети України отримали 311,8 млрд грн від податків та зборів. Ці гроші надійшли від платників під контролем Державної податкової служби. Ця сума **більша на 14,1%** порівняно з тим же періодом попереднього року, що становить різницю в 38,6 млрд грн**. Більшість надходжень до місцевих бюджетів (68,3%)** припадає на **податок з доходів громадян**. За десять місяців 2022 року від цього податку надійшло 212,8 млрд грн, що на **26% більше**, ніж у 2021 році. **Єдиний податок становив 12,6%** від усіх надходжень місцевих бюджетів, або 39,4 млрд грн – це на **3,5% більше** порівняно з 2021 роком. Надходження від **податку на майно склали 9,6%,** або 30,1 млрд грн, що менше на 18,2% від 2021 року. **За прибутковим податком** підприємств місцеві бюджети отримали **10,7 млрд грн, що є 3,4%** від усіх надходжень, що **на 11,4%** менше порівняно з аналогічним періодом попереднього року[34].

Як зазначають дослідники (Піхоцька, Ющик, 2022[35]) під час воєнних дій величезну роль відіграють ОМС усіх рівнів, які співпрацюють з військовим командуванням та військовими адміністраціями, громадськими та волонтерськими організаціями. Для оперативного та ефективного прийняття управлінських рішень з метою забезпечення безперервного функціонування територіальних громад та забезпечення життєво необхідних потреб їх мешканців, Урядом прийнято Постанову КМУ № 252[36], яка передбачає спрощення механізму формування та виконання місцевих бюджетів із урахуванням особливостей воєнного часу, розширення повноважень ОМС щодо внесення змін до рішень про місцеві бюджети, прийняття рішень про перерахування коштів з місцевого бюджету до державного бюджету, здійснення розподілу та перерозподілу обсягів трансфертів з державного та місцевих бюджетів місцевим бюджетам. Водночас, із запровадженням воєнного стану Постановою КМУ №

---

[30] Міністерство фінансів України. Виконання доходів місцевих бюджетів, https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv

[31] Джерела доходів місцевих бюджетів, Центральний офіс реформ при Мінрегіоні, 2019, https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/369/2019.pdf

[32] Джерела доходів місцевих бюджетів, 2017, https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/14/Джерела_доход_в_м_сцевих_бюджет_в.pdf

[33] Щодо відрахування до місцевого бюджету частини чистого прибутку (доходу) комунальними підприємствами, у разі переходу зі сплати податку на прибуток підприємств на сплату єдиного податку третьої групи за ставкою 2%, Головне управління ДПС у Львівській області, 11.11.2022, https://lv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/631526.html

[34] Державна податкова служба України(офіційний портал), https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/print-636212.html

[35] Піхоцька О.М., Ющик Ю.В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану, Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 35/2022, https://zenodo.org/record/7486095

[36] Постанова Кабінету Міністрів України №252 від 11.03.2022 (із змінами) «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану», https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevihbyudzhetiv-u-period-voyennogo-stanu-252

590[37] на місцеві бюджети накладено низку обмежень щодо видатків. Першочергово із бюджету мають здійснюватися видатки, визначені Планом запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні, який затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 181-р 24 лютого 2022 року[38]. Пріоритетними напрямами фінансування видатків визначено:

- погашення та обслуговування державного (місцевого) боргу, виконання гарантійних зобов'язань, виплати за державними деривативами;
- виплати пенсій, покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, покриття тимчасових касових розривів Пенсійного фонду України;
- забезпечення безперервної роботи об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, обслуговування та ремонт споруд цивільного захисту (укриття, бомбосховища, пунктів незламності тощо);
- фінансування поточних видатків бюджетних установ за рахунок загального і спеціального фондів місцевого бюджету;
- соціальне забезпечення населення, реалізацію програм державних гарантій медичного обслуговування населення;
- надання Фондом розвитку підприємництва фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва на компенсацію відсотків за кредитами та винагороди за договорами фінансового лізингу, а також фізичним особам-позичальникам на здешевлення вартості іпотечних кредитів;
- видатки на програми з підтримки Збройних сил України, заходи та роботи з територіальної оборони;
- інші видатки, пов'язані із забезпеченням життєдіяльності громади.

Після першого повного місяця війни (Оніщук, 2023)[39] лише 31% місцевих громад повідомили, що їх доходи не зменшилися (порівняно із запланованими сумами). Водночас 40% повідомили про падіння доходів більш ніж на 10%, а кожна п'ята громада оцінила зменшення надходжень до бюджету більш ніж на 30% до запланованих доходів. Оцінка падіння доходів місцевих бюджетів відрізнялася для територій зон активних і «пасивних» бойових дій, однак загалом за квітень-травень 2022 р. 46% місцевих громад стверджували, що вони недоотримали заплановані доходи. Загалом, кожна 7 громада пережила активні бойові дії на своїй території, а кожна 10-та постраждала від російської агресії. При цьому 60% громад, які знаходяться в зоні бойових дій, повідомили про відтік населення. Повномасштабна війна призвела до недоотримання бюджетних надходжень у 85% місцевих громад у зоні бойових дій та понад 53% громад у зоні не активних бойових дій, 51% громад були змушені скоротити бюджетні витрати з моменту вторгнення, хоча це означало погіршення/призупинення надання державних послуг та «заморожування» деяких будівельних та інфраструктурних проєктів.

---

[37] Постанова КМУ №590 від 09.06.2021 (із змінами) «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану», https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text

[38] Розпорядження КМУ №181-р від 24.02.2022р «Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні», https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-%D1%80#Text

[39] Ігор Оніщук, Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік, Дзеркало тижня,13.02.2023, https://decentralization.gov.ua/news/16105]

Окремим викликом для громад стали так звані “заблоковані статті” бюджету, виконання яких неможливе в умовах воєнного часу. Так, за кошти місцевих бюджетів проводяться невеликі за обсягами поточні ремонти, натомість громада не може продовжувати вже розпочате будівництво чи розпочинати нові проєкти. Всі капітальні видатки на інфраструктурні проєкти заморожені, окрім погашення фінансових зобов’язань, які є у громади щодо інфраструктурних об’єктів перед європейськими інституціями і фінансуються коштами бюджету розвитку. Незважаючи на військовий стан, ОМС працюють над створенням сприятливих умов для залучення інвестицій, створенням робочих місць, зростанням обсягів надходження до бюджету. У 2022 році значно зросла частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету і це найвищий показник за попередні п’ять років. Попри зростання потреби у обсягах видатків місцеві бюджети виконуються із профіцитом як загалом по Україні, так і в регіонах. За 2022 року місцеві бюджети за доходами виконані на 64% від річних призначень, за видатками – на 50,82%. Аналіз виконання місцевих бюджетів у областях підтверджує, що рівень виконання планових показників за доходами та видатками безпосередньо залежний від стану ведення бойових дій у тому чи іншому регіоні. Найнижчі показники виконання місцевих бюджетів за доходами у прифронтових та частково окупованих областях - Херсонській – 50,10%, Луганській – 55,96%, Донецькій – 59,86%, Харківській – 60,44%, Запорізькій – 60,47%. Цілком логічно, що лідерами у виконанні запланованих обсягів доходів місцевих бюджетів є області Західної України - Закарпатська – 76,94%, Волинська – 76,21%, Львівська – 76,02%, Рівненська – 75,98%, Чернівецька – 75,58[40] [41]. Це пояснюється тим, що бойові дії у цих регіонах не проводяться і з початку повномасштабного вторгнення РФ із зони бойових дій переїжджають підприємства, які створюють нові робочі місця і сплачують податки до відповідних місцевих бюджетів. Станом за 2022 рік 70% доходів місцевих бюджетів складають податкові надходження, серед яких, перш за все, виділяється ПДФО. Частка ПДФО складає 94,78% у податкових надходженнях та 47,85% у загальній сумі доходів, і є основним бюджетоутворюючим податком місцевих бюджетів. Не зважаючи на те, що середня заробітна плата в Україні зростає невисокими темпами, надходження до бюджету від ПДФО зросли за рахунок фонду на грошове забезпечення військовослужбовців, які проходять підготовку, або вже стали до лав ЗСУ (“бойові виплати”). Ще однією вагомою статтею доходів місцевих бюджетів є кошти, отримані з державного бюджету у вигляді субвенцій та дотації, які склали 26% загальної суми доходів бюджетів. Відповідно до Постанови КМУ №590 визначено можливість фінансування видатків "за умови наявності фінансового ресурсу". Це означає, що на території громад, де проходять бойові дії, кошти на казначейські рахунки не зараховуються, водночас першочергові платежі, такі як заробітна плата та соціальні виплати, здійснюються, а це створює дефіцит бюджетних коштів. Щодо спрямування видатків, то найбільшим напрямом фінансування з місцевих бюджетів залишається освіта - 52,15%, як делеговане повноваження. В галузевому розрізі найбільшими є обсяги видатків на соціальне забезпечення та

[40] Державний web-портал для громадян «Open budget», https://openbudget.gov.ua/localbudget?id=26000000000

[41] Є-data, Інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет», Є-data — Прозорий бюджет (edata.gov.ua)

загальнодержавні функції. Житлово-комунальне господарство та управління в повній мірі забезпечується за рахунок власних надходжень місцевих бюджетів.

Для підвищення оперативності у прийнятті рішень громадам надана можливість передавати кошти зі спеціального фонду, які мають цільове спрямування, до загального фонду і фінансувати нагальні потреби. Крім того, обласним та міським радам надано право здійснювати нові місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії, навіть якщо у процесі здійснення платежів з погашення та обслуговування місцевого боргу порушено графік платежів, нараховано штрафні санкцій, або виникла прострочена заборгованість. У 2022 р. Уряд реалізовував 52 програми державної регіональної підтримки розвитку територій, на які було виділено більше 150 млрд грн. Кошти такої підтримки були спрямовані за різними, визначеними ще до військових дій, напрямами, і центральні органи виконавчої влади були головними розпорядниками цих коштів. Відповідальними виконавцями бюджетних програм (бенефіціарами) були регіони, зокрема, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Також у розпорядженні органів місцевого самоврядування у 2022 р. залишилась реверсна дотація в обсязі 9,3 млрд грн, яку не перераховували до державного бюджету в умовах воєнного часу.

Слід зазначити, що на зменшення надходжень у місцеві бюджети вплинули зміни до податкового законодавства[42]. В період з березня 2022 р. по 31 грудня року, наступного за роком, в якому припинено або скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата) на територіях, де ведуться (велися) бойові дії. При цьому, перелік таких територій досі не визначений КМУ, що унеможливлює чітке визначення та підстави для стягнення плати за землю. Крім того, зменшились надходження у місцеві бюджети єдиного податку, оскільки суб'єктам господарювання із значними доходами (великий бізнес) надали право переходити на спрощену систему оподаткування: сплата єдиного податку в розмірі 2% (знижено з 5% до 2%) замість сплати податку на прибуток (18%). Як результат, внаслідок податкових пільг, найбільшого відносного спаду зазнав акцизний податок з пального та значні пільги на цей вид акцизу (від'ємний приріст до 19.09.2022, коли акциз відновився).

На початок 2023 р. перед муніципальними громадами постали додаткові виклики, такі як - неврегульоване розбалансування рівнів розвитку різних громад, проблеми забезпечення стабільного розвитку, відновлення пошкодженої критичної і некритичної інфраструктури, дисбаланс у розмежуванні повноважень між всіма рівнями вертикалі влади, форми підтримки демократичності прийняття рішень. Станом на серпень 2023 р. в умовах продовження негативних тенденцій в економіці та обстрілів енергетичної інфраструктури зростання реального ВВП, за останніми прогнозами НБУ, буде незначним у 2023 р. (на 0,3%), а інфляція складе 18,7%. Загалом, у Державному бюджеті передбачено менше ресурсів на державну підтримку органів місцевого самоврядування у порівнянні з 2022 р. – загальний обсяг міжбюджетних

[42] Закон України " Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022, Про внесення змін до Податко... | від 15.03.2022 № 2120-IX (rada.gov.ua)

трансфертів зменшено на 9,4 млрд грн. Хоча у 2023 р. до створеного фонду ліквідації наслідків збройної агресії буде спрямовано щонайменше 52,5 млрд грн, передбачається, що джерелами наповнення стануть кошти зовнішньої фінансової допомоги, 50% прибутку НБУ, конфісковані активи резидентів РФ тощо. Але до цього часу не визначено критерії розподілу цих коштів, а фінансування майже 50% видатків залежить від кредитів і грантів, наданих міжнародними партнерами. Також зменшено освітню субвенцію для територіальних громад на 20 % порівняно з 2022 р. Залишки освітньої субвенції (6,8 млрд грн.) будуть спрямовані до спеціального фонду Міністерства освіти України і з місцевих бюджетів виключені витрати на фахову передвищу освіту на умовах державного замовлення[43], а обсяг освітньої субвенції зменшиться на 9,5% (з 96,7 млрд грн. у 2022 р. до 87,5 млрд грн. у 2023 р.). Для громад зростуть показники обсягу базової/реверсної дотації – базова дотація збільшиться за 2022-2023 рр. на 12,7%, реверсна на 8,3%, а щодо розподілу громад за індексом податкоспроможності у 2023 р. 78,6% громад отримуватимуть базову дотацію, а 13,2% перераховуватимуть реверсну дотацію (Слободян, 2023)[44] [45].

Інші неподаткові надходження

Як зазначають Ernst and Young Global Limited[46], інструментарій неподаткових надходжень є більш різноманітним порівняно з оподаткуванням. В глобальному контексті неподаткові надходження об'єднують такі статті, як дивіденди з державних інвестицій, активи суверенних фондів, участь у спільних підприємствах, а також ряд інших зборів, які виникають від операцій, пов'язаних з державним втручанням. Вони відіграють ключову роль у формуванні державного доходу, особливо в контексті ростучої заборгованості та інших викликів фіскальної та фінансової[47] стабільності. Згідно даних Європейської комісії, у 2014 році у країнах ЄС співвідношення неподаткових надходжень до ВВП не перевищувало 9%. Український контекст вказує на потенціал значущого зростання цих надходжень, завдяки їхній диверсифікації, яка може сприяти як наповненню доходної частини бюджетів, так і досягненню стратегічних цілей розвитку. Додатково, можливість застосування екологічних зборів сприяє сталому управлінню навколишнім середовищем.

Доходи комунальних підприємств є важливим джерелом неподаткових надходжень[48]. Ці підприємства, як правило, займаються розподіленими на рівні міст та

---

[43] Стаття 90 бюджетного кодексу України

[44] Роман Слободян, Місцеві бюджети у 2023. Виклики та перспективи., 2023, https://drive.google.com/file/d/1e8u1LQydPy5-ZsynJwZVLsEhpOWw5mTZ/view?pli=1

[45] Місцеві бюджети 2023: пріоритети громад та механізми підтримки від держави - тези обговорення, 13.02.2023, https://decentralization.gov.ua/news/16106

[46] Ernst and Young, Аналіз джерел та інструментів залучення фінансових ресурсів для фінансування цілей сталого розвитку в Україні, Київ, 2022, Аналіз джерел та інструменті залучення фінансових ресурсів для фінансування ЦСР.pdf (undp.org)

[47] Державний торгово-економічний університет, Фінансовий ринок: сучасні тренди та нові виклики: тези доповідей Всеукраїнської. науково-практичної інтернет-конференції, Київ, 2022 р., https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/daa741958105e699b2f6f8e99214d13f.pdf

[48] Головне управління ДПС України у Дніпропетровській області. Про розмір відрахування до місцевих бюджетів частини чистого прибутку (доходу) комунальними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями, 02.1.2021, https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/534079.html

громад послугами, такими як водопостачання, теплопостачання, утилізація відходів та громадський транспорт. Вони генерують доходи шляхом стягнення платежів за надані послуги, а також можуть отримувати додаткове фінансування від місцевих органів влади. Ефективне управління комунальними підприємствами та прозорість їхньої фінансової звітності є ключовими для забезпечення їх фінансової стабільності та відповідальності перед громадою. Як зазначають громадські активісти, «…значна частина комунальних підприємств діє насправді з іншою метою, ніж та, що прописана в статуті. […] Вони діють як прокладки, через які можна пропускати активи міста, бюджетні кошти, землю, нерухомість» (Олександр Дядюк – юрист і громадський активіст, 2023[49]). Проєкти МТД, наприклад EUACI - European Union Anticorruption Initiative, активно допомагають місцевим громадам з пілотними проєктами щодо аудитів і вдосконалення роботи дорожніх і транспортних підприємств (Житомир, Чернівці). Але використання ресурсів МТД можливо тільки при наявності стійкої політичної волі та постійного розвитку інституційних механізмів, що забезпечують ефективне адміністрування та розподіл неподаткових надходжень.

Висновки

1. Потрібно продовжувати децентралізацію шляхом зміцнення фінансових можливостей громад та перегляду механізмів адміністрування місцевих податків. Наразі існують ряд проблем:
   - Технічне перевантаження фіскальних органів: станом на сьогодні держава витрачає колосальні суми на адміністрування місцевих податків через недостатність ресурсів у фіскальних органах;
   - Відсутність повноцінної фінансової автономії місцевого самоврядування: незважаючи на децентралізацію, місцеві бюджети залежать від місцевих податків лише на чверть (в Євросоюзі цей показник досягає 40%.);
   - Велика кількість неоподаткованих об’єктів: чимала частина землі та нерухомості не входить до баз податкового обліку, що призводить до втрат у бюджетах громад;
   - Місцеве самоврядування, що має достатні ресурси і повноваження, може бути набагато ефективнішим у адмініструванні податків – ОМС мають безпосередній інтерес у збільшенні власних доходів, знають місцеві особливості, ефективніше можуть вести комунікацію з платниками податків.
2. Децентралізація в Україні та фінансова автономія територіальних громад стають ключовими для успішного втілення програм відновлення та розвитку. Проте, при відсутності міцної законодавчої основи та ефективної судової системи існує ризик узурпації владних повноважень на локальному рівні, що може призвести до серйозних наслідків.
3. Реформа децентралізації не призвела до суттєвого розширення повноважень муніципалітетів у сфері регулювання місцевих податків та зборів. Незважаючи на те, що рішення про встановлення місцевих податків і зборів має ознаки регуляторних актів, що підпадають під дію закону України «Про засади

[49] Мар’яна Матвейчук, Результати аудиту комунальних підприємств Києва: «повний управлінський параліч», Інтернет-видання Хмарочос, 0.10.2021, Результати аудиту комунальних підприємств Києва: «повний управлінський параліч» - Хмарочос (hmarochos.kiev.ua)

державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»[50], муніципалітети обмежені в своєму праві приймати колегіальні рішення стосовно введення нових місцевих податків, які не передбачені Податковим кодексом[51]. Однак місцеві податки та збори відіграють ключову роль у формуванні джерел доходів для бюджетів муніципальних громад, зокрема, в рамках загального та спеціального фондів, що підтверджує їх суттєвий вплив на фінансові забезпечення власних та делегованих повноважень громад. У бюджеті на 2024 рік існує суттєва загроза втрати для місцевих громад "військового" ПДФО, що зумовлено намаганнями казначейства «централізувати» ці кошти.

4. Відсутність цифровізації процесу аналізу виконання доходів та видатків за минулі та поточний роки та створення матриці граничних обсягів видатків (або лімітів) для головних розпорядників бюджетних коштів поглиблює проблеми у бюджетному плануванні. Зв'язок між дефіцитом коштів (доходи/видатки) тісно пов'язаний із непередбаченістю надання субвенцій з державного бюджету на виконання делегованих повноважень та інфраструктурних субвенцій. Нестабільність в асигнуваннях субвенцій ускладнює планування бюджету громади та викликає додаткові фінансові труднощі.
5. Створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу, а також залучення інвестицій для створення нових робочих місць, є ключовими факторами для збільшення обсягів доходів до місцевого бюджету. Для ефективного поповнення бюджету громади, зокрема, бюджету соціального розвитку, важливо забезпечити чітке регулювання та контроль щодо сплати законодавчо встановлених податків всіма суб'єктами підприємницької діяльності. Крім того, ефективна розробка та реалізація грантових проектів на конкурсній основі, фінансована за рахунок державних та міжнародних фондів, може стати додатковим джерелом надходжень для розвитку громади та вирішення її проблемних питань.
6. У процесі аналізу порядку та процедур складання бюджету територіальних громад виявлено проблеми у контексті розробки документів, що регулюють місцеві податки та збори, а також документів, що визначають частку прибутку комунальних підприємств для зарахування до місцевого бюджету. Ці проблеми можуть свідчити про недостатнє узгодження між потребами муніципалітетів та їх реальними фінансовими можливостями, що може призводити до дисбалансу в бюджетах територіальних громад і неповному використанні їх ресурсного потенціалу.
7. Серед основних видатків найбільш капіталоємними є «Управління комунальним майном», «Будівництво, реконструкція, ремонт та утримання доріг» та «Місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства». Причина таких видатків полягає у відбудові інфраструктури, яка була знищена через військові дії, а також у наданні житлових послуг для переселенців. У цьому контексті, держава і міжнародні донори надають фінансову підтримку через цільові

[50] Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 9, ст. 79, Про засади державної регулят... | від 11.09.2003 № 1160-IV (rada.gov.ua)

[51] Податковий кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112, Податковий кодекс України | від 02.12.2010 № 2755-VI (rada.gov.ua)

субвенції та гранти. При аналізі «Видатків бюджетів розвитку» муніципалітетів основними статтями є «Капітальні видатки», «Погашення місцевого боргу» та «Платежі, пов’язані з гарантійними зобов’язаннями». Водночас, у «Захищених видатках місцевих бюджетів» домінують оплата комунальних послуг, соціальне забезпечення та придбання медикаментів. Ці аналітичні дані вимагають коректив у місцевих бюджетах, зокрема у випадках коли доходна частина загального фонду виконується недостатньо. Сьогодні, якщо виникає дефіцит бюджету на рівні 15% та більше, передбачено обов'язкове скорочення видатків. Під час внесення змін до бюджету, необхідно забезпечити прозорість і публічність процесу, оприлюднюючи всю необхідну інформацію на офіційних веб-ресурсах ради.

8. На підставі проведеного аналізу фінансових джерел муніципалітетів можна визначити, що:
   - Для більшості голів громад державні субсидії є найбільш суттєвим джерелом фінансування, складаючи від 40% до 45% загального фінансування. Джерела цих ресурсів не впливають на ефективність фінансового управління, що може свідчити про автономію муніципалітетів у їх використанні;
   - Податкові доходи, особливо від прямого оподаткування (25-26%), є другим за величиною джерелом фінансування. Інші надходження включають доходи від власних бізнес-ініціатив та зборів (15%), а також фінансування з міжнародних програм (переважно європейського походження) на рівні 11%;
   - Доходи від непрямого оподаткування складають біля 9% і є важливою частиною загального бюджету;
   - Значна залежність від державних субсидій та недостатній обсяг власних доходів вказують на зниження фінансових можливостей муніципалітетів. Це, в свою чергу, пояснює, чому позикове фінансування вважається менш привабливим, адже може ще більше ускладнити їх фінансове становище;
   - Ефективність фінансового управління є диференціюючим параметром, коли мова йде про вибір конкретних джерел фінансування, що підтверджує важливість правильного і обґрунтованого управління фінансами для муніципалітетів. Таким чином, адекватне фінансове планування та ефективне управління ресурсами є ключовими для забезпечення стабільності та розвитку муніципалітетів.
9. Проведений аналіз вказує на серйозну бюджетну кризу серед територіальних громад, незалежно від їх географічного розташування або від впливу військових дій та російської окупації. Значне падіння доходів (не менше ніж на 50% від довоєнних планів) спостерігається у більшості громад що знаходяться поза зоною бойових дій.
10. Найбільше постраждали надходження з ПДФО, акцизів та земельного податку. Відсутність доступу до позикових ресурсів і міжнародних грантів у інфраструктурні чи громадські проекти (дозвіл на їх залучення законодавчо відсутній для сільських громад) змушує муніципалітети шукати тимчасові рішення, такі як скорочення видатків чи звернення за допомогою до вищих органів влади. Довгострокові наслідки цих "класичних" рішень можуть бути дуже негативними, зокрема, це може призвести до відтоку кадрів та погіршення якості публічних послуг у сферах освіти, медицини та ЖКГ.

11. Пріоритет оборонних видатків у центральному бюджеті обмежує можливості фінансування місцевих потреб, але цей пріоритет є запорукою взагалі існування держави Україна.
12. Велика частина громад, що звернулися за прямою державною фінансовою підтримкою, не отримали її. Співпраця із міжнародними донорськими організаціями є обмеженою через бюрократичні перешкоди і потребу узгодження проектів з обласною та центральною владою (детальніше про міжнародну допомогу мова бути йти нижче у дослідженні).

Рекомендації

1. **Децентралізація та фінансові можливості громад:**
(*Верховна Рада, Міністерство фінансів, місцеві ради*).

- Проведення аудиту ресурсів фіскальних органів, з метою виявлення недоліків та забезпечення їх технічного та кадрового підсилення.
- Проведення перегляду механізмів адміністрування місцевих податків з метою оптимізації та зниження витрат.
- Збільшення фінансової автономії місцевого самоврядування.
- Проведення аудиту земель та нерухомості на предмет їх включення до баз податкового обліку.
- Підсилення ролі ОМС у адмініструванні податків, надаючи їм більше автономії та ресурсів. Розглянути можливість змін в Податковому кодексі України, яка б дозволила муніципалітетам самостійно вводити певні місцеві податки та збори в межах своїх повноважень.
- Вивчення досвіду країн Євросоюзу щодо регулювання місцевих податків і зборів та можливість його адаптації в Україні.
- Контроль питання "військового" ПДФО[52]. Оптимізація процесу визначення частки прибутку комунальних підприємств для зарахування до місцевого бюджету.

2. **Законодавча база та судова система при децентралізації:**
(*Верховна Рада, Міністерство юстиції*)

- Розроблення та прийняття нових законодавчих актів, які б зміцнили основи децентралізації, зокрема в частині фінансової автономії.
- Підсилення ролі і авторитету судової системи для забезпечення незалежності та оперативності реагування на порушення законодавства та владних повноважень на місцевому рівні.

3. **Цифровізація бюджетного процесу:**
(*Мінцифри, місцеві ради*)

[52]5 вересня 203 року Асоціація міст України звернулася з проханням зберегти у Державному бюджеті України на 2024 рік доходи місцевих бюджетів від "військового" ПДФО та 64% ПДФО зі заморожуванням реверсних вилучень і також підтримати законопроєкти 5995-д та 5960-1, які легалізують допомогу органів місцевого самоврядування Збройним Силам України.

- Впровадження цифрових систем для аналізу та планування бюджетних коштів.
- Забезпечення прозорості та передбачуваності надання субвенцій з державного бюджету.

4. **Сприяння розвитку бізнесу:**
(*Мінекономіки, місцеві ради*)

- Створення стимулюючих умов для малого та середнього бізнесу.
- Забезпечення ефективного контролю щодо сплати податків суб'єктами підприємницької діяльності.

5. **Місцеві ініціативи:**

- Призначення координатора з питань звітності – визначення особи від кожного муніципалітету, яка/який буде забезпечувати звітність щодо використання фінансових ресурсів, наданих державою та міжнародними донорами. (*Голова місцевої ради*)
- Проведення аудиту видатків - аналіз видатків муніципалітетів з метою визначення можливостей для оптимізації та ефективності. (*фінансові департаменти*)
- Підвищення прозорості – впровадження системи публікації даних про видатки та доходи місцевого бюджету та змін на офіційних веб-ресурсах муніципалітету. (*департаменти інформаційних технологій та комунікацій*)
- Створення стратегії – розроблення стратегічного плану відновлення інфраструктури з акцентом на найбільш постраждалих секторах. (*департаменти міського господарства та інфраструктури*)
- Диверсифікація джерел фінансування – залучення додаткових джерел фінансування з метою зменшення залежності від державних субсидій. Зокрема, можливості співпраці з приватним сектором. (*фінансові департаменти*)
- Стимулювання місцевого бізнесу - програми для стимулювання місцевого підприємництва для збільшення доходів від власних бізнес-ініціатив. (*департаменти економічного розвитку*)
- Навчання та розвиток – організація тренінгів та семінарів для працівників муніципалітетів щодо ефективного фінансового управління. (*фінансові/економічні/департаменти освіти та культури*)
- Впровадження системи моніторингу – організація системи моніторингу та оцінки ефективності фінансового управління муніципалітетів. (*контрольно-ревізійні органи муніципалітетів*)

6. **Бюджетна криза територіальних громад:**
(*Верховна Рада, Кабінет Міністрів України, місцеві ради*)

- Запровадження механізмів підтримки для громад, які найбільше постраждали від падіння доходів.
- Надання дозволів сільським громадам залучати позикові ресурси та міжнародні гранти.
- Розроблення та впровадження стратегій залучення внутрішнього фінансування, таких як партнерства із місцевим бізнесом та громадою.

7. **Пріоритет оборонних видатків:**
(*Кабінет Міністрів України, Верховна Рада*)

- Проведення перегляду бюджетних пріоритетів з метою збалансування потреб оборони та місцевого розвитку (**після закінчення військових дій**).

2.2. Українські фонди підтримки відновлення та розвитку

На початку нашого дослідження виникло запитання: які конкретно фонди ми плануємо досліджувати та на чому базуємо свій вибір? Як було вказано у вступі, відбір державних фондів для аналізу ґрунтується на таких критеріях, як обсяги фінансування, інноваційність, історія роботи та регіональна орієнтація. Наш початковий список включав **Державний фонд регіонального розвитку**[53] (ДФРР) та **Фонд енергоефективності**[54]. ДФРР виступав як головний інструмент державного регулювання регіонального розвитку, тоді як ФЕЕ служив прикладом організації роботи фондів на противагу більш бюрократичному та політично заангажованому ДФРР. Цей список було розширено іншими новими фондами, серед яких Фонд підтримки малого та середнього бізнесу, Гуманітарний фонд, Фонд підтримки армії, Фонд обслуговування та погашення державного боргу, Фонд розвитку України, Фонд відновлення та трансформації економіки, Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури[55] [56], Фонд ліквідації наслідків збройної агресії[57], Фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації [58]. Кожен з них заслуговує на детальний аналіз у контексті фінансування, організації роботи, критеріїв відбору проєктів та методики моніторингу. До певної міри, ці дослідження будуть актуальними у 2024-2025 роках, зважаючи на те, що деякі з цих фондів, такі, наприклад, як Фонд декарбонізації, почнуть свою активну діяльність (за планом) лише у 2024 році.

---

[53] До реорганізації Міністерства регіонального розвитку підтримувалися платформи - new.dfrr.minregion.gov.ua та dfrr.minregion.gov.ua (наразі не працюють).

[54] Державна установа «Фонд енергоефективності», Державний Фонд Енергоефективності: гранти для ОСББ | Фонд енергоефективності (eefund.org.ua)

[55] Урядовий портал. Фонди відновлення України, Фонди відновлення України | Кабінет Міністрів України (kmu.gov.ua)

[56] Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (Міністерство відновлення), Фонд відновлення зруйнованого майна та інфраструктури - Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (mtu.gov.ua)

[57] Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (Міністерство відновлення), Фонд ліквідації наслідків збройної агресії - Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (mtu.gov.ua)

[58] Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (Міністерство відновлення), Новини, 03.05.2023, Олександр Кубраков: з січня 2024 року запрацює Державний фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації - Новини - Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (mtu.gov.ua)

Застосувавши критерії обсягів фінансування, історії роботи, інноваційності та регіональної спрямованості, ми зупинилися на аналізі роботи **ДФРР**, **ФЕЕ** та **Фонду ліквідації наслідків збройної агресії** (ФЛНЗА).

ДФРР є державною установою, діяльність якої найбільше досліджувалася в численних наукових та публіцистичних статтях[59] [60]. Ні в якому разі не претендуючи на те, що ми в процесі дослідження проаналізували всі нижче зазначені у виносках статті, монографії, наукові нариси, вважаємо, що Організація з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) надала один з найглибших аналізів роботи ДФРР за останні роки та надала рекомендації, щодо вдосконалення роботи Фонду[61]. Практично єдине питання, що об'єктивно залишилося поза увагою дослідників ОЕСР – це майбутнє голосування за проєкти за допомогою платформи «Дія». Але наразі обговорення цього питання може мати виключно характер припущень «що буде якщо», тобто є спекулятивним.

Дослідники зазначають (Опора, 2019[62], Маркуц, 2021[63], Бетлій, 2023[64]), що ДФРР став ключовим механізмом, спрямованим на фінансування інвестиційних проектів на територіальному рівні в Україні, спрямуванні коштів з державного бюджету на місцеві ініціативи, що відповідають стратегічним завданням регіонального та місцевого розвитку та сприяють створенню нових робочих місць. Основна вимога для отримання фінансування - подання високоякісних проектів місцевими органами влади. Ці проекти підлягали двоетапному конкурсному відбору - початковий етап оцінки відбувався на рівні регіональних комісій. Далі, проекти перевірялися спеціалізованою комісією Мінрегіону, де принаймні половина членів представляла Бюджетний комітет ВР України. Даний підхід був розроблений з метою підвищення прозорості та ефективності використання державних коштів. Втім, це не завадило існуванню певних недоліків в системі розподілу коштів ДФРР, таких як розпорошеність коштів, що спрямовуються на проєкти, які не несуть вагомого вкладу у регіональний розвиток або створення робочих місць. В період 2020-2021 років уряд України прагнув оптимізувати підходи до фінансування з ДФРР, спрямовуючи увагу на пріоритетні проєкти. В квітні 2021 року

---

[59] Google пошук пропонує щонайменше 279 000 джерел, які містять згадування чи посилання на ДФРР, https://www.google.com/search?q=Державний+фонд+регіонального+розвитку&client=opera&hs=Wga&sca_esv=560901828&ei=3H7tZJ_zN8WDi-gPlcaK6Ac&start=0&sa=N&ved=2ahUKEwif0ZmojoGBAxXFwQIHHRWjAn04ChDy0wN6BAgFEAQ&biw=1860&bih=942&dpr=1

[60] Microsoft Bing – 57 300 посилань, Державний фонд регіонального розвитку - Search (bing.com)

[61] OECD (2023). Відбудовуємо Україну через зміцнення регіонального та муніципального управління, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/a5a7939d-uk.

[62] Опора, Як відбувається розподіл коштів Державного фонду регіонального розвитку. Дослідження ОПОРИ, 13.11.2019, https://www.oporaua.org/parliament/iak-vidbuvaietsia-rozpodil-koshtiv-derzhavnogo-fondu-regionalnogo-rozvitku-doslidzhennia-opori-19519

[63] Юлія Маркуц, Ремонт та будівництво у регіонах. Як розподілили кошти ДФРР у 2021 році?, Економічна Правда, 07.06.2021, https://www.epravda.com.ua/columns/2021/06/7/674704/

[64] Олександра Бетлій, У фокусі Індексу реформ: чому не варто ухвалювати законопроєкт про використання коштів Державного фонду регіонального розвитку, Вокс Україна, 03.05.2023, https://voxukraine.org/u-fokusi-indeksu-reform-chomu-ne-varto-uhvalyuvaty-zakonoproyekt-pro-vykorystannya-koshtiv-derzhavnogo-fondu-regionalnogo-rozvytku

було прийнято нові критерії оцінки та вибору проєктів для фінансування. На жаль, плани щодо додаткового реформування не було втілено у життя через початок війни, який вплинув на бюджетну політику країни.

29 червня поточного року Верховна Рада України 238 голосами прийняла в другому читанні та в цілому проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік»[65]. 22 червня Комітет ВРУ із бюджетних питань розглянув зазначений законопроект. Після обговорення було запропоновано декілька поправок і пропозицій. Комітет рекомендував Верховній Раді затвердити цей законопроект у другому читанні в уточненому вигляді, враховуючи всі внесені правки. Однією з ключових поправок, під номером 455, було рішення перерозподілити кошти ДФРР (2 млрд гривень) на потреби Збройних Сил: на розвиток, закупівлю, модернізацію та ремонт військового обладнання. Також, до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» у розділі «Прикінцеві положення» було внесено пункт про особливості використання коштів ДФРР у 2024 році згідно зі Статтею 37. Загалом**, в 2023 році кошти ДФРР буде спрямовано на потреби ЗСУ**. У 2024 році будуть внесені зміни використанню коштів ДФРР відповідно до нових норм. Розподіл коштів буде здійснюватися:
- 50% коштів розподілятимуться між АР Крим, областями, м. Києвом і Севастополем;
- Інші 50% рівномірно поділяться між Дніпропетровською, Донецькою, Житомирською, Запорізькою, Київською, Миколаївською, Одеською, Сумською, Харківською, Херсонською, Чернігівською областями;
- Проєкти, що фінансуються з ДФРР, вимагають співфінансування: не менше 10% від місцевих бюджетів. Для Києва, Севастополя та міських громад з понад 225 тис. осіб – не менше 50%.

Пропозицій щодо інвестиційних програм та проєктів від Ради міністрів АР Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій подаються центральному органу виконавчої влади. Проєкти мають пройти попередню оцінку регіональними комісіями для фінансування з ДФРР. Після перевірки, відібрані програми і проєкти будуть надіслані **для голосування громадянам через Портал «Дія»** і громадяни зможуть голосувати за проєкт свого регіону; внутрішньо переміщені особи будуть голосувати за місцем фактичного проживання. Умови підготовки, оцінки та вибору проєктів, а також правила голосування через Портал «Дія», будуть врегульовані Кабінетом Міністрів України; результати голосування громадян через Портал «Дія» визначать, як будуть розподілені кошти ДФРР між територіями та проєктами, а кінцеве рішення затвердить КМУ.

У контексті сучасних змін у державному управлінні та підтримці регіональних ініціатив в Україні **існує реальний ризик втрати функціональності ДФРР,** як важливого інструменту регіонального розвитку. Намічені зміни у **формулі співфінансування** також можуть мати непередбачувані наслідки. Зокрема, відсутність адекватних досліджень щодо здатності міст із значущим населенням (понад 225 тис. осіб) співфінансувати проєкти у сумі до 50% від їхньої вартості ставить під питання ефективність нововведення. Водночас, запропонована ініціатива **заміни класичної комісійної**

[65] Про внесення змін до Закону ... | від 29.06.2023 № 3166-IX (rada.gov.ua)

процедури вибору проєктів електронним голосуванням через платформу "Дія" може мати далекосяжні наслідки. З одного боку, ця ініціатива може виглядати як спроба демократизації процесу, але з іншого – існує ризик перетворення ДФРР з інструменту державної політики на інструмент (електронної) демократії. Актуальність такої зміни вже викликає суперечності. Зокрема, обмеженість доступу до платформи "Дія" (зареєстровано лише близько 17 млн користувачів платформи) і це може породити проблеми інклюзивності та участі, що є ключовими принципами демократії. Вразливі демографічні групи можуть залишитися поза процесом прийняття рішень, що, в свою чергу, може порушити їхні права на участь у визначенні стратегій розвитку регіонів.

З нашої точки зору, ДФРР у найближчі роки і можливо до повного завершення війни **не буде мати відчутного впливу на процеси відновлення країни**, отримувати відповідне фінансування і, частково, буде майданчиком для напрацювання пілотних методологій реалізації проєктів.

У 2017 році, під егідою Міністерства інфраструктури України та за підтримки Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ), було засновано **Фонд енергоефективності**. Створення даної державної структури було відповіддю на потребу реалізації енергоефективних проєктів в Україні з метою адаптації країни до європейських стандартів. Основна ідея створення ФЕЕ полягала в забезпеченні механізму, через який уряд Німеччини міг спрямовувати фінансування для втілення в життя енергетичних ініціатив. Це надавало можливість не тільки прискорити інтеграцію України в європейський енергетичний простір, але й підсилити процеси децентралізації, активізовані за допомогою зовнішнього фінансування. В контексті нашого дослідження ми розглянемо внесок ФЕЕ у покращення енергосистеми України та його роль у децентралізаційних процесах, спрямованих на зміцнення місцевого самоврядування та енергетичної незалежності регіонів.

Фонд енергоефективності України отримував бюджетну підтримку і донорське фінансування. Серед ключових джерел фінансування виділяються наступні:

1. Федеральне міністерство економіки та захисту клімату Німеччини: Фінансова підтримка на 2023 рік складає 1 млн. євро, в цілому за період 2018-2025 років донорські внески сягнуть 7,3 млн. євро.

2. Міжнародна Фінансова корпорація: МФК взаємодіє з Мультивалютним донорським трастовим фондом, який у свою чергу отримує підтримку від Європейського Союзу та уряду Німеччини: приклад фінансування – внесок Європейського Союзу у розмірі 5 млн. євро для проєкту «ВідновиДім»[66].

Імплементаційними партнерами Фонду є Програма розвитку ООН (ПРООН) та GIZ. Експерти GIZ приймали участь у формуванні нормативно-правової бази Фонду, його структурних та технічних регламентах. В даний момент GIZ надає Фонду консалтингові послуги та продовжує партнерство в рамках проєкту «Перші ластівки»[67]. В своїй роботі ФЕЕ спирається на:

[66] ВідновиДІМ (google.com)
[67] Програма з енергоефективності "Перші ластівки": гранти для ОСББ | Фонд енергоефективності (eefund.org.ua)

1. Прозорість та протидію корупції: В основі фонду лежить принцип прозорості та діє активна Антикорупційна програма на 2023-2025 рр. для запобігання корупційним ризикам.

2. Контроль реалізації: Міжнародні організації-донори взяли на себе безпосередній контроль за реалізацією проєктів, забезпечуючи високі стандарти їх виконання.

3. Міжнародне партнерство: Співпраця з міжнародними організаціями, а саме отримання фінансування від таких донорів, як уряд Німеччини та Європейський Союз.

4. Висока ефективність: Показники діяльності фонду свідчать ефективну організацію роботи[68].

5. Швидкість в роботі: Через рік після його офіційної реєстрації як юридичної особи, ФЕЕ отримав першу заявку від ОСББ на пілотний проєкт (швидкість у порівнянні з іншими програмами МФО).

Незважаючи на високу ефективність, ФЕЕ вимагає пред'являти велику кількість документів від ОСББ для укладення договору. Ця «бюрократія», однак, має своє обґрунтування, оскільки є вимогою від основних донорів фонду, зокрема Німеччини.

Зважаючи на велику кількість питань, пов’язаних з якістю виконання контрактів, починаючи з 30 березня цього року, будівельні фірми та інші підрядники, що співпрацюють з ОСББ в рамках Програми "ВідновиДім", повинні мати досвід виконання принаймні трьох аналогічних угод за останні чотири роки (раніше - три роки). Також, розширено перелік джерел підтвердження досвіду на включення в нього угод, укладених в рамках міжнародних проєктів з підтвердженням міжнародними організаціями (ООН, ПРООН, ЮНІСЕФ, Світовий банк, ЄБРР, ЕБР, НЕФКО тощо). Ці підвищені вимоги запроваджуються з метою запобігання випадкам недоброчесності при виконанні будівельних робіт.

Щодо внутрішнього фінансування, до 2023 року з державного бюджету України було спрямовано 2,7 млрд. гривень на потреби Фонду. Однак, згідно із Законом України про державний бюджет на 2023 рік, **державне фінансування Фонду не передбачено**, що акцентує важливість залучення зовнішніх донорських коштів для його функціонування.

Перед детальним розглядом діяльності **Фонду ліквідації наслідків збройної агресії**[69] необхідно зробити декілька уточнювальних зауважень. Як зазначив Віце-

[68] За період 2018-2022 років Фонд енергоефективності працював над впровадженням та підтримкою ряду проєктів, спрямованих на покращення енергетичної ефективності в Україні. Основні результати діяльності фонду за цей час включають: Загальна кількість проєктів – 864, частково завершені: 123, повністю завершені: 111, розпочаті будівельні роботи – 80, будівельні роботи не розпочато - 550 проєктів; Загальна вартість проєктів - 8 млрд. грн., надано грантів на суму - 5 млрд. грн.; Екологічний вплив: завдяки проєктам "Перші ластівки" та "ЕнергоДім" збережено в середньому 437,9 млн. кВт енергії на рік, зменшення викидів: 116,5 тон CO2 на рік.

[69] Міністерство відновлення, Фонд ліквідації наслідків збройної агресії, https://mtu.gov.ua/content/fond-likvidacii-naslidkiv-zbroynoi-agresii.html

прем'єр-міністр з відновлення України Олександр Кубраков[70], основним завданням Міністерства відновлення є підтримка розвитку місцевих громад та регіонів, зокрема під час виконання реформи децентралізації в умовах конфлікту, яке передбачає не лише реконструкцію пошкодженої інфраструктури, а й формування сприятливого середовища для повернення внутрішньо переміщених осіб. **Ключовою вимогою** є розробка та адаптація нових структурних підходів та механізмів, відмінних від тих, що були до початку війни.

З метою оптимізації процесу Міністерство відновлення впроваджує ряд цифрових інструментів, таких як: Реєстр пошкодженого і знищеного майна (РПЗМ), Галузева система управління відновленням інфраструктури, а також Геоінформаційна система. **Реєстр пошкодженого і знищеного майна** служить основним джерелом верифікованої інформації про матеріальні збитки. Ці дані стають основою для розробки програм компенсації, таких як "**єВідновлення**", та визначення потреб у відновлювальних роботах і репараціях. Активне поповнення РПЗМ залежить від оперативності подання інформації місцевими громадами. По аналогії з ЦНАПАми, **галузева система управління** відновленням інфраструктури функціонує як "єдине вікно" для реєстрації проєктів відновлення. **Геоінформаційна система** (ГІС) має на меті візуалізацію реальної ситуації на місцевості через геопросторові дані і складається з трьох блоків: моніторингу громад, планування реконструкції та оцінки діяльності на різних адміністративних рівнях. Дана система надає можливість аналізувати потреби громад та контролювати виконання відновлювальних програм, що спрямовані на вдосконалення стратегії регіонального розвитку.

РПЗМ, галузева система та ГІС інтегровані в **цифрову екосистему DREAM[71]**, що визначена як фундамент для комплексного відновлення громад та регіонів. DREAM служить цифровим інструментом для керування проєктами відбудови на всіх їх етапах. Система DREAM повинна охоплювати процес відбудови від планування до виконання, сприяючи ефективному розподілу інвестицій для розвитку та модернізації інфраструктури[72].

Як ми і зазначали вище, держава пропонує кілька варіантів фінансування проектів відбудови[73] і найголовнішим на сьогодні є **Фонд ліквідації наслідків збройної агресії**. У Фонді ліквідації активи за сумою 28,5 млрд грн, які були конфісковані з

---

[70] Олександр Кубраков, Експертиза, гроші та цифрові рішення: інструменти відновлення громад в умовах війни, Економічна правда, 22.05.2023, https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/22/700299/

[71] Цифрова екосистема для підзвітного управління відбудовою, DREAM

[72] Публічна презентація DREAM відбулася в Лондоні 21-22 червня ц.р., її повний функціонал запрацює на початку 2024 року

[73] У наступних дослідженнях окрему увагу слід звернути на співпрацю окремих міст та регіонів з міжнародними партнерами, наприклад, в рамках **Угоди мерів щодо клімату та енергії: Східне партнерство**, https://com-east.eu/uk/; https://eu-mayors.ec.europa.eu/en/action_plan_list, хоча не всі громади мають ресурси або знання для встановлення таких зв'язків.

російських активів, а також 35,9 млрд грн - прибуток Національного банку України за 2022 рік. Головною пріоритетною умовою при створенні механізму фінансування було забезпечити можливість для громад подавати будь-які проєкти, які вони вважають необхідними. Проєкти громад збираються на рівні обласних адміністрацій та направляються на розгляд Міжвідомчої комісії під керівництвом Віце-прем'єр-міністра з відновлення. Міжвідомча робоча група провела своє перше засідання в травні 2023 р. Особлива увага була приділена новій методиці розгляду проєктів, яка була розроблена спільно з громадянською коаліцією RISE Ukraine. Ця методика служить тимчасовим рішенням, поки Міністерство працює над розробкою нової методології із Світовим банком, і яка буде визначати конкретні критерії для оцінки проєктів, такі як рівень потреби, охоплення, невідкладність потреби та додатковий соціальний вплив.

У жовтні 2022 року Верховна Рада України прийняла поправки до Закону України "Про Державний бюджет на відповідний рік", згідно з якими було створено спеціальний бюджетний фонд, призначений для ліквідації наслідків збройної агресії. Основні напрямки використання коштів ФЛНЗА включають фінансування будівництва громадських будівель та укриттів, реконструкції та ремонту об'єктів критичної інфраструктури, а також забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та громадян, які втратили житло внаслідок військових дій. Основним джерелом надходжень ФЛНЗА повинні стати примусове вилучення активів, належних агресору. До цього у травні 2022 року парламент затвердив рішення щодо конфіскації активів двох афілійованих структур російських банків[74]. Процес перерахування коштів зазнав істотних затримок і тільки у грудні 2022 року Фонд гарантування вкладів фізичних осіб переказав на користь спеціального фонду державного бюджету 17 млрд гривень[75]. У 2022 році, незважаючи на створення Фонду ліквідації наслідків збройної агресії та забезпечення його коштами, КМУ не затвердив конкретний порядок розподілу та використання цих коштів[76]. Отже, фінансові потреби, пов'язані з відновленням критичної інфраструктури та інших ключових об'єктів, у кінці зазначеного року були покриті за рахунок резервного фонду державного бюджету. В Державному бюджеті 2023 були розширені джерела наповнення ФЛНЗА і основним нововведенням стало рішення спрямовувати 50% відсотків від перерахувань, що надходять від Національного банку України до державного бюджету, безпосередньо на потреби Фонду. Станом на 15 травня поточного року загальний обсяг коштів, які були спрямовані до Фонду ліквідації наслідків збройної агресії, склав 64,4 млрд гривень. З

[74] Це дві українські «дочки» Сбербанку Росії та ВЕБ.РФ – Міжнародного резервного банку (змінив назву перед війною, до цього – Сбербанк) та Промінвестбанку (ПІБ).

[75] Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Прес-реліз: «Фонд гарантування вкладів забезпечив перерахування в держбюджет коштів на 17 млрд грн з рахунків «ПРОМІНВЕСТБАНКУ» та «МР БАНКУ», 211.12.2022, https://www.fg.gov.ua/articles/52308-fond-garantuvannya-vkladiv-zabezpechiv-pererahuvannya-v-derzhbyudzhet-koshtiv-na-17-mlrd-grn-z-rahunkiv-prominvestbanku-ta-mr-banku.html

[76] Порядок використання коштів ФЛНЗА був затверджений Постановою № 118 КМУ 10.02.2023, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-vykorystannia-koshtiv-a118

цієї суми 25,8 млрд гривень становили активи, примусово вилучені у агресора в рамках відповідних юридичних процедур.

У відповідь на численні зауваження громадських організацій та експертів, у квітні 2023 року уряд Постановою КМУ №323[77] затвердив корективи до Порядку використання коштів ФЛНЗА, які включають визначення єдиного підходу до визначення пріоритетних проєктів відновлення та спрощення ряду вимог до них, що має сприяти більш ефективному та своєчасному використанню коштів фонду. У травні 2023 року КМУ Постановою №493 затвердив виділення 4,4 млрд гривень на компенсаційні виплати в рамках державної програми "єВідновлення"[78]. Метою цієї програми є надання фінансової допомоги громадянам України, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації, для відновлення їхнього пошкодженого житла[79].

Планується, що кошти з Фонду ліквідації наслідків збройної агресії будуть спрямовані регіонам та територіальним громадам, які віднесені до категорії територій відновлення та визначаються за наступними критеріями - регіони, де відбувалися бойові дії; території, які перебували під тимчасовою окупацією; зони, де мали місце руйнування критичної, соціальної інфраструктури та житлового фонду в результаті військових конфліктів; території, які стикаються з гострими соціально-економічними проблемами та масовим переміщенням населення. Спеціальна комісія Міністерства відновлення має визначати, які саме регіони та територіальні громади відносяться до зазначених категорій. На сьогоднішній день конкретний перелік таких територій відсутній; за статистичними даними[80], на грудень 2022, 530 територіальних громад (майже 1/3 частина всіх громад) зазнали руйнувань об’єктів інфраструктури та житлового фонду.

Для отримання фінансування проєкти мають бути включені до регіональних планів відновлення і розвитку, які є частиною загальної стратегії відновлення регіонів. Розроблення таких планів є відповідальністю місцевих державних та військових адміністрацій. Виникає колізія, коли Закон «Про засади державної регіональної політики»[81] дає право місцевим радам самостійно формулювати плани відновлення та розвитку, але фінансування з ФЛНЗА вони отримати не можуть, тому що мають координувати свої дії з обласними державними та військовими адміністраціями. Такий

---

[77] Кабінет Міністрів України, Постанова від 11 квітня 2023 року №323 «Деякі питання використання коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії», https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/323-2023-п#Text

[78] Кабінет Міністрів України, Постанова від 16 травня 2023 року №493 «Деякі питання використання коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії», https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-vykorystannia-koshtiv-fondu-likvid-a493

[79] Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-IX#Text

[80] Державна служба статистики України, Державна служба статистики України (ukrstat.gov.ua)

[81] Закон України «Про засади державної регіональної політики», (Відомості Верховної Ради (ВВР), 20115, № 13, Про засади державної регіон... | від 05.02.2015 № 156-VIII (rada.gov.ua)

підхід беззаперечно буде сприяти виникненню конфліктів інтересів, створювати корупційні ризики, особливо з урахуванням розширених повноважень обласних державних та військових адміністрацій.

Існує декілька ключових проблематичних моментів щодо процесу виділення коштів для відновлення після збройної агресії:

1. **Розмитість або відсутність чітких критеріїв відбору проєктів**: Міністерства отримують широкі повноваження щодо вибору проєктів без чітко встановлених критеріїв. Це може призвести до суб'єктивності в оцінці проєктів і створює потенційний простір для корупційних дій.

2. **Відсутність механізму погодження**: Якщо Закон про державний бюджет 2023 року передбачає необхідність погодження рішень з Комітетом Верховної Ради з питань бюджету, але такий механізм не визначений в Порядку, це може призвести до юридичних невідповідностей та конфліктів при прийнятті рішень.

3. **Політична складова**: Необхідність погодження рішень із законодавчими органами, такими як Комітет Верховної Ради, збільшує вплив політичної складової на процес виділення коштів. Це може призвести до зловживань або блокування фінансування через політичні розбіжності.

Процес виділення коштів повинен бути прозорим, чітким і відповідати всім нормам та вимогам законодавства. Це не тільки допоможе забезпечити ефективне та справедливе використання коштів, але й зміцнить довіру громадян до урядових рішень та процесів. Як зазначають інші дослідники (Швадчак, 2023)[82], існують реальні перешкоди, що впливають на ефективність Фонду ліквідації наслідків збройної агресії. Це бюрократичні перешкоди, які призводять до затримок у відновленні та використанні ресурсів, законодавчі прорахунки, недостатня прозорість роботи ФЛНЗА, обмежений доступ ОМС до ресурсів Фонду. Враховуючи ці проблеми, без конкретних законодавчих та адміністративних змін, дійсно важко уявити, що фонд буде ефективно функціонувати в 2023 і наступних роках та стане ефективним інструментом відновлення після збройної агресії.

Висновки

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР)

1. ДФРР є важливим механізмом для фінансування інвестиційних проєктів на територіальному рівні в Україні. Фонд спрямований на стимулювання місцевих ініціатив, які сприяють регіональному розвитку та створенню робочих місць. Проте існують певні виклики в ефективності розподілу коштів, адже деякі проєкти не мають значущого впливу на регіональний розвиток.

[82] Андрій Швадчак, Чи запрацює Фонд ліквідації наслідків збройної агресії, Transparency International Ukraine, 17/03/2023, https://ti-ukraine.org/blogs/chy-zapratsyuye-fond-likvidatsiyi-naslidkiv-zbrojnoyi-agresiyi/

2. У 2023 році сталася суттєва зміна у напрямку використання коштів ДФРР. Замість традиційного фінансування регіональних проєктів, кошти були перерозподілені на потреби Збройних Сил України. У 2024 році очікується новий підхід до розподілу та використання цих коштів, що відображає ширше розуміння національних пріоритетів та геополітичної ситуації.

3. Незважаючи на зміни в напрямках використання коштів, вимоги до проєктів залишаються суворими - для забезпечення ефективного використання державних коштів проєкти повинні проходити двоетапний конкурсний відбір, а також вимагається співфінансування від місцевих органів влади.

4. Внесення громадської участі в процес прийняття рішень є сучасним та прогресивним підходом. Однак існують ризики, що така ініціатива може стати лише формальною, якщо не буде забезпечено широку доступність та інклюзивність.

5. Необхідно розширити доступ до платформи «Дія», організувавши інформаційні кампанії та надавши технічну підтримку для тих, хто має обмежені можливості користування цифровими технологіями.

6. Для успішної реалізації проєктів ДФРР важливо забезпечити належне фінансування, що може вимагати додаткових гарантій або партнерства з приватним сектором.

7. З урахуванням нашого прогнозу щодо обмеженого впливу ДФРР в найближчі роки, може бути корисно розглядати цей період як можливість для експериментування з новими методами реалізації проєктів. Це може стати основою для подальших поліпшень у системі регіонального розвитку.

8. Для забезпечення ефективності нововведень, важливо мати чітку систему моніторингу та оцінки результатів реалізації проєктів, що фінансуються через ДФРР.

Фонд енергоефективності (ФЕЕ)

1. Україна, створюючи Фонд енергоефективності, намагалася відповісти на потребу модернізації своєї енергосистеми і пристосування до європейських стандартів. Підтримка з боку німецьких установ і ЄС вказує на стратегічне партнерство та довіру між сторонами.

2. ФЕЕ акцентує увагу на прозорості своєї діяльності і протидії корупції. Використання міжнародних організацій для контролю за реалізацією проєктів гарантує високі стандарти виконання.

3. Хоча Фонд отримав внутрішнє фінансування в розмірі 2,7 млрд. гривень до 2023 року, на 2023 рік державне фінансування не передбачено. Це підкреслює важливість зовнішнього донорського фінансування для функціонування Фонду.

4. ФЕЕ демонструє високу ефективність у своїй роботі, що вказує на добре планування та виконання. Втім, бюрократичні перешкоди можуть стримувати деякі ініціативи, хоча дотримання цих процедур є вимогою основних донорів.

5. Фонд енергоефективності не лише сприяє реалізації енергоефективних проєктів, але і стає ключовим інструментом у децентралізаційних процесах країни, спрямованих на зміцнення місцевого самоврядування та енергетичної незалежності регіонів.

6. Для подальшої стабільності та успішності Фонду необхідно продовжити шукати джерела зовнішнього фінансування та розширювати партнерства з іншими міжнародними організаціями. Загалом, Фонд енергоефективності України є важливим інструментом для підтримки стратегічних реформ в енергетичній сфері та децентралізації країни, і поки що він виконує своє призначення ефективно.

Фонд ліквідації наслідків збройної агресії (ФЛНЗА)

1. Фонд ліквідації наслідків збройної агресії створено для фінансування ключових відновлювальних проєктів, таких як будівництво громадських будівель, реконструкція критичної інфраструктури та забезпечення житлом осіб, постраждалих від військових дій.
2. Станом на середину травня 2023 року Фонд має в своєму розпорядженні 64,4 млрд гривень, що робить його ключовим фондом відновлення України.
3. Нова методика відбору проєктів, розроблена в співпраці з громадянською коаліцією RISE Ukraine є тимчасовим рішенням, поки триває співпраця із Світовим банком над розробкою більш докладної методології. Міністерство відновлення вже почало роботу над новою методологією, яка буде визначати чіткі критерії для оцінки проєктів, в тому числі таких як рівень потреби та соціальний вплив. Відсутність чітких та детальних критеріїв для вибору проєктів, які фінансуватимуться з ФЛНЗА, створює ризик суб'єктивності в оцінці та потенційного місця для корупційних дій.
4. Порядок використання коштів ФЛНЗА не передбачає чіткого механізму погодження рішень з Комітетом Верховної Ради з питань бюджету, що може призвести до юридичних колізій. Залученість політичних органів у процес вибору проєктів може привести до необ'єктивного відбору на основі політичних відносин, а не реальних потреб регіону.
5. Законодавство дозволяє місцевим радам самостійно формулювати плани, але фінансування можливе тільки через координацію з обласними державними та військовими адміністраціями, що може призвести до конфліктів інтересів.
6. Відсутність прозорості у функціонуванні ФЛНЗА може призвести до зниження довіри населення до дій уряду та затримок у відновлювальних роботах.
7. Існуючі бюрократичні та законодавчі прорахунки можуть ускладнити роботу Фонду та затримувати процес відновлення після збройної агресії.

Рекомендації

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР)

1. **Співфінансування проєктів**
(*Місцеві органи влади - обласні та міські адміністрації*)

- Провести дослідження для визначення адекватного рівня співфінансування для різних міст та громад з урахуванням їх фінансових можливостей та потреб та напрацювання практичних рекомендацій.

2. **Електронне голосування та демократія**
(*Кабінет Міністрів України, Міністерство цифрової трансформації України*)

- Забезпечення технічної та правової бази для ефективного та інклюзивного електронного голосування через платформу "Дія", звертаючи увагу на забезпечення доступу для всіх громадян.

3. **Участь громадян та демократія**
(*Регіональні комісії, органи місцевого самоврядування*)

- Забезпечення партнерства з громадянами, розроблення механізмів залучення вразливих груп до процесів прийняття рішень та голосування.

4. **Пілотні проєкти та інновації**
(*Відповідні державні агентства, міністерства, комітети*)

- Розробка, тестування та впровадження нових підходів та інновацій в рамках ДФРР для покращення регіонального розвитку. Організація навчальних курсів для місцевих органів влади з питань підготовки високоякісних проєктів.

5. **Аналіз та дослідження**
(*Дослідницькі інститути, університети, аналітичні центри*)

- Проведення аналізу та досліджень щодо потреб та можливостей різних регіонів, зокрема, стосовно співфінансування, ефективності голосування та інших аспектів.

6. **Моніторинг та оцінка**
(*Міністерство відновлення, ОМС, ОГС*)

- Забезпечення постійного моніторингу та оцінки реалізації проєктів та їх ефективності.

7. **Координація та взаємодія**
(*Офіс Президента, Верховна Рада, Кабінет Міністрів України, профільні міністерства, ОМС*)

- Забезпечення координації та співпраці між різними органами влади для успішної реалізації реформ та ініціатив.

8. Забезпечення **використання платформи «DREAM»** для моніторингу фінансування та виконання проєктів в реальному часі
(*Міністерство відновлення, Мінцифри*).

Фонд енергоефективності

1. **Зміцнення партнерських відносини із Німеччиною та ЄС**
(*Український уряд, Міністерство енергетики, німецькі установи - урядові організації, консультанти, експерти, представники Європейської комісії*)

- Зважаючи на стратегічне партнерство та підтримку з боку німецьких установ і Європейського Союзу, Україні важливо підтримувати та розширювати співпрацю з цими партнерами. Це допоможе залучити не лише фінансову підтримку, а й експертні знання та технології.

2. **Посилення міжнародного контролю та прозорості**
(*Міжнародні організації, Український уряд, Фонд енергоефективності, експертні групи та організації, що спеціалізуються на аудиті та контролі*)

- Продовжувати використовувати міжнародні організації для контролю за реалізацією проєктів. Це допоможе підтримувати високі стандарти виконання та запобігати корупції. Розробити ще більш прозорі механізми діяльності Фонду, що буде важливою складовою успішної роботи.

3. **Диверсифікація джерел фінансування**
(*Міністерство фінансів України, Фонд енергоефективності, міжнародні донори, приватний сектор, міжнародні фінансові організації*)

- З огляду на відсутність державного фінансування у майбутньому році, Україні рекомендується шукати нові джерела зовнішнього фінансування. Це може включати співпрацю з іншими донорськими країнами, міжнародними організаціями, а також приватним сектором.

4. **Зміцнення ролі Фонду в децентралізаційних процесах**
(*Місцеві органи влади, Фонд енергоефективності, Міністерство відновлення*)

- Використання Фонду як ключового інструменту для підтримки місцевого самоврядування та реалізації енергоефективних проектів на рівні регіонів, що сприятиме зміцненню енергетичної незалежності та розвитку.

5. **Розширення партнерства та пошук фінансування**
(*Міністерство закордонних справ України, Міністерство фінансів України, Міністерство енергетики, Фонд енергоефективності, міжнародні донори, інші міжнародні організації*)

- Для забезпечення стабільності та подальшого успіху Фонду важливо активно відшукувати нові партнерства з міжнародними організаціями та приватним сектором. Це допоможе збільшити фінансову підтримку та доступ до ресурсів.

Фонд ліквідації наслідків збройної агресії

1. **Розробка чітких критеріїв оцінки проєктів**
(*Міністерство відновлення, спільно з представниками Світового банку, експертні організації, громадські організації*)

- Розробити нову методологію оцінки проєктів спільно з Світовим банком для більш об'єктивної оцінки потреб, охоплення, невідкладності та соціального впливу. Встановити чіткі критерії та стандарти для відбору проєктів, які будуть орієнтовані на реальні потреби громад та враховуватимуть критерії ефективності та соціального впливу.

2. **Оптимізація розгляду проєктів громад**

(*Міжвідомча комісія під керівництвом Віце-прем'єр-міністра з відновлення*)

- Вдосконалити процес розгляду проєктів громад на рівні обласних адміністрацій та Міжвідомчої комісії.

3. **Моніторинг та звітність**

(*Фонд ліквідації наслідків збройної агресії, Державна казначейська служба, аудиторські організації*)

- Організувати систему моніторингу та звітності щодо використання коштів ФЛНЗА для забезпечення прозорості та відповідності цілям. Забезпечити повну функціональність платформи "DREAM" та публікацію інформації про проєкти, розподіл коштів та їх використання для широкої громадськості та ЗМІ.

4. **Координація робіт та уникнення конфліктів інтересів**

(*Міністерство відновлення, обласні державні та військові адміністрації, місцеві ради*)

- Забезпечити чітку координацію між місцевими радами, обласними державними та військовими адміністраціями у розробці регіональних планів відновлення та розвитку для уникнення конфліктів інтересів та корупційних ризиків. Розробити єдиний механізм формулювання регіональних планів відновлення, що враховуватиме рекомендації місцевих рад та обласних державних адміністрацій.

5. **Забезпечення участі громад у формулюванні планів відновлення**

(*Місцеві ради, громадські організації, Міністерство відновлення*)

- Забезпечити активну участь громад та громадських організацій у процесі формулювання регіональних планів відновлення. Залучати громадські організації та громадян до процесу виділення коштів, забезпечити їхню можливість подавати та обговорювати проєкти.

6. **Моніторинг і аналіз впливу програми "єВідновлення"**

(*Міністерство відновлення, аналітичні організації*)

- Здійснювати регулярний моніторинг та аналіз впливу державної програми "єВідновлення" на відновлення житла та соціально-економічний розвиток постраждалих регіонів.

7. **Підтримка громадських ініціатив**

(*Міністерство відновлення, громадські організації*)

- Сприяти розвитку та фінансуванню громадських ініціатив у сфері відновлення та розвитку постраждалих територій.

8. **Розробка механізму погодження з Комітетом Верховної Ради**

(*Міністерство відновлення, Комітет Верховної Ради з питань бюджету*)

- Розробити чіткий механізм погодження рішень щодо виділення коштів з Комітетом Верховної Ради з питань бюджету для уникнення невідповідностей та конфліктів.

9. **Мінімізація політичного впливу**

(*Міністерство відновлення, громадські організації, експертні організації*)

- Забезпечити незалежність та об'єктивність процесу виділення коштів від політичних впливів шляхом впровадження прозорих процедур та залучення експертів.

2.3. Міжнародні фінансові організації, гуманітарна та технічна допомога

Системна допомога міжнародних донорів та кредиторів[83] у контексті підтримки України є досить складною та різноманітною:

1. Різні **суб'єкти** допомоги: Україна отримує допомогу від різних суб'єктів, включаючи окремі держави, міжнародні організації (такі як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку), регіональні організації та інші структури. Кожен з цих суб'єктів має свої власні пріоритети та умови для надання фінансової допомоги.

2. Різні **види** фінансової допомоги: Допомога, яка надається Україні, може бути у формі грантів (безповоротна фінансова допомога), позик (з обов'язком їх повернення), гарантій (які можуть зменшити ризики для іноземних інвесторів) та полегшення заборгованості (наприклад, реструктуризація боргу).

3. Різні **канали** надання допомоги: Фінансова допомога може надаватися через різні канали, включаючи пряму двосторонню підтримку між двома країнами, а також через міжнародні фінансові організації, які використовують власні ресурси для надання фінансової допомоги[84]. Деякі країни також можуть спрямовувати фінансування через міжнародні фінансові інституції, які мають досвід у реалізації проектів та програм.

Це вимагає від України здатності ефективно координувати та управляти отриманими ресурсами, а також враховувати різні умови та вимоги, пов'язані з кожним донором чи кредитором. Тільки такий підхід може допомогти максимально ефективно використовувати ресурси для відновлення та розвитку країни. Не менше важливими є чітка координація і співробітництво між донорами, особливо на етапі, коли обговорюється довгострокова фінансова допомога та пов'язані з нею умови[85].

---

[83] Міністерство економіки України, Перелік Угод між Урядом України та міжнародними організаціями, https://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=10913ac6-8534-41db-9bf3-43930172f75a

[84] Congressional Research Service, Ukraine and International Finance Institutions, updated January 4, 2023, https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12107

[85] В нашому дослідженні ми не проводимо аналіз моделей координації донорської допомоги та пов'язаних умов її надання. Це складне і політично sensitive питання, яке потрібно аналізувати окремо і мати відповідний мандат від всіх учасників допомоги для надання рекомендацій.

У рамках даного дослідження наша увага зосереджується на аналізі фінансової підтримки та конкретних програм, реалізованих **Світовим Банком**, **Європейським інвестиційним банком та Європейським банком реконструкції та розвитку**, які, в першу чергу, були спрямовані на Україну після вторгнення Росії. У дослідженні також будуть враховані програми цих міжнародних фінансових організацій, що діяли до початку війни, з чітким усвідомленням того, що події, що відбулися 24 лютого 2022 року, суттєво вплинули на стратегії, підходи та обсяги фінансової допомоги для України. Обмеженість в часі та ресурсах дослідження не дозволяє належним чином враховувати значний обсяг прямої двосторонньої фінансової допомоги, наданої державами-членами Європейського союзу, країнами G7 та іншими, а також всім спектром гуманітарної, технічної та інших видів допомоги[86].

З метою кращого розуміння обсягів допомоги, представляємо узагальнену таблицю, скільки ресурсів виділили/планують виділити різні донорські організації для допомоги Україні:

Донор/Організація	**Зобов'язання (млрд євро)**	**Виділено (млрд євро)**	**Додаткова Інформація**
Європейський Союз	25,2 млрд євро (75,2 євро із запропонованим Ukraine Facility)	16,2	З 2014 року і до початку російського вторгнення ЄС виділив Україні 5 мільярдів євро, що зробило її найбільшим одержувачем фінансування Міжнародної фінансової допомоги. Інструмент макрофінансової допомоги + (MFA+ Instrument) з 18 млрд євро на 2023 рік надає кредити на дуже вигідних умовах (35 років погашення, 10 років пільгового періоду, можливість субсидування

[86] Для отримання детального набору даних про фінансову, гуманітарну та військову допомогу Україні, яка охоплює 40 країн, можна звернутися «The Ukraine Support Tracker» Кільського інституту світової економіки - Ukraine Support Tracker | Kiel Institute (ifw-kiel.de) або, наприклад, аналізу багатосторонньої фінансової допомоги Україні опублікованої в липні 2023 року Європейським парламентом - Multilateral financial assistance to Ukraine (europa.eu) та дослідження Національного інституту стратегічних досліджень, Допомога міжнародних фінансових інститутів Україні, травень 2023, https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/dopomoha-mizhnarodnykh-finansovykh-instytutiv-ukrayini-traven-2023-roku.

Зазначимо, що згідно до останніх даних Україна отримала значну підтримку від країн Європи, і сумарна оголошена допомога від європейських партнерів вже вдвічі перевищує допомогу Сполучених Штатів. Головною причиною цього є створений Європейським Союзом "Фонд України" на суму €50 мільярдів, а також збільшення підтримки інших європейських країн шляхом надання нових багаторічних пакетів допомоги. Важливо відзначити, що вперше з початку війни, Сполучені Штати зазнають відчутного відставання у наданні допомоги. Ці дані є одними з результатів останнього оновлення Українського Монітору Підтримки (Ukraine Support Tracker) - Kiel Institute for the World Economy, Ukraine Support Tracker: Europe clearly overtakes US, with total commitments now twice as large, прес-реліз від 07.09.2023, https://idw-online.de/en/news820209

			відсотків та адміністративних зборів з бюджету ЄС). Пропозиція Ukraine Facility передбачає до 50 мільярдів євро на 2024-2027 роки та включає гранти та позики, інвестиційну рамкову програму і технічну допомогу.
Європейський інвестиційний банк	2,4 млрд євро	1,7 млрд євро	Фінансова підтримка України з боку ЄІБ була підтримана бюджетними гарантіями ЄС в рамках мандату зовнішнього кредитування. У березні 2022 року ЄІБ заснував Невідкладну відповідь «Солідарності України» на 2022-2023 роки, взявши на себе зобов'язання у розмірі 2,26 млрд євро. У червні 2023 року ЄІБ оголосив про створення Ініціативи ЄС для України – тимчасової схеми, в якій держави-члени, Європейська Комісія та інші сторони можуть зробити свій внесок. Ця Ініціатива також включає технічну допомогу.
Міжнародний Валютний фонд	16,6 млрд євро (20,8 млрд євро з урахуванням адміністративного рахунку - Administered Account)	5,7 млрд євро (9,9 млрд євро з урахуванням адміністративного рахунку)	На момент вторгнення Україна мала великі непогашені зобов'язання перед МВФ. МВФ вперше надав кредити через Інструмент швидкого фінансування (RFI). Також було відкрито Адміністративний рахунок, через який країни можуть робити внески у вигляді позик або грантів для України. У березні 2023 року, після виконання Україною всіх умов «Моніторингу Програми із залученням Ради», було затверджено 4-річну програму розширеного фінансування (EFF) у розмірі 11,6 млрд SDR (special drawing rights) (14,1 млрд євро). Україна зобов'язана здійснити значні виплати МВФ з обслуговування боргу в найближчі роки. МВФ оцінив борг України як нежиттєздатний (unsustainable) без державних і приватних кредиторів, які б його підтримували.
Група Світового Банку (МБРР та МАР	34,8 млрд євро (тільки Міжнародний банк реконструкції та розвитку та Міжнародн	21 млрд євро (тільки МБРР та МАР)	Світовий банк (МБРР та МАР) мобілізував фінансування для України переважно за рахунок грантів країн-членів. США були найбільшим індивідуальним донором через Світовий банк з 19,25 мільярдами доларів США (усі у вигляді грантів), за ними йдуть Великобританія (1,5 мільярда доларів США) та Японія (1,1 мільярда доларів США).

	а асоціація розвитку)		International Finance Corporation та Multilateral Investment Guarantee Agency надавали цільову підтримку Україні шляхом фінансування проектів приватного сектору та надання гарантій інвесторам і кредиторам.
Європейський Банк реконструкції та розвитку	3 млрд євро	1,7 млрд євро (станом на грудень 2022 року)	Для надання підтримки Україні ЄБРР залучив значні кошти, надані країнами-донорами, понад 1,2 млрд євро (близько 40% від США). ЄБРР схвалив 25 нових проектів в Україні з початку російського вторгнення, найбільшими з яких стали кредити Нафтогазу та Укренерго по 300 млн євро кожен. ЄБРР працює з міжнародними партнерами над розробкою рішень для страхування військових ризиків.

(Таблиця 4. Допомога Україні, Джерело: Multilateral financial assistance to Ukraine (europa.eu)

Група Світового Банку

Група Світового банку (WBG) складається з п'яти організацій, а саме **Міжнародного банку реконструкції та розвитку** (IBRD), **Міжнародної асоціації розвитку** (IDA), **Міжнародної фінансової корпорації** (IFC), **Багатостороннього агентства з гарантій інвестицій** (MIGA) та **Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів** (ICSID). МБРР та МАР спільно відомі як «Світовий банк». Загальна інформація щодо стану співробітництва України зі Світовим банком на 01 серпня 2023 року може бути підсумована наступним чином[87] [88]:

- Світовий банк є другим кредитором України після Міжнародного валютного фонду (МВФ).
- За роки співробітництва Світовий банк затвердив для України 72 позики загальною сумою більше ніж 16,9 мільярдів доларів США та 2,2 мільярда євро, з яких отримано 15,2 мільярда доларів США та 2,2 мільярда євро. Станом на 1 серпня 2023 року, Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) має активний портфель, який включає в себе 20 проєктів. З цих 20 проєктів, 18 є інвестиційними і знаходяться на стадії реалізації, а інші 2 є системними проєктами. Загальна сума цього портфеля становить 5,5 мільярда доларів США та 1,04 мільярда євро. Розподіл фінансових ресурсів за цими проєктами становить 4,23 мільярда доларів США та 0,98 мільярда євро, що складає 76,35%

[87] Міністерство фінансів України, Світовий банк, Міністерство Фінансів України (mof.gov.ua)
[88] Міністерство закордонних справ України, Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями, https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami

від загальної суми позик у доларах США та 93,57% в євро від загальної суми позик[89] [90].

- Ресурси Світового банку використовуються для підтримки державного бюджету, здійснення інституційних та структурних реформ, підготовки та реалізації довгострокових інвестиційних проєктів, які відповідають пріоритетним напрямам економічного розвитку України.
- Світовий банк надав Гарантію на підтримку державної політики у сфері економічного зростання та фіскально стійких послуг з метою підтримки України у впровадженні структурних реформ в економіці.
- Щодо позик, найбільший обсяг позики становить 84040 мільйонів доларів США, яка призначена для модернізації системи соціальної підтримки населення.
- Світовий банк активно підтримує Україну в реформуванні та розвитку, сприяючи сталому економічному зростанню та поліпшенню якості життя громадян[91].

Хронологія з початку військових дій[92]:

- Початок лютого 2022 року - Світовий банк успішно мобілізував фінансову підтримку для України на суму 37,9 мільярда доларів.
- В березні 2022 року Рада директорів Світового банку затвердила пакет бюджетної підтримки під назвою «Фінансування відновлення після надзвичайної економічної ситуації в Україні» (або «FREE Ukraine») і створила мультидонорський цільовий фонд (MDTF), який спрямовує перекази в Україну від міжнародних донорів.
- У квітні 2022 року Група Світового банку опублікувала дорожню карту, яка визначила стратегію відповіді на глобальні наслідки війни в Україні. Ця дорожня карта включала короткострокові та середньострокові заходи на наступні 15 місяців. Також були створені «"Мультидонорські ресурси для інституцій та інфраструктури для України» (МРТП) на рівні Групи для координації підтримки від Світового банку, IFC та MIGA.
- У червні 2022 року Світовий банк запустив програму «Державні видатки на витривалість адміністративної спроможності» (або «PEACE») з метою підтримки надання публічних послуг в Україні.
- У грудні 2022 року було оголошено про створення нового мультидонорського цільового фонду під назвою «Цільовий фонд допомоги Україні, відновлення, реконструкції та реформ» (або «URTF»), який передбачає довгостроковий підхід до фінансування зусиль з відновлення та відбудови, охоплюючи 10-річний період. Також Банк оголосив про реалізацію проєкту «Зміцнення здоров'я та порятунок життя» (або «HEAL Ukraine») з початковим фінансуванням у розмірі 110 мільйонів доларів США для підтримки доступу до медичної допомоги.

---

[89] Міністерство фінансів України, Інформаційна довідка щодо стану співробітництва України з Світовим банком, Світовий_банк_01_08_2023_.pdf (mof.gov.ua)

[90] Національний банк України, Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions

[91] Кожухова Т.В. Фінансування Світовим банком проєктів розвитку в Україні, Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету, http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/15-2016/6.pdf

[92] Світовий Банк в Україні, Світовий банк в Україні (worldbank.org)

Фінансова підтримка України з боку Світового банку була забезпечена за рахунок внесків країн-членів, зокрема **США**, які внесли найбільший внесок у розмірі **75,3%** від загального обсягу підтримки Світового банку для України. Важливо відзначити, що цей внесок від США складався у вигляді грантів, що робить його особливо важливим. Крім США, інші країни також надали значний внесок через мультидонорський цільовий фонд (MDTF). Наприклад, Велика Британія внесла 1,5 мільярда доларів США, а Японія надала 1,1 мільярда доларів США, що робить їх другим і третім найбільшими внесками відповідно. Країни Європейського Союзу (ЄС) внесли свій вклад у формі грантів та гарантій у загальній сумі 717 мільйонів доларів США. Всі ці внески сприяли забезпеченню фінансової підтримки та реалізації різних програм і проєктів в Україні в умовах надзвичайної економічної ситуації та воєнного конфлікту[93].

Програма PEACE є найбільшим елементом фінансової підтримки України з боку Світового банку, і на неї припадає понад 75% від загального обсягу фінансування. Ця програма включає в себе гранти та кредити від Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР). Кредити МБРР надаються на суму 1,5 мільярда доларів США і підкріплені двосторонніми гарантіями. Термін погашення цих кредитів становить 18 років з 5-річним пільговим періодом. Найбільшу частку гарантій надала Велика Британія, а також інші країни, як Данія, Нідерланди, Литва та Латвія.

Крім того, в квітні 2022 року був затверджений компонент кредиту Міжнародної асоціації розвитку (МАР) на суму 1 мільярда доларів США, який надає Україні доступ до непільгового кредитування МАР за умовами МБРР. Такий вид фінансування МАР зазвичай резервується для найбідніших країн світу. Ці кредити мають 6-річний пільговий період і остаточний термін погашення 10 років.

Міжнародна Фінансова Корпорація

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) є частиною Групи Світового банку, що спеціалізується на наданні фінансової підтримки проєктам приватного сектору в країнах, що розвиваються. МФК започаткувала надання фінансової та технічної підтримки Україні через ініціативу Economic Resilience Action (ERA). Згідно з ERA, МФК надаватиме фінансування приватному сектору у два етапи, з фокусом на стійкості під час російського вторгнення та на фазі відновлення і відбудови після війни:

- У вересні 2022 року МФК надала кредит у розмірі 30 мільйонів доларів США Horizon Capital Growth Fund IV (HCGF IV) у рамках підтримки в розмірі 125 мільйонів доларів США разом із кількома інституційними партнерами, включаючи Європейський банк реконструкції та розвитку), для підтримки експортно-орієнтованих технологічних фірм в Україні. Також МФК мобілізувала 50 мільйонів євро з фондів Європейського Союзу у вигляді грантів.
- У жовтні 2022 року було оголошено про виділення 25 мільйонів євро на підтримку реконструкції муніципальних будівель для внутрішньо переміщених осіб. Пілотний проєкт відбувається у Львові.

[93] Звертаємо також увагу на проєкти МБРР на сайті Міністерства відновлення, Інфраструктурні проєкти з МБРР, Інфраструктурні проекти з МБРР - Міністерство інфраструктури України (mtu.gov.ua)

- У листопаді була укладена нова угода між МФК та Фондом енергоефективності України, в рамках якої до 25 мільйонів євро з коштів ЄС буде спрямовано на допомогу об'єднанням співвласників багатоквартирних будинків у відновленні пошкоджених війною житлових будівель.
- У грудні 2022 року МФК оголосила про виділення Україні 2 мільярдів доларів на програму Economic Resilience Action (ERA). Ця сума буде використовуватися протягом двох років і базуватиметься на власних ресурсах та гарантіях, наданих донорами. Це нове зобов'язання стосовно фінансування, яке доповнює існуючі проєкти МФК в Україні.
- Під час конференції URC 2023 в Лондоні Європейська Комісія підписала дві угоди з МФК про надання фінансової підтримки та мобілізації приватних інвестицій. Перша угода стосується Програми гарантування малих кредитів МФК, в рамках якої до 200 мільйонів євро буде надано малому бізнесу з акцентом на агросектор та підприємства, якими володіють жінки. Друга угода стосується фінансування реконструкції муніципальних будівель, які будуть використані для розміщення внутрішньо переміщених осіб. У рамках цієї угоди через МФК надаватимуться 1,1 мільйона євро грантів Кременчуцькій міській раді для розміщення ВПО. Крім того, МФК уклала ще кілька угод з міжнародними партнерами в рамках конференції URC-2023, включаючи угоду з британською компанією MIGA International Investment (BII) та US International Development Finance Corporation (DFC), які розширять Глобальну програму фінансування торгівлі МФК в Україні з 200 мільйонів доларів США до майже 300 мільйонів доларів США.

Багатостороннє Агентство з Гарантій Інвестицій (MIGA)

З лютого 2022 року активно надавала підтримку Україні через кілька ініціатив:

- У вересні 2022 року Міністерство фінансів України уклало угоду з MIGA про запуск пілотної програми на суму 30 мільйонів доларів США для забезпечення механізму страхування інвестицій. Ця програма стала успішною, і виплата в розмірі 30 мільйонів доларів була завершена до жовтня 2022 року.
- У грудні 2022 року MIGA надала гарантію в розмірі 100 млн євро Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ (РБІ) для інвестицій в акціонерний капітал свого дочірнього акціонерного товариства «Райффайзен Банк» (РБУА) в Україні. Також MIGA та Європейський банк реконструкції та розвитку уклали партнерство, в рамках якого MIGA надаватиме гарантію ЄБРР на суму до 200 млн євро протягом періоду до 6 років. Ця гарантія стосується ризику несплати ЄБРР трьома державними українськими банками в рамках Програми сприяння торгівлі ЄБРР.
- У лютому 2023 року MIGA створила Трастовий фонд підтримки реконструкції та економіки України (SURE TF). Японія зробила перший внесок у розмірі 23 млн доларів США до SURE TF, і Фонд сподівається на зростання внесків донорів до 300 млн доларів. SURE TF поєднує донорське фінансування з власними гарантіями MIGA, щоб забезпечити гарантії приватному сектору в Україні. Фонд також надаватиме гарантії торгового фінансування, страхування політичних ризиків та підтримуватиме ліквідність та оборотний капітал малих та середніх підприємств (МСП). У червні 2023 року був профінансований перший проєкт через SURE TF.

Для **отримання фінансування** від СБ в Україні потрібні:

- 1. **Відповідність умовам надання фінансування** - Україна, як і інші країни, повинна відповідати конкретним критеріям відповідності, щоб отримати фінансування від СБ. Ці критерії включають в себе кредитоспроможність країни, зобов'язання до реформ і відповідність стратегічним пріоритетам Світового банку.
- 2. **Визначення проєкту чи програми** - Уряд України або відповідні установи повинні визначити конкретний проєкт чи програму, які потребують фінансування. Це може бути у секторах, таких як розвиток інфраструктури, освіта, охорона здоров'я, сільське господарство або будь-яка інша галузь, яка відповідає цілям розвитку країни.
- 3. **Проведення консультацій з СБ** – звернутися до СБ для обговорення ідеї проєкту. Важливо мати попередні обговорення для оцінки можливостей проєкту, його відповідності пріоритетам розвитку країни та потенційних джерел фінансування.
- 4. **Підготовка проєктної пропозиції** - після того, як ідея проєкту затверджена, підготувати комплексну проєктну пропозицію. Ця пропозиція повинна містити деталі, такі як цілі проєкту, обсяг, бюджет, очікувані результати та графік виконання.
- 5. **Оцінка екологічних та соціальних аспектів** – проведення оцінки впливу проєкту на довкілля та соціальних аспектів, згідно до вимог СБ.
- 6. **Затвердження урядом** – отримання затвердження Уряду України для проєктної пропозиції. Зазвичай це включає в себе підтримку від відповідних міністерств та отримання необхідних дозволів.
- 7. **Подача пропозиції СБ** – подання проєктної пропозиції Світовому банку для огляду. Подання повинно містити всі необхідні документи, дослідження можливостей, оцінку впливу на довкілля та фінансові плани.
- 8. **Оцінка СБ** - Банк проведе оцінку проєкту, включаючи технічні, фінансові та екологічні аспекти. Також буде проведена оцінка можливостей проєкту, ризиків та очікуваних впливів.
- 9. **Переговори та затвердження** - проведення переговорів з Банком щодо умов фінансування. Це включає обговорення умов позики чи гранту, процентних ставок, графіку погашення та умови виконання проєкту. Якщо переговори успішно завершені, проєкт буде представлений на розгляд Правління СБ для затвердження.
- 10. **Виконання проєкту** - якщо проєкт схвалений, потрібно продовжувати співпрацювати з Банком для виконання проєкту відповідно до узгодженого плану, бюджету та графіку.
- 11. **Моніторинг та оцінка** – проводити постійний моніторинг та оцінку прогресу проєкту та його вплив. Банк також може вимагати періодичних звітів про результати проєкту.
- 12. **Завершення та оцінка** - після завершення проєкту СБ оцінить його загальний успіх і вплив на завдання розвитку в Україні.

Обов’язкові документи для подачі проєкту: а) Проєктна пропозиція, б) Обґрунтування можливостей проєкту, ризиків та очікуваних впливів, в) Оцінки впливу проєкту на довкілля та соціальний вплив, г) Бюджет та фінансові плани, д) Затвердження та дозволи уряду.

Слід відзначити **послідовну позицію та підтримку** Світовим Банком міжнародних закупівель з використанням **системи Prozorro**. Ця підтримка свідчить про визнання важливості та ефективності Prozorro як інструменту для здійснення міжнародних закупівель та забезпечення транспарентності та конкурентності в процесі закупівельних процедур. Світовий Банк, як великий міжнародний інститут, активно сприяє розвитку та реформам у сфері закупівель у різних країнах. Підтримка Prozorro з боку Світового Банку є важливим кроком у напрямку покращення ефективності та прозорості міжнародних закупівель, а також сприяє впровадженню кращих практик у цій сфері. Це також вказує на довіру до системи Prozorro як надійного та дієвого інструменту для забезпечення дотримання стандартів та вимог міжнародних закупівельних процедур. Ця підтримка також сприяє покращенню інвестиційної привабливості України та розвитку ефективних закупівельних практик. У цілому, позиція Світового Банку стосовно використання Prozorro в міжнародних закупівлях є важливим визнанням досягнень України та допомагає підтримувати найвищі стандарти та прозорість у глобальних закупівельних процедурах.

Виконавці проєктів, що фінансуються Світовим банком, зможуть використовувати систему електронних закупівель та Prozorro Market для проведення тендерів, які вимагають використання національних процедур закупівель. Згідно з рекомендаціями Світового банку, ДП “Прозорро”[94] вже розпочало адаптацію електронної системи до особливих стандартів і умов, затверджених СБ, включно з механізмом оскарження. Крім того, розглядається можливість адаптації системи Prozorro для специфічних потреб відбудови, наприклад, щодо закупівлі послуг консультантів, проєктних та архітектурних робіт, потреба в яких під час відбудови буде величезною. Мова йде про двоетапну процедуру: на першому етапі розглядаються технічні пропозиції учасників тендеру (склад робіт, підходи тощо), а на другому — цінові пропозиції. Міністерство економіки України та ДП “Прозорро” також проведуть безкоштовне навчання для керівників проєктів Світового банку щодо використання процедур та інструментів Prozorro та Prozorro Market. Проєкт "TAPAS" став першою організацією, яка оголосила про проведення закупівлі в рамках системи Prozorro за новою процедурою[95], що відповідає правилам міжнародних донорів[96]. Очікувана

[94] Prozorro, Світовий банк рекомендував використовувати Prozorro для всіх закупівель на потреби відбудови України, 14.12.2022, https://prozorro.gov.ua/news/svitovyy-bank-rekomenduvav-vykorystovuvaty-prozorro-dlya-vsih-zakupivel-na-potreby-vidbudovy-ukrayiny

[95] Prozorro, В Prozorro оголосили перший тендер за правилами міжнародних донорів, 04.08.2023, https://prozorro.gov.ua/news/v-prozorro-ogolosyly-pershyy-tender-za-pravylamy-mizhnarodnyh-donoriv

[96] Prozorro, Розробка інструменту для проведення агрегованої закупівлі за рамковою угодою центральними закупівельними організаціями в системі Prozorro, https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2023-08-03-002399-a

вартість цієї закупівлі складає лише 1 копійку, проте постачальник повинен самостійно визначити свою пропозицію щодо ціни. Визначення переможця торгів буде здійснюватися на підставі співвідношення між вартістю та якістю поданої пропозиції. Якість буде оцінюватися на основі проєктних пропозицій та їхніх детальних бюджетів, наданих учасниками торгів. У проєктних пропозиціях вимагається вказати, щонайменше, етапи виконання робіт та приблизні терміни їх виконання.

Європейський Банк реконструкції та розвитку

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) володіє найвищим кредитним рейтингом (AAA) і має статус міжнародної фінансової організації. Банк був заснований у 1991 році і на даний момент налічує 71 країну-члена, включаючи Європейський Союз і Європейський інвестиційний банк (ЄІБ). Україна приєдналася до ЄБРР 13 серпня 1992 року, і Міністр фінансів України є Керуючим від України - членом Ради Керуючих ЄБРР.

ЄБРР працює за двома основними напрямками в рамках своєї стратегії: надання міжнародних кредитів на спеціальних умовах під державні гарантії та кредитування приватних підприємств за комерційними умовами. Банк є одним з найбільших інституційних інвесторів в Україні. Станом на 1 серпня 2023 року, ЄБРР виділив Україні фінансування на загальну суму 18,4 мільярда євро в рамках 535 проєктів[97]. Наразі на стадії реалізації перебуває 11 спільних проєктів з ЄБРР загальною сумою позик у розмірі 2 364,0 мільйонів євро. Використання цих коштів на 1 серпня 2023 року складає 1 320,37 мільйонів євро, що становить 55,85% від загальної суми позик[98].

Умови отримання гранту від Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) в Україні можуть залежати від конкретної програми або проєкту, на який подається заявка. ЄБРР сприяє реалізації різних ініціатив та проєктів у різних галузях, таких як інфраструктура, енергетика, фінанси, підприємництво, сталий розвиток і багато інших. Загальні умови та процедура отримання гранту від ЄБРР практично співпадають з умовами отримання фінансування від Світового банку і були описані вище. Заявники повинні звертатися до конкретної програми ЄБРР або консультуватися з представниками Банку, щоб отримати докладну інформацію та допомогу у поданні заявки на фінансування. У співпраці з українськими державними та комерційними банками-партнерами ЄБРР підтримує всіх представників малого, середнього та мікробізнесу в Україні. Серед винятків варто виділити тютюнову, алкогольну, гральну та військову галузі, а також фінансові установи, для яких підтримка не надається. Усі інші підприємства можуть подавати заявки на гранти від ЄБРР. Базові критерії для отримання гранту від ЄБРР включають наступне: а) бізнесу повинно бути принаймні 2 роки, б) компанія повинна бути приватною, і понад 50% її власників бути громадянами України, в) компанія повинна мати добру ділову репутацію та потенціал для подальшого розвитку.

---

[97] ЄБРР на своєму сайті постійно оновлює інформацію про кількість проєктів і об'єми фінансування: The EBRD in Ukraine

[98] Міністерство фінансів України, Співробітництво України з Європейським банком реконструкції та розвитку, ЄБРР_01_08_2023.pdf (mof.gov.ua)

Крім того, ЄБРР активно підтримує український бізнес у таких пріоритетних напрямках, як **гендерна рівність**, **використання зелених технологій**, **та цифровізація**. Щодо умов надання гранту від ЄБРР, спочатку компанія повинна оплатити повну вартість консультаційних послуг від ЄБРР, а потім отримати повернення 50% від цієї суми від Європейського банку реконструкції та розвитку.

ЄБРР інвестує найбільше коштів у проєкти в таких секторах, як інфраструктура, енергетика, агробізнес, банківський сектор, промисловість та природні ресурси[99]. Розміри кредитів можуть коливатися від 8 до 200 мільйонів євро з терміном погашення до 13 років. ЄБРР бере участь не тільки в секторальному фінансуванні, а також активно підтримував створення Офісу бізнес-омбудсмена, реалізацію системи ProZorro та роботу Груп підтримки реформ. Особливу увагу ЄБРР приділяє **"зеленому"** сектору та проєктам, що спрямовані на поліпшення екологічної ситуації. Програма Green City включає у себе 46 міст, з яких шість знаходяться в Україні.

Протягом своєї діяльності в Україні, ЄБРР реалізував численні проєкти спільно з муніципальними органами[100]. Одним із перших таких проєктів – це оновлення громадського транспорту в Києві, де понад 10 років тому було введено в експлуатацію понад 400 нових тролейбусів та автобусів. У Львові, у 2016 році, запущено трамвайний маршрут на Сихів, і для реалізації цього проекту ЄБРР надав кредит на суму 12 мільйонів євро та залучив грант у розмірі 5 мільйонів євро від Міністерства екології Німеччини за гарантіями міста Львова. У Харкові, у 2020 році, було придбано 64 сучасних тролейбуси на суму 10 мільйонів євро. ЄБРР також фінансує проєкти щодо підвищення енергоефективності будівель. Це включало модернізацію теплових станцій у Києві, очищення води в Запоріжжі, реконструкцію Грибовицького сміттєзвалища у Львові та розширення метрополітену в Харкові. Одним з найбільших проєктів в історії роботи ЄБРР було розширення Бескидського залізничного тунелю, який об'єднав Україну та Західну Європу. Фінансування проєкту включало державний кредит на 40 мільйонів євро та паралельний внесок ЄБРР у розмірі 55 мільйонів євро.

Ще одним важливим напрямом діяльності Банку є співпраця з державними підприємствами та приватними компаніями для їхньої трансформації. Наприклад, «Укрпошта» використала виділені 63 мільйони євро для реорганізації своїх відділень, переходу до мобільних офісів та модернізації логістичної моделі, включаючи будівництво логістичних центрів. «Нова пошта» також отримала 9,5 мільйонів євро для побудови автоматизованого сортувального центру в Хмельницькому.

ЄБРР активно сприяє впровадженню найкращих світових практик в Україні. Завдяки підтримці Банку були запроваджені перші концесійні проекти. Спеціалісти ЄБРР також допомагали втіленню міжнародних стандартів продажу державних портів «Ольвія» та «Херсон». Головні сфери інвестицій ЄБРР у корпоративному секторі включають агробізнес, виробництво та послуги, телекомунікації, медіа, технології,

[99] Міністерство відновлення, Інфраструктурні проєкти з ЄБРР і ЄІБ, Інфраструктурні проекти з ЄБРР та ЄІБ - Міністерство інфраструктури України (mtu.gov.ua)

[100] Макаренко М.І., Віннік М.В., Україна і Європейський банк реконструкції та розвитку: сучасна зміна вектору співробітництва, Вісник СумДУ. Серія "Економіка", № 3' 2020, https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/12.pdf

нерухомість, туризм та природні ресурси. Бізнес-модель ЄБРР включає комерційне фінансування, залучення співфінансування, технічну допомогу та політичний діалог. Основні інструменти Банку - це кредитування, участь у капіталі та поділ ризиків з іншими комерційними банками. Наразі ЄБРР співпрацює з декількома банками-партнерами: «Укрексімбанк», «Райффайзен банк», «УкрСиббанк", «Приватбанк», «Piraeus Bank» та інші. Середні кредити становлять 15-20 мільйонів євро, і Банк завжди залишається міноритарним акціонером, не втручаючись в управління компанією.

Основні корпоративні проєкти ЄБРР включають співпрацю з такими компаніями, як «Астарто» (агроіндустріальний холдинг), «Агроф'южин» (найбільший виробник томатної пасти в Україні), «Кормотех» (будівництво заводу в Литві для української компанії), «Фармак» (покращення енергоефективності та модернізація), «Юріяфарм» (нове дозування для ліків). За підтримки ЄБРР група «Фоззі» розширила мережу магазинів і перейшла на екологічну практику. У сфері фудрітейлу ЄБРР співпрацював з «Новусом» і надав кредит для придбання мережі «Billa», яка покинула український ринок. Крім того, ЄБРР також інвестував в нерухомість, надавши компанії Dragon Capital кредит на суму 12,5 мільйонів євро для будівництва.

ЄБРР розпочав активну підтримку України, виділивши значну суму - до 3 мільярдів євро на період 2022-2023 років. Дуже важливо відзначити, що ця фінансова підтримка була оголошена 9 березня 2022 року, коли ЄБРР представив початковий пакет заходів для України. Цей пакет включав Рамкову програму стійкості та засобів до існування, орієнтовану на такі важливі аспекти, як відстрочення платежів, торгове фінансування, надання екстреного фінансування для ліквідності та підтримку надзвичайних реформ. Додатково, 9 квітня 2022 року Рада керуючих ЄБРР ухвалила рішення щодо виключення Російської Федерації та Білорусі з отримання фінансування для проєктів. Це був важливий крок у контексті реакції на геополітичні події та підкреслює підтримку України та її суверенітету.

Європейський банк реконструкції та розвитку активно залучав донорські кошти для надання допомоги Україні. При цьому близько 50% фінансування з ЄБРР походить від донорських ресурсів через Фонд реагування на кризи ЄБРР, який є ключовим інструментом для спрямування фінансової підтримки від донорів. Підтримка ЄБРР Україні охоплює також широкий спектр фінансових інструментів, включаючи фінансовані гарантії та гранти для капітальних витрат, а також нефінансовані гарантії та гранти для технічного співробітництва в галузі політики та експертизи. Основні донори надали значну фінансову підтримку, що перевищила євро 1,2 мільярда станом на грудень 2022 року. **Сполучені Штати** надали найбільший внесок, який склав **485,6** мільйонів євро. Франція, Німеччина та Нідерланди також внесли важливий вклад, надавши відповідно 109,1 мільйонів євро, 81,3 мільйонів євро та 74,5 мільйонів євро. Крім того, Європейський Союз надав бюджетні гарантії на суму 66,8 мільйонів євро[101].

[101] Європейський парламент, 2023, Multilateral financial assistance to Ukraine (europa.eu)

Європейський інвестиційний банк

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) був створений у 1957 році і на сьогоднішній день є важливим фінансовим інструментом для розвитку країн Європейського Союзу. Група ЄІБ складається з Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) та Європейського інвестиційного фонду (ЄІФ)[102]. ЄІБ є багатонаціональним інститутом з акціонерами від 27 країн ЄС. Банк не тільки надає кредити, але також виступає найбільшим позичальником грошових ресурсів на міжнародних фінансових ринках капіталу. З 2007[103] року Україна розпочала співпрацю з Європейським інвестиційним банком щодо створення нормативно-правової бази з метою залучення його ресурсів для реалізації інфраструктурних, енергетичних, природоохоронних та інших інвестиційних проєктів[104]. Станом на 01 серпня 2023 року загальний обсяг наданих ЄІБ фінансових ресурсів в Україні[105], як в державному, так і приватному секторі, складає більше 7,5 млрд євро. Проектний портфель ЄІБ в державному секторі наразі містить 25 проєктів загальним обсягом 5,2 млрд євро, з них на стадії реалізації - 23 проєкти із загальним обсягом фінансування у 4,81 млрд євро. В рамках реалізації цих проєктів станом на 01 серпня 2023 року було залучено 2604,86 млн євро, включаючи 163,84 млн євро у 2021 році, 1 722,6 млн євро у 2022 році і 17,74 млн євро у 2023 році.

Загальні умови та процедури отримання позики від ЄІБ співпадають з умовами отримання фінансування від Світового банку та ЄБРР[106].

У 2014 році Європейська Комісія оголосила про виділення 11 млрд євро для підтримки України, яка вступила в першу фазу війни з РФ і втратила Крим та частину Донецької і Луганської областей. ЄІБ спрямував понад 1,7 млрд євро на реалізацію восьми проєктів у галузях енергетичної безпеки, енергоефективності, транспортної системи, муніципальних послуг і освіти, а також позик для модернізації газопроводів і підтримки закупівель природного газу. Додатково, ЄІБ інвестував у розвиток електромереж для підвищення надійності електропостачання, проєкти з енергоефективності та освіти на суму 120 млн євро. Цей фінансовий пакет був доповнений грантовим фінансуванням від Східноєвропейського Партнерства в сфері

---

[102] Коротко про Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Європейський інвестиційний банк, 2022, Коротко про Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) (eib.org)

[103] Європейський інвестиційний банк, Ukraine and the EIB

[104] Також див.: Колосова В. П. Співпраця України з Європейським інвестиційним банком, Національний інститут стратегічних досліджень, 2021, https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/evropeiskyi-investytsiynyi-bank.pdf

[105] Міністерство фінансів України, Співробітництво з Європейським інвестиційним банком, ЄІБ_01_08_2023.docx.pdf (mof.gov.ua)

[106] Детальніше умови отримання фінансування за програмами ЄІБ розміщені на офіційному сайті Міністерства відновлення, Довідкова інформація Програми - Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (mtu.gov.ua); Міністерство відновлення та ПРООН запрошують громади до участі в пілотному проєкті з планування відновлення - Новини - Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (mtu.gov.ua); Розпочато відбір проєктів відновлення за фінансування Європейського інвестиційного банку - Новини - Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (mtu.gov.ua); Співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями - Міністерство інфраструктури України (mtu.gov.ua)

енергоефективності та екології (E5P), Програми інвестування для країн-сусідів ЄС (NIF) та Трастового фонду технічної допомоги у Східному партнерстві (EPTATF).

Розроблений Спеціальний План Дій для України передбачав збільшення підтримки приватного сектору через доступ до довгострокового фінансування на 400 млн євро для МСП та компаній з середнім рівнем капіталізації. ЄІБ також фінансував розвиток сталого транспорту, включаючи модернізацію залізниці та підвищення сполучення в регіоні Чорного моря і надав позику у розмірі 200 млн євро для модернізації рухомого складу та інфраструктури. Водночас ЄІБ підтримав розвиток МСП, надавши фінансову підтримку на суму близько 1 млрд євро для вирішення проблеми дефіциту довгострокового фінансування. ЄІБ та Європейська Комісія спільно розробили Надзвичайну кредитну програму для відновлення України на суму 200 млн євро, спрямовану на допомогу територіям в Донецькій та Луганській областях, які постраждали внаслідок конфлікту та знаходяться під контролем українського уряду, а також трьом сусіднім областям (Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій) та міським радам в інших областях по всій Україні. Крім того, ЄІБ розробив інвестиційну програму на 400 млн євро для муніципальних проєктів по всій Україні - Програму розвитку муніципальної інфраструктури України (UMIP) – спрямовану на підвищення енергоефективності громадських будівель, вуличному освітленні, централізованому теплопостачанні, водопостачанні та водовідведенні та утилізації твердих відходів. З урахуванням важливості агропродовольчого сектору для України у сферах ВВП, зайнятості, експорту і продовольчої безпеки, ЄІБ уклав угоду з Урядом України про надання позики на суму 400 млн євро для підтримки обраних ланцюгів створення додаткової вартості. До цих ланцюгів включено зернові, насіння олійних культур, аквакультуру та рибне господарство. Крім того, ЄІБ підтримав великі агропромислові компанії, надавши прямі інвестиційні позики[107] та інші програми[108].

ЄІБ зробив значний внесок у фінансову підтримку України через ініціативу «Солідарність з Україною» на 2022-2023 роки. Ця ініціатива передбачала надання Україні 2,26 мільярди євро шляхом перепрофілювання існуючих кредитів. Основна хронологія подій:

- У березні 2022 року, ЄІБ оголосив про надання 668 мільйонів євро як негайну фінансову підтримку Україні;

[107] Наприклад, 71 млн євро фінансування для реалізації інвестиційного плану компанії "Нібулон", одного з найбільших приватних виробників та експортерів зерна в Україні. Ця фінансова підтримка дозволила компанії "Нібулон" розширити річкову транспортну мережу вздовж річкових систем Дніпра та Південного Бугу; 50 млн євро компанії "Астарта" для розширення її складських потужностей; 85 млн євро Групі МХП у збільшенні складських приміщень для зберігання зернових і насіння олійних культур, а також у виробництві комбікорму у місцях, близьких до залізниць і автодоріг.

[108] ЄІБ підтримав Програму "Підтримки поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі" (DCFTA), яка надала українським підприємствам можливість використовувати переваги нового режиму торгівлі з ЄС; програму «Східна ініціатива DCFTA» - спрямовану на підтримку МСП в країнах, що підписали Угоду про асоціацію з ЄС, таких як Грузія, Молдова та Україна; «InnovFin» - Фінансування ЄС для новаторів» - програму, спрямовану на підтримку інвестицій для підприємств від найменших до найбільших розмірів у галузі наукових досліджень і інновацій.

- Угоди про кредити, які стали можливими завдяки угоді про гарантію на суму €26,7 мільярда, укладеній між Європейською комісією і ЄІБ у травні 2022 року, очікуються на підписання пізніше ніж у поточному році і будуть видані, як тільки Україна звернеться з такою пропозицією. Ці кредити сприятимуть задоволенню фінансових потреб України у сфері швидкого відновлення в 2023 році відповідно до оновленої оцінки потреб України в відновленні та реконструкції;
- У липні 2022 року, Рада директорів ЄІБ схвалила додатковий пакет фінансової допомоги в розмірі 1,59 мільярда євро. Цей пакет також мав бюджетні гарантії Європейського Союзу, передбачені мандатом зовнішнього кредитування ЄІБ;
- До цього часу, ЄІБ вже виділив близько 1,7 мільярда євро кількома траншами, з яких 668 мільйонів євро було спрямовано на негайну підтримку України;
- Щодо другого пакету у розмірі 1,59 мільярда євро, ЄІБ виплатив перші 500 мільйонів євро у вересні 2022 року та ще 550 мільйонів євро у жовтні 2022 року. Решта коштів, близько 540 мільйонів євро, будуть виділені залежно від стану реалізації базових проєктів. Проєкти, які підтримуються цими коштами, охоплюють різні сфери, включаючи енергетику, енергоефективність, дороги, транспорт, освіту, інфраструктуру та програми реконструкції та відновлення;
- У грудні 2022 року, Європейська Рада попросила ЄІБ у співпраці з Комісією та міжнародними фінансовими інституціями активізувати підтримку найнагальніших інфраструктурних потреб України. Це свідчить про важливість ролі ЄІБ у фінансовій підтримці та розвитку України в умовах викликів та кризових ситуацій;
- У березні 2023 року Європейська комісія та Європейський інвестиційний банк домовилися про надання гарантії ЄС, що дозволить ЄІБ надати Україні €100 мільйонів нових кредитів для швидкого відновлення, наприклад, для ремонту муніципальної чи енергетичної інфраструктури. Ця гарантія є одним з елементів Ініціативи ЄС для України (EU4U), яка також включає Фонд EU4Ukraine і пакет технічної допомоги та консультування на суму €100 мільйонів з власних коштів ЄІБ. Президентка Комісії Урсула фон дер Ляйєн зазначила: «ЄС збільшує підтримку для вирішення швидких потреб відновлення України. Окрім наших €1 мільярда для швидкого відновлення для підтримки критичних секторів, узгоджена гарантія ЄС дозволяє ЄІБ надати Україні додаткові €100 мільйонів за дуже вигідними умовами. Ми рішуче працюємо над відновленням всіх громад України, які страждають від агресії Росії»[109]. Комісія буде використовувати Європейський фонд для сталого інвестування Plus (EFSD+), фінансовий інструмент Neighborhood Development і Міжнародного співробітництва (NDICI) - Глобальна Європа, щоб гарантувати до €100 мільйонів нових кредитів ЄІБ Україні.[110]

[109]European Neighborhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR), News Article, New EU contribution for EIB's Ukraine support package to enable new lending of €100 million, 13.06.2023, New EU contribution for EIB's Ukraine support package to enable new lending of €100 million (europa.eu)

[110] Потрібно зазначити, що при оголошенні значущих фінансових зобов'язань країни з низьким рівнем доходів починають відчувати зростаючий тиск на їхню енергетичну безпеку та продовольчу незалежність. Деякі бояться, що необхідні кошти можуть бути спрямовані на підтримку України, і тому Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) наразі активно працює над заспокоєнням своїх партнерів у

Паралельно з цим, ЄІБ планує інвестувати додаткові 540 мільйонів євро і продовжити переговори з Європейською комісією з метою розширення фінансування в Україні. Фонд довіри, керування яким покладено на ЄІБ із 20 мільярдами євро гарантій, може залучити близько 80 мільярдів євро приватних інвестицій та бути оперативно використаним для потреб допомоги. Серед основних учасників в Фонду довіри в Україні варто зазначити Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк та Міжнародний валютний фонд, і всі вони тісно співпрацюють та координують свою діяльність. Кожен з них має свою спеціалізацію та експертизу, включаючи взаємодію з публічним сектором, фінансування проєктів у сфері публічного сектору, політику підтримки приватного сектору та макроекономічний підхід.

Висновки

Група Світового Банку

1. Світовий банк виступає як **другий найбільший кредитор України** після Міжнародного валютного фонду (МВФ). Це свідчить про важливість співробітництва з цією організацією для фінансової підтримки та реалізації реформ в Україні.

2. **Значний фінансовий обсяг:** За роки співробітництва Світовий банк надав Україні значні фінансові ресурси у вигляді позик, які перевищують 16,9 мільярдів доларів США та 2,2 мільярда євро. Це фінансування використовується для різних цілей, включаючи підтримку бюджету та інвестиційні проєкти.

3. **Різноманітність проєктів:** Портфель проєктів МБРР Світового банку включає інвестиційні проєкти і системні проєкти. Це дозволяє охоплювати різні аспекти економічного розвитку України. Світовий банк активно підтримує Україну в проведенні інституційних та структурних реформ, що сприяє сталому економічному зростанню та поліпшенню якості життя громадян.

4. **Мобілізація фінансової підтримки:** Вже на початку військових дій, Світовий банк успішно забезпечив фінансову підтримку для України на значну суму - 37,9 мільярда доларів. Це свідчить про готовність Світового банку допомогти Україні в умовах кризи.

5. **Створення мультидонорського фонду:** В березні 2022 року був створений мультидонорський цільовий фонд «Фінансування відновлення після надзвичайної економічної ситуації в Україні» («FREE Ukraine») для спрямування допомоги Україні від інших міжнародних донорів. Це дозволяє координувати допомогу та забезпечує прозорий механізм фінансування.

розвиваючих країнах, наголошуючи, що зобов'язання перед Україною не призводять до додаткового навантаження на них. Інакше, може виникнути враження, що їхні проблеми з енергопостачанням, продовольчою безпекою та інші складнощі є результатом санкцій ЄС, США та НАТО, а не агресії Росії проти України.

6**. Гарантії та терміни:** Кредити МБРР надаються з двосторонніми гарантіями, що робить їх менш ризикованими для Світового банку. Термін погашення цих кредитів становить 18 років, включаючи 5-річний пільговий період, коли Україна не повинна погашати основний борг. Гарантії для цих кредитів надані країнами-членами Світового банку. Найбільшу частку гарантій надала Велика Британія, та інші країни, такі як Данія, Нідерланди, Литва і Латвія, що підсилило стабільність та надійність цих кредитів.

7. **МФК** продовжує активно підтримувати Україну в цей складний період, сприяючи економічному відновленню, розвитку приватного сектору та зміцненню стійкості країни через Ініціативу Economic Resilience Action (ERA), пряме фінансування та гарантії, програму реконструкції муніципальних будівель, Угоду між МФК та Фондом енергоефективності України, партнерство та мобілізацію інвестицій.

8. **Багатостороннє Агентство з Гарантій Інвестицій** (MIGA) грає важливу роль у підтримці України в умовах складної військової та економічної ситуації. Підтримка надається шляхом страхування інвестицій, гарантій для інвестицій в банківський сектор, партнерством з ЄБРР, створенням Трастового фонду підтримки реконструкції та економіки України (SURE TF).

9. Визнання ефективності та важливості Prozorro як інструменту для закупівель підтримує удосконалення системи закупівель та впровадження кращих практик. Адаптація системи Prozorro до стандартів та умов, затверджених Світовим банком, є важливим кроком для підтримки міжнародних проєктів та дотримання вимог донорів.

Європейський Банк реконструкції та розвитку

1. **ЄБРР є важливою міжнародною фінансовою установою** з високим кредитним рейтингом (AAA) та статусом міжнародної фінансової організації.

2. ЄБРР надає фінансову підтримку Україні у двох основних напрямках: **надання міжнародних кредитів** під державні гарантії **та кредитування приватних підприємств** за комерційними умовами.

3. Банк **є одним з найбільших інституційних інвесторів в Україні**, і станом на 1 серпня 2023 року виділив Україні фінансування на загальну суму 18,4 мільярда євро у рамках 535 проєктів.

4. Україна має 11 спільних проєктів з ЄБРР на стадії реалізації загальною сумою позик у розмірі **2 364,0 мільйонів євро**, і використання цих коштів становить 55,85% від загальної суми позик.

5. **Умови отримання гранту** від ЄБРР в Україні залежать від конкретної програми або проєкту, на який подається заявка, і спрямовані на підтримку різних секторів, таких як інфраструктура, енергетика, фінанси, підприємництво, сталий розвиток тощо.

6. ЄБРР активно інвестує у різноманітні сектори, такі як **інфраструктура, енергетика, агробізнес, банківський сектор, промисловість та природні ресурси**. Це сприяє розвитку ключових галузей економіки.

7. Розміри і терміни кредитів розміри кредитів, наданих ЄБРР, можуть коливатися від 8 до 200 мільйонів євро, а терміни погашення можуть становити до 13 років. **Це надає підприємствам значний фінансовий ресурс** для реалізації проєктів та розвитку бізнесу.

8. ЄБРР не обмежується секторальним фінансуванням, а також активно підтримує важливі ініціативи та реформи в Україні. Це включає створення **Офісу бізнес-омбудсмена та підтримку системи ProZorro.**

9. Банк надає особливу увагу **"зеленому" сектору та екологічно спрямованим проєктам**, проєктам з муніципальними органами, сприяючи розвитку громадського транспорту, трамвайних маршрутів, теплових станцій, очищенню води, розширенню метрополітену, підтримці державних підприємств і приватних компаній, комерційному фінансуванню.

10. ЄБРР допомагає Україні запроваджувати найкращі світові практики в різних сферах, включаючи **концесійні проєкти та стандарти продажу державних портів**.

Європейський інвестиційний банк

1. З 2007 року Україна розпочала співпрацю з ЄІБ з метою залучення його ресурсів для реалізації різноманітних інфраструктурних, енергетичних, природоохоронних та інших інвестиційних проєктів. **ЄІБ надав Україні фінансові ресурси в загальній сумі більше 7,5 млрд євро, охоплюючи як державний, так і приватний сектор**. Проєктний портфель ЄІБ в державному секторі України містить 25 проєктів загальним обсягом 5,2 млрд євро, з яких 23 проєкти на стадії реалізації з обсягом 4,81 млрд євро. Це свідчить про значущий вклад ЄІБ у розвиток інфраструктури та економіки України.

2. Загальні **умови та процедури отримання позики від ЄІБ** співпадають з умовами отримання фінансування від Світового банку та ЄБРР. Це може спрощувати для України координацію та отримання фінансової підтримки від різних міжнародних донорів.

3. **Фінансова підтримка в часи кризи:** Виділення 11 млрд євро від Європейської Комісії та понад 1,7 млрд євро від ЄІБ були важливими джерелами фінансової підтримки для України, особливо в період першої фази конфлікту з Росією та втрати Криму та частини Донецької та Луганської областей. Ця підтримка дозволила країні вирішувати загострені проблеми та реалізовувати проєкти з різних сфер.

4. ЄІБ спрямував підтримку на реалізацію проєктів у галузях **енергетичної безпеки, енергоефективності, транспортної системи, муніципальних послуг і освіти**. Ці галузі важливі для стабілізації ситуації та економічного розвитку країни.

5. **ЄІБ працював спільно з іншими фінансовими організаціями**, такими як Східноєвропейське Партнерство в сфері енергоефективності та екології (E5P), Програма інвестування для країн-сусідів ЄС (NIF) та Трастовий фонд технічної допомоги у Східному партнерстві (EPTATF). Це дозволило максимізувати ефективність використання фінансових ресурсів.

6. **Перепрофілювання існуючих кредитів:** Ініціатива «Солідарність з Україною» передбачала перепрофілювання існуючих кредитів на суму 2,26 мільярди євро для

надання додаткової фінансової підтримки Україні. Це ефективний спосіб використовувати існуючі ресурси для реагування на нагальні потреби країни.

7. **Гарантії та підтримка ЄС** - наявність бюджетних гарантій Європейського Союзу для фінансових операцій ЄІБ підкреслює довіру ЄС до ролі ЄІБ у фінансовій підтримці України.

7. **Фонд довіри**, управління яким покладено на ЄІБ, має потенціал залучити значні суми приватних інвестицій, що є важливим для розвитку України. Це може допомогти забезпечити сталий економічний зріст та інфраструктурні реформи.

Рекомендації

Для України:

1. **Подальше зміцнення співробітництва з МФО.**

(*Кабінет Міністрів України, Верховна Рада, Міністерство фінансів України, Міністерство відновлення*)

2. **Використання фінансових ресурсів на пріоритетні сфери:**

(*Міністерство відновлення, Міністерство економіки, інші відповідальні міністерства/ агентства, ОМС*)

- Органи місцевого самоврядування мають сприяти локальному плануванню та реалізації проєктів у відповідності до пріоритетів[111] [112].

Для Міжнародних фінансових організацій:

1. **Збереження і розширення фінансової підтримки:**
   - Продовження надання фінансової підтримки Україні та забезпечення стабільності фінансової допомоги. Можливість збільшення фінансового обсягу, виділеного для України, для підтримки розвитку країни та досягнення її стратегічних цілей.
2. **Підтримка реформ:**

[111] 4 серпня 2023 року Кабінет Міністрів України прийняв наступні постанови:
1. Постанова № 816 "Про деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів."
2. Постанова № 817 "Про деякі питання розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених Стратегії і плану заходів."
У цих постановах, серед інших питань, була врахована пропозиція Асоціації міст України щодо участі асоціацій органів місцевого самоврядування в процесі розроблення регіональних стратегій розвитку та Державної стратегії регіонального розвитку України.
[112] Міністерство відновлення, Стратегічне планування регіонального розвитку, Стратегічне планування регіонального розвитку - Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (mtu.gov.ua)

- Підтримка України в проведенні інституційних та структурних реформ, які сприяють сталому економічному зростанню та покращенню якості життя громадян. Це включає створення сприятливого бізнес-середовища, поліпшення законодавства, розвиток інфраструктури та підтримку громадського сектору.

3. **Розширення портфелю проектів та забезпечення стабільності і прозорості:**
4. Можливість розширення портфелю проєктів в Україні, зокрема в сферах, де існують найбільш нагальні потреби, таких як інфраструктура, освіта, охорона здоров'я та енергетика. Проєкти інфраструктури, підтримувані МФО, повинні мати стабільні умови та прозорість у виконанні. Це стосується як національних, так і місцевих ініціатив, зокрема інфраструктурних проєктів на рівні громад. **Співпраця з муніципалітетами:**
   - Продовження розвитку співпраці з муніципалітетами для підтримки проєктів місцевого розвитку та інфраструктури.
5. **Підтримка приватного сектору:**
   - Підтримка розвитку приватного сектору в Україні та проєктів, спрямованих на підтримку підприємництва та створення робочих місць. Продовження активного кредитування приватних підприємств за комерційними умовами. Сприяння участі приватного сектору в проєктах шляхом створення сприятливого правового середовища, спрощення процедур та надання інвестиційних стимулів.
6. **Зелений розвиток/підтримка енергоефективності:**
   - Збільшення фінансової підтримки екологічно спрямованих проєктів та проєктів, спрямованих на скорочення впливу на довкілля. Сприяння проєктам розвитку відновлювальних джерел енергії, очищенню води та інфраструктурі громадського транспорту. Продовження підтримки ініціатив щодо енергоефективності та зменшення впливу на довкілля, що допоможе Україні забезпечити стале та стійке економічне зростання.
7. **Підтримка Prozorro:**
   - Підтримка адаптації системи закупівель Prozorro до стандартів МФО та забезпечення її ефективної роботи як інструменту для прозорих та ефективних закупівель.
8. **Гарантії та терміни:**
   - Забезпечення стабільності кредитів МБРР шляхом продовження гарантій та розгляду можливостей для подовження термінів погашення кредитів.
9. **Співпраця з іншими міжнародними організаціями:**
   - Продовження співпраці з іншими міжнародними організаціями та МФО для забезпечення комплексної підтримки України.
10. **Моніторинг та оцінка:**
    - Здійснення систематичного моніторингу та оцінки результатів проєктів для забезпечення ефективності та відповідності завданням.

ДОДАТКОВО, на рівні **Міжвідомчої Координаційної Платформи Донорів**[113] важливо розглянути питання, пов'язані з великим обсягом потреб у реконструкції та

[113] Додатково про Платформу: Голос України, газета Верховної Ради України, Відбулося перше засідання Наглядової ради міжвідомчої Координаційної платформи донорів (golos.com.ua);Офіційний веб-портал КМУ, Мінфін: Відбулося друге засідання Керівного комітету міжвідомчої Координаційної Платформи донорів України | Кабінет Міністрів України (kmu.gov.ua); Мінфін: Відбулося третє засідання Керівного комітету міжвідомчої Координаційної Платформи донорів України | Кабінет Міністрів України

прийняти заходи для оптимізації цього процесу та **підвищення спроможності бенефіціарів засвоювати ресурси**. На основі нашого аналізу ведення кредитних операцій в Україні, можемо виділити кілька ключових аспектів, які можуть значно поліпшити результати програм реконструкції та розвитку:

1. Розробка цілісних стратегій реконструкції на рівні держави для найважливіших сфер є надзвичайно важливою. Необхідно узгодити дії донорів та інших зацікавлених сторін у різних секторах, щоб забезпечити, що фінансові ресурси спрямовуються на проєкти максимального впливу та залишаються актуальними у довгостроковій перспективі. При цьому важливо адаптувати розподіл коштів до змін в населенні та економічних флуктуацій внаслідок військових дій, а також **враховувати спроможність кінцевих бенефіціарів (громад) засвоювати та впроваджувати їх.**

2. Надання кредитів безпосередньо кінцевим бенефіціарам за державними гарантіями може значно покращити розподіл фінансових ресурсів та збільшити відчуття власності кінцевих споживачів, тобто територіальних громад. **Використання державного бюджету для надання фінансової допомоги може призвести до затримок** через додання до «розподільчого ланцюгу» Міністерств/Агентств, що розпоряджаються виділеними коштами, та складних для виконання законодавчих процедур.

3. Децентралізовані процедури закупівель уповільнюють кредитний цикл. Необхідно ширше запроваджувати **спрощені процеси закупівель**, та активно їх підтримувати міжнародними фінансовими організаціями, для зменшення часових затрат на закупівлях.

4. Узгодженість між Україною та міжнародними фінансовими інституціями є критичним чинником для швидкої реалізації проектів. Важливо **створити, навчити та надати фінансову підтримку Групам підготовки та реалізації проєктів на місцевому рівні**, які забезпечать ефективну довгострокову співпрацю між громадами та міжнародними фінансовими інституціями.

3. **Результати опитування та інтерв'ю**

У рамках нашого дослідження ми провели пілотне опитування в Полтавській області, щоб перевірити дані, отримані в ході кабінетного дослідження, виявити нові ідеї та гіпотези, які потребують подальшого наукового обґрунтування. Оскільки обмежена кількість учасників пілотного опитування не дозволила отримати статистично репрезентативні результати, ми використовуватимемо ці дані для майбутньої розробки питань та методики більш масштабного дослідження. Ці результати допоможуть визначити ключові аспекти та питання, які є важливими для

(kmu.gov.ua); У Лондоні відбулося засідання Міжвідомчої Координаційної Платформи донорів України | Кабінет Міністрів України (kmu.gov.ua); Міністерство Фінансів України (mof.gov.ua)

нашої цільової аудиторії та потребують подальшого вивчення. Полтавська область була вибрана через її розташування в центральній частині України, що робить її репрезентативною для різних регіонів країни. Результати цього пілотного дослідження можуть бути використані в якості зразка для інших областей та стати важливими для розуміння фінансових викликів і можливостей інших регіонів України, сприяючи подальшим дослідженням. Різноманітний соціальний склад населення Полтавської області, який включає великі міста, малі міста та сільські райони, створює унікальну можливість для аналізу потреб різних громад та їх фінансового стану. І, наостанок, наша дослідницька команда має значний досвід та знання про місцевий контекст Полтавської області, що було важливим для якісного проведення дослідження та взаємодії з громадами, органами влади та представниками громадських організацій.

Ми розіслали опитування представникам 60 громад Полтавської області і отримали 36 відповідей. Важливо відзначити, що оцінювання доступності та ефективності використання фінансування важко вимірювати одним способом, оскільки це вимагає порівняння з різними даними національних, місцевих та донорських програм підтримки для громад, областей або, в ідеалі, всієї України. Автори дослідження не знайшли таких порівняльних аналізів, що б дозволили провести таке змістовне порівняння в цьому аспекті. Під час аналізу деяких програм міжнародних організацій ми використовували власну експертизу для формулювання висновків і рекомендацій. Для збору інформації щодо стану та ефективності програм відновлення та розвитку були проведені індивідуальні інтерв'ю з представниками Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України (Міністерство відновлення), Державного Агентства відновлення та розвитку інфраструктури України, ПРООН, АМР США, ЄІБ, ЄБРР, а також з міжнародними та українськими експертами, які мають досвід у роботі з програмами відновлення та розвитку, і представниками громадських організацій. Крім того, проводилися індивідуальні інтерв'ю з керівництвом громад Київської області з виїздом до цих громад для візуальної оцінки масштабів робіт з відновлення. Довідкова інформація про громади, що відповіли на запитання опитувальників надається у Додатку 2.[114]

Питання були структуровані у п'ять головних блоків, кожен з яких відображав різні аспекти аналізу та визначення ключових питань в рамках дослідження. Ці блоки визначалися наступним чином: 1) Загальна інформація про громаду - її розташування, розмір, адміністративний центр; 2) Досвід співпраці з національними і міжнародними фондами - рівень досвіду громади у співпраці з різними фондами, включаючи національні та міжнародні організації, і оцінював ефективність цієї співпраці; 3) Визначення нагальних потреб громад і пріоритетів - визначення основних потреб і пріоритетів громади, а також те, як ці потреби впливають на її розвиток і відображаються в стратегіях розвитку; 4. Доступність фінансових ресурсів і ефективність їх використання - доступність цих видів фінансових ресурсів для громад та оцінював, наскільки ефективно ці ресурси використовуються для вирішення нагальних проблем і впровадження проєктів; 5. Співпраця з організаціями громадського суспільства -

[114] Ми надаємо посилання на джерела, з яких було отримано демографічну інформацію та посилання на дані щодо бюджету кожної громади. Ці бюджетні дані були важливими при проведенні аналізу і представлені в Розділі 2 з можливістю екстраполяції на всі місцеві бюджети. Крім того, ця інформація буде використовуватися під час подальших досліджень.

взаємодія між органами влади, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Крім цих п'яти головних блоків, додаткове опитування було проведено для 10 громад, які мали більший досвід у порівнянні з іншими громадами. Ця додаткова інформація включала питання, спрямовані на ретельний аналіз реалізації інфраструктурних проєктів.

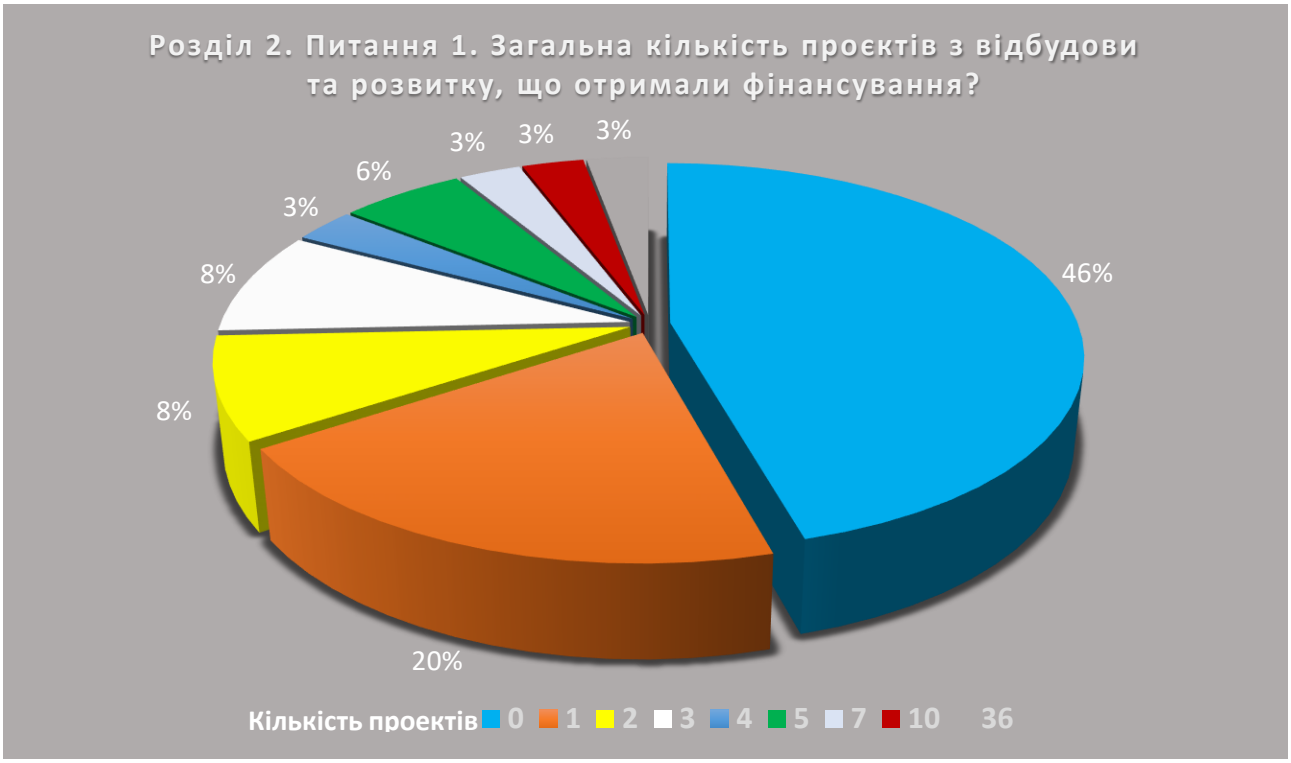

. (Розділ 3: Результати Опитування - Графік 1, УШМІБПК, 2023)

46% респондентів відповіли, що вони не отримували фінансування від національних та міжнародних фондів, 20% - отримали фінансування одного проєкту і 8% - 2-х проєктів.

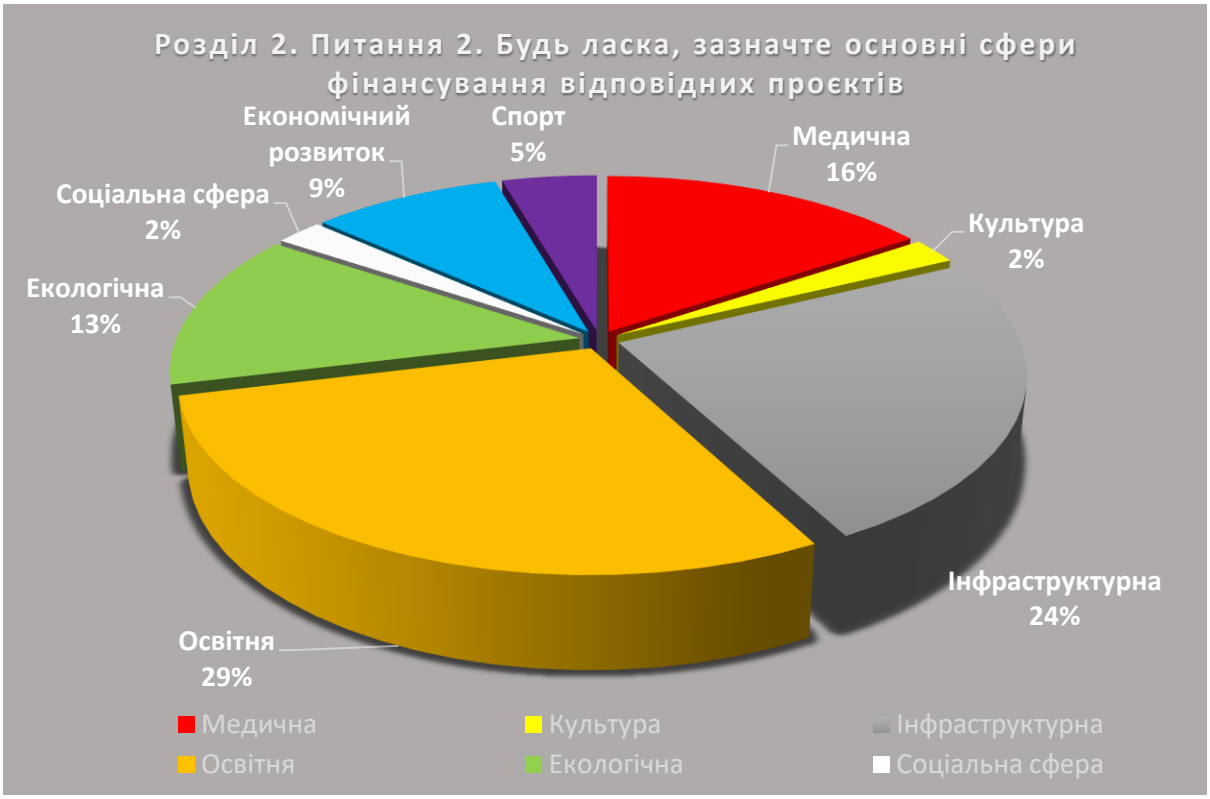

. (Розділ 3: Результати Опитування – Графік2, УШМІБПК, 2023)

Об'єднавши дані щодо освіти, екології, інфраструктури і медицини, відзначаємо, що разом ці чотири сфери становили **82%** загального фінансування у попередніх проєктах.

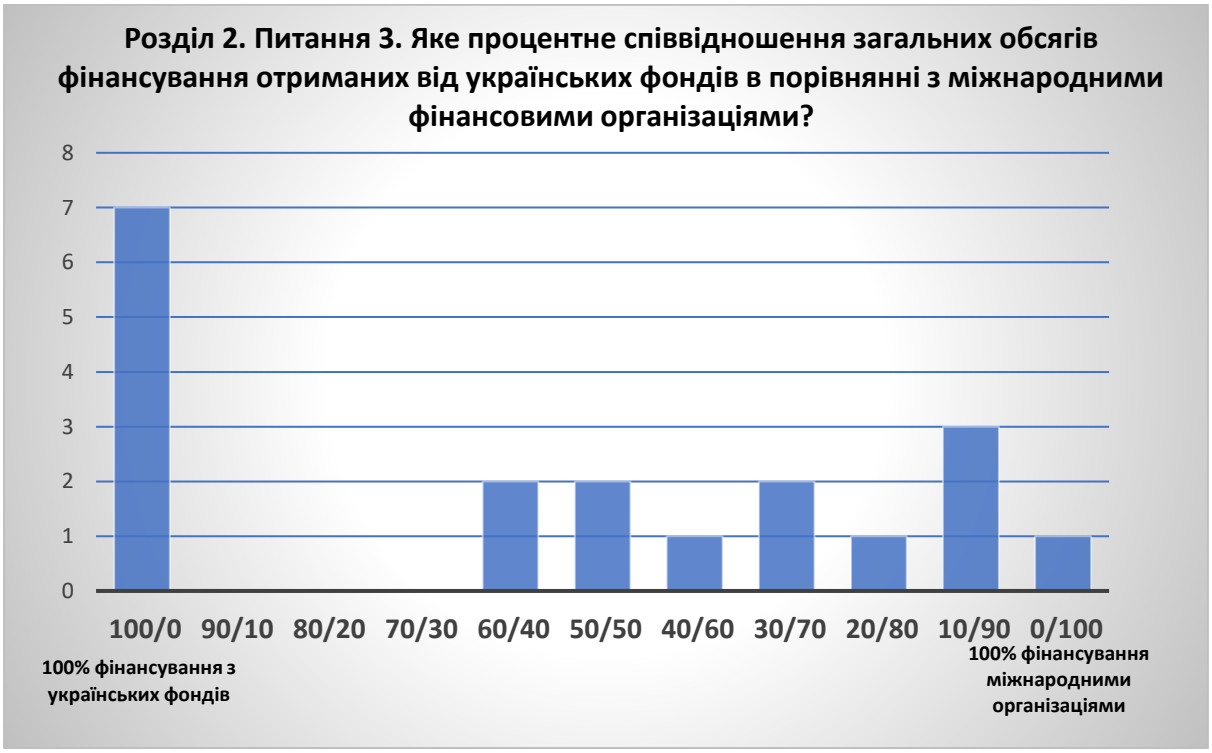

. (Розділ 3: Результати Опитування - Графік 3, УШМІБПК, 2023)

7 територіальних громад не отримували фінансування від українських фондів, 4 громади – отримували практично однакове фінансування від національних та міжнародних фондів, 2 громади зазначили, що 70% фінансування отримали від міжнародних фондів і 2 громади отримали 90% фінансування від міжнародних організацій.

. (Розділ 3: Результати Опитування - Графік 4, УШМІБПК, 2023)

Більшість профінансованих проєктів були відібрані з урахуванням, в першу чергу, соціальних критеріїв[115].

Розділ 2. Питання 5.
Які були основні виклики або перешкоди під час реалізації проєктів з відбудови та розвитку з бюджетним фінансуванням?
Воєнний стан змусив призупинити реалізацію проєктів, початих до війни

[115] При виборі проєктів для фінансування проводиться оцінка соціального впливу і відповідності проєктів цілям та потребам громади або специфічним цілям фінансуючих організацій, що допомагає визначити, наскільки проект сприяє покращенню якості життя та соціальному розвитку. Такими критеріями зазвичай є сприяння соціальній справедливості, зменшення бідності і безробіття, покращення освіти і доступу до охорони здоров'я, рівень задоволеності громади, захист навколишнього середовища і сталого розвитку, сприяння інклюзивності, зміцнення громадського суспільства і участі громади.

Відсутність фінансової підтримки з бюджетів вищого рівня
Відсутність коштів у місцевому бюджеті
Затримка фінансування
Бюджетні розриви
Своєчасність оплати рахунків Державною казначейською службою в певних періодах
Казначейські обмеження відповідно до Постанови КМУ 590
Прийняття Рішення місцевої ради
Ускладнена процедура освоєння державних коштів
Через інфляційні процеси збільшилася частка співфінансування з місцевого бюджету
Великий час між проєктуванням та реалізацією, що спричиняє коригування кошторисної частини та/або технічної частини у зв'язку зі зміною будівельних норм
Удорожчання вартості будівництва
Великий проміжок часу від подання і розгляду заявки до виділення коштів і проведення тендерних процедур. За цей час відбувається удорожчання матеріалів, що призводить до необхідності корегування ПКД.
Пошук джерел фінансування на додаткову вартість
Потреба передати кошти партнеру, аби він реалізував проєкт (не бюджетник)
Якість проєктної документації
Низька якість виконання робіт підрядниками на селі
Брак досвідчених, високорівневих проєктних та будівельних організацій для комплексних будівельних проєктів
Потреба переробляти ПКД та наново проходити експертизу
Постійні зміни норм джерел права у сфері будівництва
Необхідність залучення значних коштів бюджету громади на підтримку внутрішньо переміщених осіб та інших людей, які постраждали від війни, здійснення видатків на оборонні цілі та цивільний захист населення

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 1, УШМІБПК, 2023)

Відповіді на це питання представляють основні виклики і перешкоди з якими стикалися громади під час реалізації проєктів. Потрібно звернути увагу на:

- Воєнний стан: спричинив призупинення реалізації проєктів, що були запущені до початку війни. Це є серйозним викликом для планування та виконання проєктів.
- Фінансування з бюджетів вищого рівня: відсутність фінансування зі сторони центрального або регіонального бюджету ускладнює реалізацію проєктів, особливо якщо це великі інфраструктурні проєкти.
- Відсутність коштів у місцевому бюджеті: брак фінансових ресурсів у місцевому бюджеті призводить до затримок у фінансуванні проєктів та ускладнює їхню реалізацію.

- Бюджетні розриви і затримки фінансування: також впливають на планування та реалізацію проєктів.
- Казначейські обмеження і процедури: обмеження, пов'язані з казначейськими процедурами та вимогами, стають перешкодою для ефективного фінансування проєктів.
- Потреба в співфінансуванні з місцевого бюджету: збільшення частки співфінансування з місцевого бюджету може виникнути через інфляційні процеси, що впливатиме на вартість проєктів.
- Час між проєктуванням і реалізацією: великий часовий проміжок між проєктуванням та реалізацією призводить до необхідності коригування бюджетної і технічної частин проєкту через зміну умов та вартості будівництва.
- Здорожчання вартості будівництва: зміни вартості будівництва впливають на фінансування проєктів та вимагають додаткових ресурсів.
- Затримки у виділенні коштів і тендерні процедури: довгий час між поданням заявки та виділенням коштів, а також проведення тендерних процедур, призводить до затримок у реалізації проєктів.
- Необхідність пошуку додаткових джерел фінансування: для деяких проєктів потрібно знаходити додаткові джерела фінансування, що може бути складним завданням.
- Брак досвідчених проєктних та будівельних організацій: наявність недостатньо досвідчених та високорівневих проєктних та будівельних організацій впливає на якість робіт та реалізацію проєктів.
- Постійні зміни в нормах права у сфері будівництва: зміни в нормах права вимагають перегляду та адаптації проєктної документації, що впливає на бюджет і терміни проєктів.
- Необхідність фінансування заходів на оборонні цілі і цивільний захист населення: наявність потреби в видатках на оборонні цілі та цивільний захист населення суттєво впливає на розподіл бюджетних ресурсів громади.

Розділ 2. Питання 6.
Як Ви забезпечуєте прозорість та відкритість процесу фінансування проєктів з відбудови та розвитку?
Висвітлення інформації на сайті
Все висвітлюється на сайті громади та інших джерелах
Інформування через сайт ради / соціальні мережі про участь у конкурсних відборах та прийняті рішення.
Висвітлення етапів реалізації проєкту на офіційному сайті та сторінках в соціальних мережах
Інформація про стан реалізації оприлюднена на сайті територіальної громади
Оприлюднення рішень сесій, фінансових звітів та на офіційному сайті
Висвітлюємо на офіційних медійних ресурсах
Всі проплати по об'єкту видно на сайті використання бюджетних коштів
Оприлюднення договорів

Повне висвітлення інформації про проєкт
В рамках загальних інформаційних заходів
Звіти донору/Міністерству через онлайн-платформу / гугл-форми
Здійснення торгів через відкриту систему публічних закупівель Prozorro
Процедура публічних закупівель
Тендерна закупівля
Казначейство додатково проводить перевірки перед проплатою
Громадські обговорення
Консультації з громадою
Згідно чинного законодавства
Звіти про виконання бюджетних програм
Дотримуючись законодавства про закупівлі
Прийняття рішення про участь у конкурсному відборі (де потрібно співфінансування з боку місцевого бюджету) сесією ради чи виконкомом
Постійний контроль за використанням коштів
В залежності від вимог та умов

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 2, УШМІБПК, 2023)

Для забезпечення прозорості та відкритості фінансування проєктів з відбудови та розвитку громадами використовуються такі заходи: інформація на сайті громади, сповіщення через соціальні мережі, висвітлення етапів реалізації проєкту на сайті та соцмережах, інформація на сайті територіальної громади, оприлюднення рішень та фінансових звітів, висвітлення на медійних ресурсах громади, публічні закупівлі через Prozorro, громадські обговорення і консультації з громадою, дотримання чинного законодавства, звіти про виконання бюджетних програм, контроль за використанням коштів. На думку респондентів, саме ці заходи забезпечують прозорість та ефективне управління ресурсами.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 5, УШМІБПК, 2023)

Переважна більшість громад (29) позитивно оцінює ефективність і результативність проєктів. Така висока оцінка більшістю громад в опитуванні залежить від декількох факторів. В першу чергу, це її **суб'єктивність**, тому що громади, які отримують підтримку та ресурси для розвитку, схильні оцінювати проєкти позитивно через свою зацікавленість у підтримці та подальшому фінансуванні. Можливо це пов’язано з позитивними змінами в інфраструктурі, або відчуттям задоволення від успішної реалізації проєктів, або якщо проєкти сприяють розвитку економіки, підвищенню якості життя або розвитку громадської інфраструктури, це також може стимулювати позитивну оцінку. Важливо пам'ятати, що позитивна оцінка не завжди означає, що проєкт дійсно був ефективним у вирішенні всіх проблем чи завдань громади. Для об'єктивної оцінки важливо враховувати багато факторів та проводити комплексний аналіз.

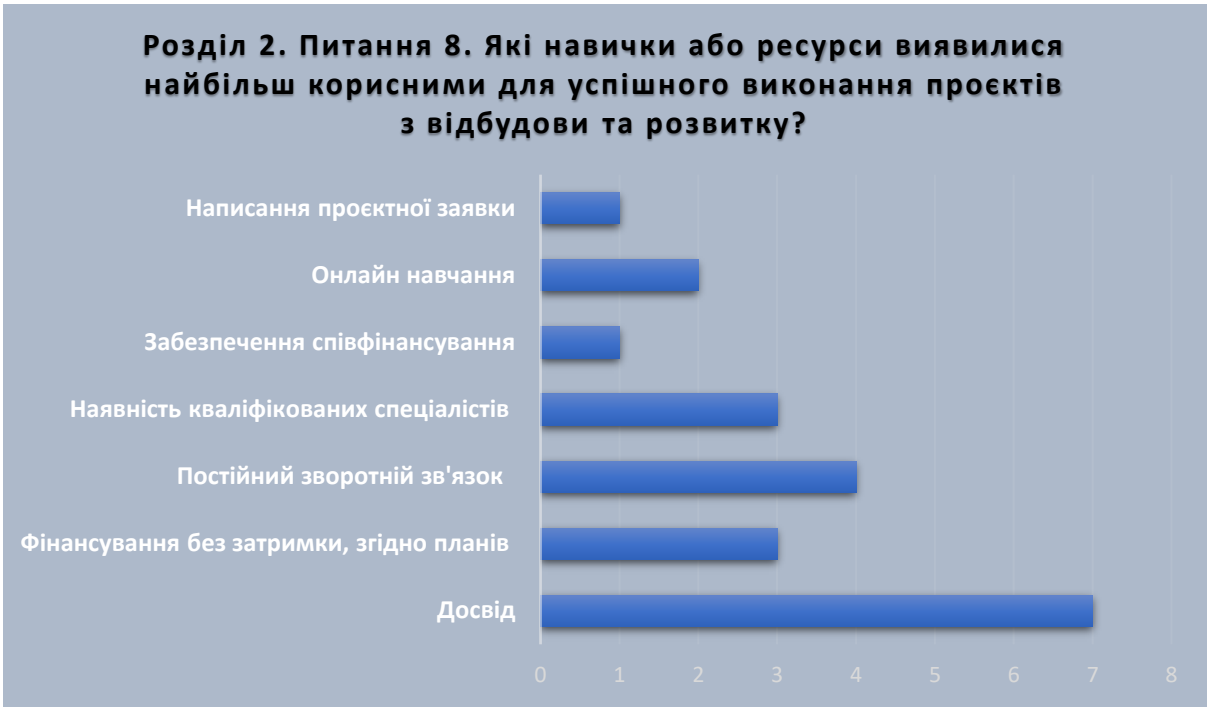

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 6, УШМІБПК, 2023)

Вважаємо, що всі зазначені навички/ресурси є важливими для успішного виконання проєктів. На це ми звертали увагу у висновках та рекомендаціях Розділу 2.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 7, УШМІБПК, 2023)

Відповіді, які свідчать про те, що відновлення інфраструктури, стимулювання розвитку бізнесу, якість та загалом доступність медичних та соціальних послуг є найбільш важливими та актуальними в умовах воєнного стану, є прогнозованими і пояснюються декількома ключовими причинами серед яких головною є війна - відновлення інфраструктури є основою для розвитку громади і відновлення її звичайного життя; стимулювання розвитку бізнесу сприятиме створенню нових можливостей зайнятості та підвищенню доходів громадян; збільшується потреба у медичних та соціальних послугах. Відновлення інфраструктури, стимулювання розвитку бізнесу, та надання медичних та соціальних послуг сприяють зміцненню безпеки та стабільності в регіоні, що є критично важливим у період війни і після її завершення. Це також пов’язане із задоволенням основних потреб громади - спершу задовольнити основні потреби мешканців, такі як житло, харчування, медичний догляд і безпека, перш ніж переходити до більш складних завдань і проєктів.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 8, УШМІБПК, 2023)

91% опитаних громад вважають, що інфраструктурні проєкти є найприорітетнішими, що повністю кореспондується з відповідями на попередні запитання.

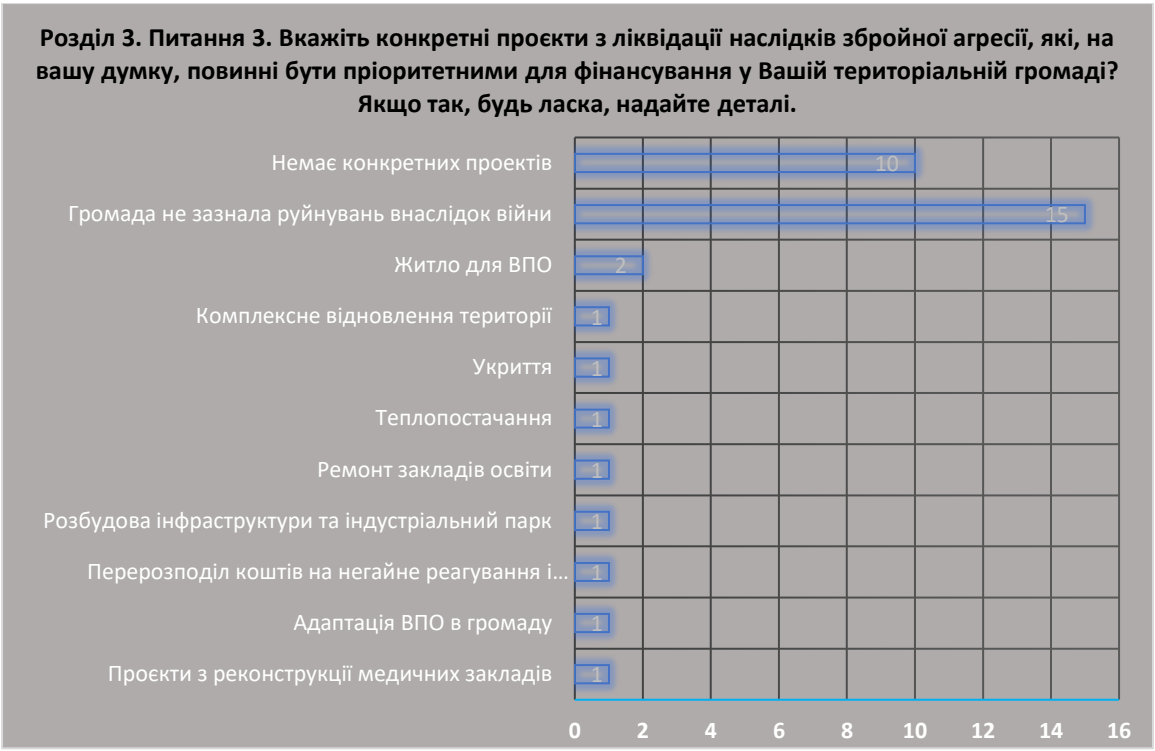

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 9, УШМІБПК, 2023)

Під час спілкування з представниками громад, вони висловили намір приступити до використання платформи "DREAM". Однак варто відзначити, що їхня інформація та розуміння функціонування платформи є досить абстрактними та обмеженими.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 10, УШМІБПК, 2023)

Цей високий рівень **підтримки зелених підходів** (80% опитаних громад) свідчить про розуміння і готовність громади діяти для захисту навколишнього середовища та підтримки сталого розвитку. Це особливо значуще в контексті війни в Україні, де громади вимушені боротися з викликами та зберігати безпеку населення і, навіть в таких складних умовах, виявляють високий інтерес до зелених та екологічних підходів. Після завершення війни громади прагнуть відновити своє життя не просто "по-старому", а з урахуванням екологічних та безпекових стандартів, використовуючи екологічно чисті матеріали і технології. Це є сильним символом співпраці громадян і відродження в складний час війни, допомагаючи зберегти екологічну стійкість і безпеку для майбутніх поколінь в Україні.

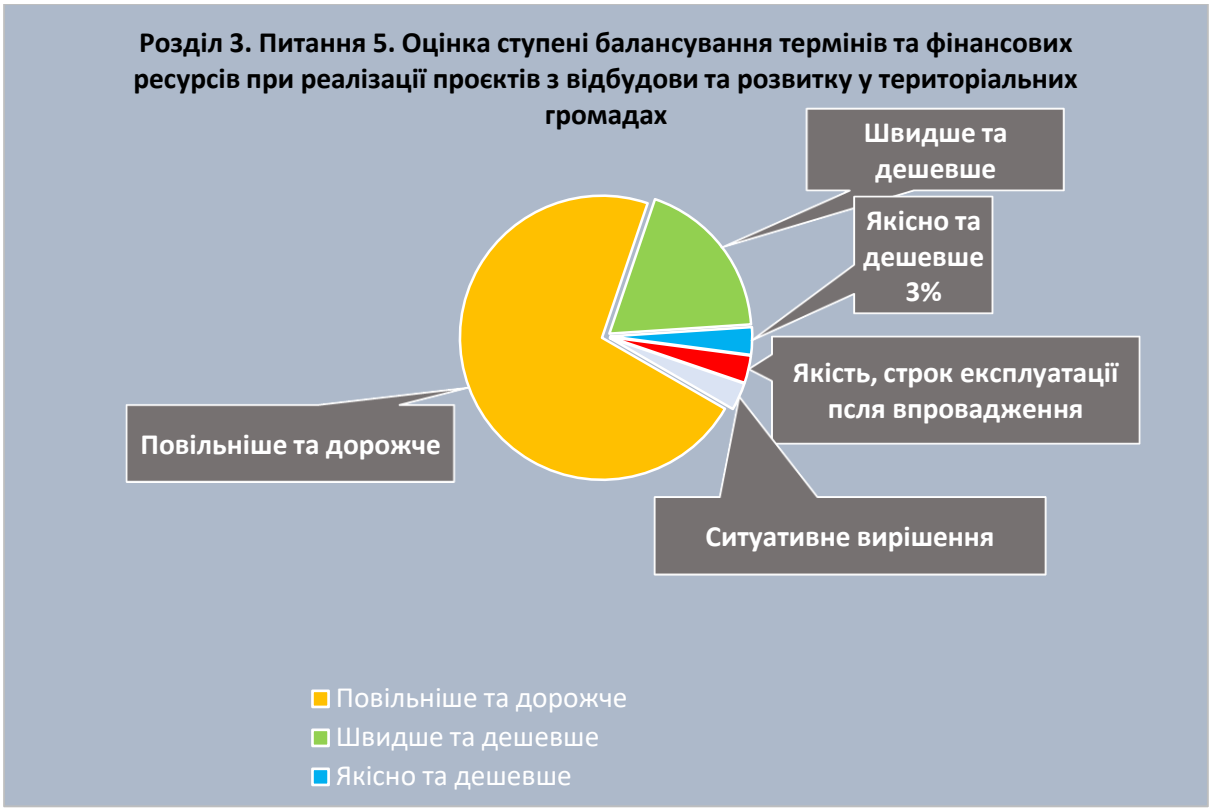

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 11, УШМІБПК, 2023)

У відповіді на 5 запитання - 72% респондентів очікувано відзначили, що при виконанні проєктів не потрібно поспішати і що зазвичай якісне виконання коштує дорожче.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 12, УШМІБПК, 2023)

Отримані відповіді вказують на різноманітність рівнів доступності фінансових ресурсів серед опитаних громад і можуть вказувати на кілька важливих речей:

1. Нерівномірність фінансового стану громад: рівні доступності фінансових ресурсів коливаються від "дуже низький" до "дуже високий", що свідчить про нерівномірність фінансового стану різних громад. Такі різниці можуть бути обумовлені рядом факторів, таких як місцеві особливості, рівень розвитку та інші умови.

2. Потреби і можливості громад: розподіл опитаних громад за рівнями доступності фінансових ресурсів може відображати їхні потреби та можливості. Громади з вищими рівнями доступності можуть мати більше можливостей для розвитку та вдосконалення інфраструктури та послуг.

3. Потреба в підтримці: громади з "дуже низьким" та "низьким" рівнями доступності фінансових ресурсів можуть потребувати додаткової підтримки та фінансових інструментів для розвитку та вирішення своїх проблем.

4. Необхідність стратегічного планування: громади з різними рівнями доступності фінансів можуть потребувати різних підходів до стратегічного планування та управління ресурсами. Громади з вищими рівнями фінансових ресурсів можуть бути більш незалежними від зовнішньої підтримки, тоді як ті, що мають "дуже низький" рівень, можуть потребувати більшої допомоги та координації з іншими структурами.

Узагальнюючи, ці дані попередньо засвідчують різноманітність фінансового стану громад і вказують на необхідність різних стратегій і підходів до підтримки та розвитку цих громад, з урахуванням їхніх конкретних потреб і умов. Як ми і зазначали в попередніх розділах для остаточних висновків і рекомендацій потрібні проведення додаткових досліджень.

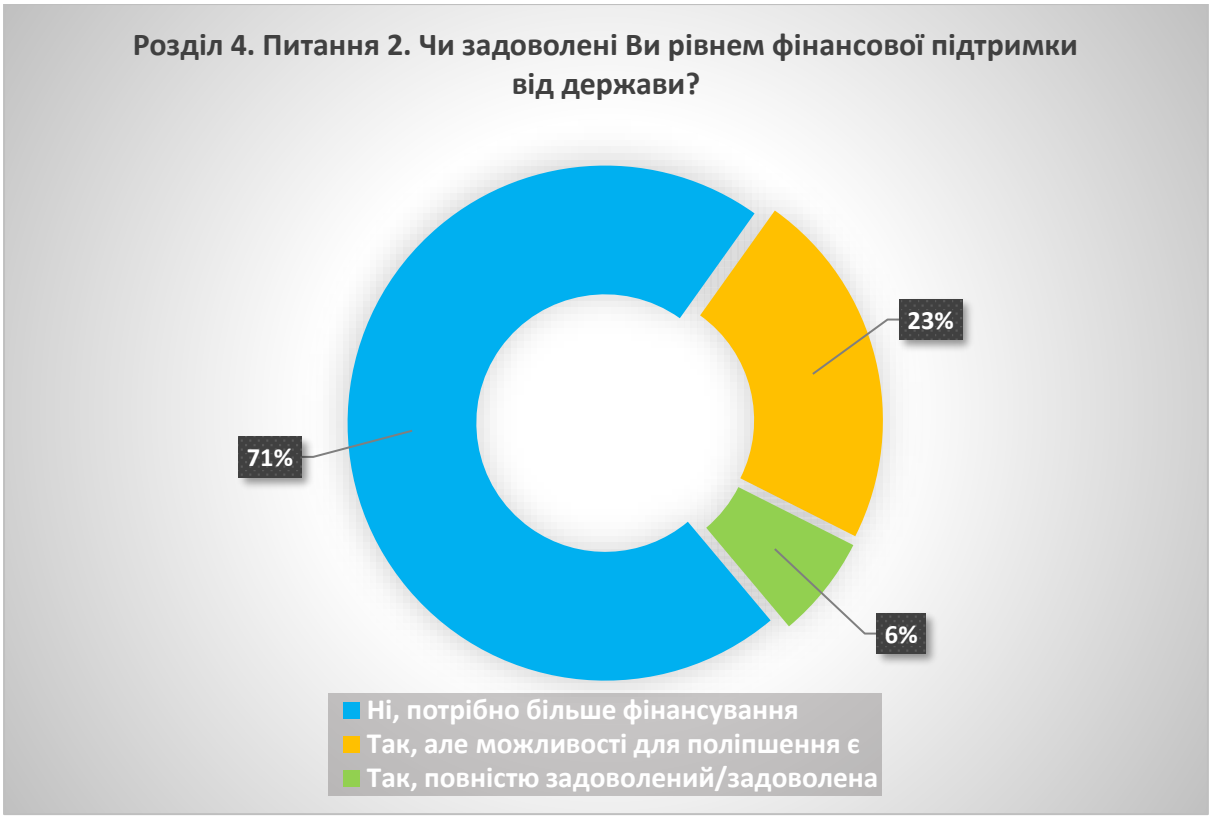

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 13, УШМІБПК, 2023)

Справді, це позитивний і вражаючий факт, що в умовах війни та страшних випробувань майже третина громад має позитивний настрій. Ця відмінність та внутрішній оптимізм свідчать про надзвичайну силу та витривалість людей, які живуть у цих громадах. За таких умов важливо продовжувати надавати підтримку громадам та сприяти їхньому розвитку, щоб забезпечити сталість і надійність у майбутньому.

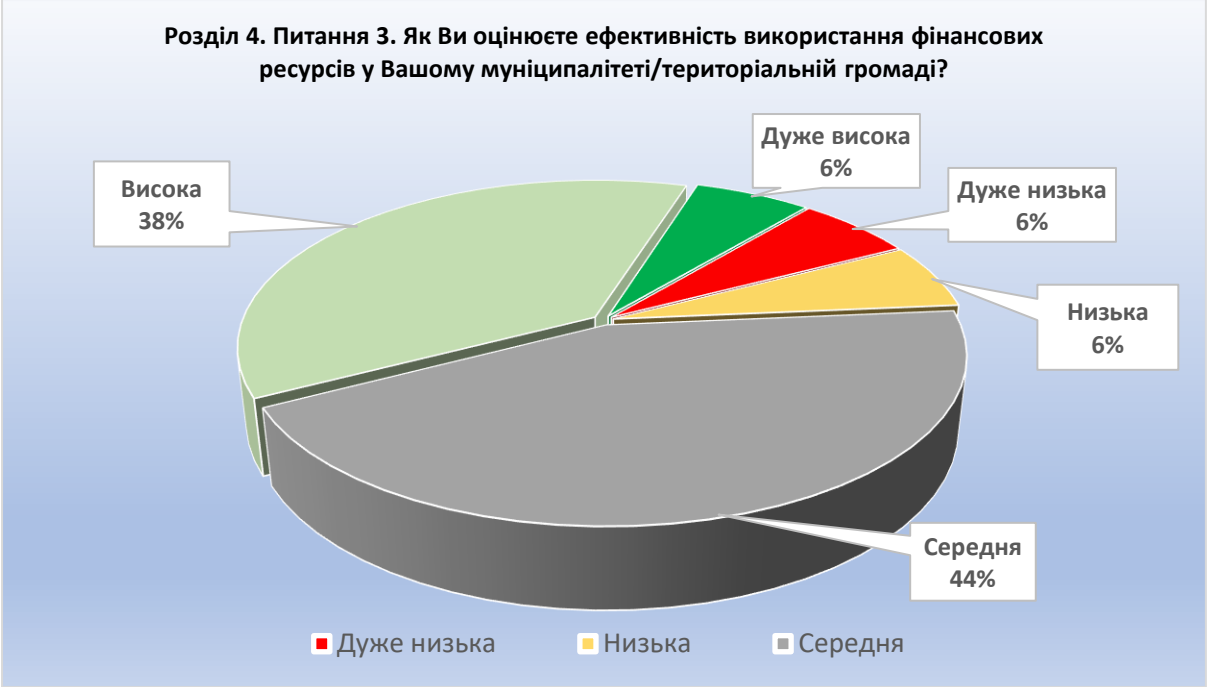

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 14, УШМІБПК, 2023)

Це перевірочне питання, відносно запитання 7 у Розділі 2. У відповіді 82% опитаних відзначили середньо-високий рівень ефективності, що підтверджує результати запитання 7, де зазначено, що переважна більшість громад позитивно оцінює результативність проєктів. Важливим є увага до об'єктивного аналізу, оскільки на позитивну оцінку впливають різні фактори, які обговорювалися вище.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 15, УШМІБПК, 2023)

Це запитання перетинається із запитанням 8 у Розділі 2 опитування. Підтверджується, що відсутність кваліфікованих кадрів (6 респондентів) та недостатні обсяги фінансування (19 респондентів) визнаються як основні фактори, що впливають на проєкти та їхню ефективність. Це свідчить про те, що багато громад стикаються з викликами, пов'язаними з недостатньою кількістю кваліфікованих фахівців, які здатні вести та керувати проєктами, а також обмеженим фінансуванням, яке нівелює можливості для виконання проєктів на високому рівні. Ця інформація буде корисною для розробки стратегій та підходів, спрямованих на зміцнення потрібних навичок та забезпечення необхідних ресурсів для успішного виконання проєктів у громадах.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 16, УШМІБПК, 2023)

Результати відповідей на це запитання відображають різноманітність поглядів респондентів щодо того, як покращити доступність фінансових ресурсів для розвитку територіальних громад:

Спрощення процедур отримання фінансування: Підтримка 24 респондентів свідчить про загальне бажання зменшити адміністративні бар'єри та бюрократію. Респонденти, можливо, вважають, що це є найшвидшим і найефективнішим способом забезпечити громадам доступ до необхідних ресурсів.

Збільшення фінансової підтримки від держави та місцевих органів влади: Отримало підтримку 18 респондентів, що вказує на важливість внутрішнього фінансування і активної ролі державних структур у розвитку громад, а також свідчить про сподівання на більш значущу роль держави та місцевих органів у фінансуванні проєктів громад.

Збільшення фінансової підтримки від донорських організацій: Отримавши підтримку 16 респондентів, ця відповідь вказує на важливість залучення зовнішніх джерел фінансування, таких як донорські організації, для забезпечення розвитку громад. Це може бути особливо корисним для громад, які не мають значних внутрішніх ресурсів.

Організація тренінгів і семінарів з написання проєктних заявок: 13 голосів підкреслюють важливість підготовки громад до ефективного конкурентного просування своїх проєктів для отримання фінансової підтримки.

Залучення приватного сектору: Має підтримку лише 6 респондентів, і це вказує на те, що на думку громад, що відповіли на це запитання приватний сектор може відігравати обмежену роль у фінансуванні розвитку територіальних громад, але все рівно бути цінним партнером.

Підвищення інформаційної прозорості: За підтримки 9 респондентів, ця відповідь вказує на важливість зрозумілості і доступності інформації про фінансові ресурси та процедури для громад.

Загалом, результати відображають складність фінансового розвитку громад і необхідність впровадження різноманітних підходів для забезпечення доступності фінансових ресурсів.

Розділ 4. Питання 6.	
Чи є у Вас конкретні проєкти з відбудови та розвитку або ініціативи, для яких потрібне додаткове фінансування? Якщо так, будь ласка, опишіть їх коротко.	
Сфера	**Проект**
Водопостачання	Реконструкція водопостачання та водовідведення
	Будівництво систем водопостачання та водовідведення
	Ремонт артезіанських свердловин
	Проект водопостачання
	Будівництво артезіанської свердловини та систем водопостачання та водовідведення для жителів сіл
	Програма комплексного відновлення громади та стратегія розвитку, просторовий план та інше
	Реконструкція систем водопостачання та водовідведення
Опалення	Проєкт децентралізації систем опалення
	Реконструкція системи централізованого опалення
	Реконструкція системи централізованого опалення
Дороги	Реконструкція транспортної мережі міста
	Нове будівництво та капітальний ремонт доріг
Навчальні заклади	Проведення термомодернізації опорного закладу
	Реконструкція окремо розташованої споруди опорного закладу
	Капітальний ремонт ліцею
	Реконструкція опорного закладу
	Капітальний ремонт з поліпшенням термоізоляційних характеристик та доступності опорного закладу загальної середньої освіти I - III ступенів
	Капітальний ремонт дошкільного закладу у смт

	Реконструкція багатофункціонального спортивного майданчика в опорному закладі
	Проєкти розвитку: Капітальний ремонт будівлі харчоблоку філії ліцею
	Капітальний ремонт будівель ліцею (заміна вікон, утеплення фасадів)
	Реконструкція спортивного залу ліцею
Медицина	Розвиток медичної інфраструктури у селі
	Енергоефективна реконструкція лікарні громади
	Енергоефективна реконструкція поліклініки громади
	Нове будівництво амбулаторії загальної практики сімейної медицини
Допомога ВПО	Реконструкція школи під житлове приміщення для ВПО
Культура, молодь, спорт	Реконструкція міського будинку культури під простір для молоді
	Будівництво велодоріжки та стежки здоров'я у прирічковій зоні
	Реконструкція колишньої будівлі дискоклубу під театр під відкритим небом
	Реконструкція будівлі колишньої художньої школи під культурно – мистецький центр
	Реставрація пам’ятки архітектури - будівлі
Укриття	Будівництво найпростішого укриття з надбудовою залу ігрових видів спорту в закладі загальної середньої освіти I - III ступенів
ЦНАП	Капітальний ремонт приміщення у селі для облаштування ЦНАПу та Денного центру реабілітації та соціального супроводу осіб, котрі постраждали від війни
	Добудова адміністративної будівлі ЦНАПу
	Капітальний ремонт частини адмінбудівлі під приміщення ЦНАПу

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 5, УШМІБПК, 2023)

Відповіді респондентів вказують на загальну потребу у покращенні інфраструктури, зокрема у сферах водопостачання, опалення, доріг і навчальних закладів. Це свідчить про необхідність інвестицій у фізичну і соціальну інфраструктуру громад для поліпшення життєвих умов мешканців і підвищення якості послуг. Така підтримка повинна бути важливою складовою створення інклюзивного та солідарного суспільства. Цікавим є той факт, що майже вперше респонденти у непрямий спосіб зазначили важливість розвитку творчих та фізичних активностей в громадах. Це може сприяти збереженню та зміцненню культурних і спортивних цінностей, а також підвищенню якості дозвілля та здоров'я мешканців.

Загалом, відповіді показують різноманітність потреб та можливостей для розвитку територіальних громад. Додаткове фінансування може бути ключовим фактором для реалізації цих проєктів і сприяти загальному покращенню життя в громадах.

Розділ 4. Питання 7.
Якщо Ви могли б звернутися до керівництва державних фондів органів з пропозицією щодо поліпшення доступності фінансових ресурсів для муніципалітетів/територіальних громад, які б це були пропозиції?
Реалізація проєктів, які вже мають ПКД та не один рік є бажаними для громади
Враховувати обсяги отриманих Державних бюджетом України рентних платежів та перерозподіл з державного бюджету коштів у громади, в яких здійснюються видобуток корисних копалин та руйнуються екосистеми
Неврегульованість механізмів перерозподілу коштів з державного та обласного бюджету в окремі громади, де реалізуються значні обсяги регіональних проєктів без врахування інтересів переважної більшості громад
По Державному фонду регіонального розвитку скорочення попереднього конкурсного відбору інвестиційних програм і проєктів
Розширення переліку напрямків для подачі проєктів
Доступність до маломасштабних проєктів
Збільшити кількість доступних проєктів
Збільшення фінансування з боку держави у відсотковому співвідношенні
Подання пропозицій громадою напряму на Міністерство
Квотування фінансування на громади в залежності від пошкоджень/ кількості ВПО, що в ній проживають
Квоти для сільських громад
Комплексний підхід та спрощення процедур, вчасне фінансування
Завчасність прийому порядків надання коштів чи участі у конкурсних відборах
Завчасність і прозорість державної політики
Спрощення процедури втілення проєктів в дію
Спрощення проєктних заявок та методично-консультативна підтримка
Спрощення процедур отримання фінансування
Спрощення процедури
Менше бюрократії
Прозорі умови
Чітко виписувати умови надання фінансових ресурсів, без випадків виникнення додаткових умов
АДЕКВАТНІ дедлайни, а не 02 довести інформацію, а до 06 - подати комплексний пакет документів

Облаштування захисних укриттів в закладах освіти
Капітальний ремонт доріг
Придбання спеціальної комунальної техніки для благоустрою
Своєчасно ліквідовувати наслідки техногенних аварій і катастроф

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 6, УШМІБПК, 2023)

Аналіз відповідей на запитання щодо пропозицій для поліпшення доступності фінансових ресурсів для муніципалітетів/територіальних громад вказує на декілька ключових тем і пропозицій:

1. **Розподіл рентних платежів та перерозподіл бюджетних коштів**: Багато респондентів наголошують на важливості враховувати обсяги отриманих рентних платежів і перерозподілу державних коштів у громади, що страждають від видобутку корисних копалин та екологічного зруйнування. Це свідчить про потребу в справедливому розподілі ресурсів, який би враховував інтереси всіх громад.
2. **Спрощення процедур та збільшення доступності**: Відповіді також вказують на необхідність спрощення бюрократичних процедур та збільшення доступності фінансових ресурсів для муніципалітетів. Респонденти наголошують на важливості комплексного підходу, прозорості та вчасності у наданні фінансування.
3. **Диференціація фінансування за певними критеріями**: Декілька відповідей вказують на необхідність квотування фінансування для громад в залежності від конкретних факторів, таких як пошкодження, кількість ВПО та осіб, які постраждали від війни та інші критерії. Ця пропозиція спрямована на більшу справедливість у розподілі коштів.
4. **Спеціалізована комунальна техніка та захисні укриття**: Деякі респонденти вказують на потребу у фінансуванні спеціалізованої комунальної техніки для благоустрою та укриття захисних споруд в закладах освіти. Це може бути важливим для покращення інфраструктури та безпеки громад.

Враховуючи ці пропозиції, можна визначити декілька ключових напрямків для поліпшення доступності фінансових ресурсів для муніципалітетів/територіальних громад:

- Покращення механізмів розподілу рентних платежів та бюджетних коштів, з урахуванням інтересів громад та впливу на довкілля.
- Спрощення бюрократичних процедур та забезпечення прозорості у фінансовому розподілі.
- Впровадження диференціації фінансування залежно від специфічних критеріїв громад.
- Забезпечення фінансування для спеціалізованої комунальної техніки та захисних укриттів для освітніх закладів.

Ці заходи можуть сприяти більш справедливому та ефективному розподілу фінансових ресурсів для розвитку муніципалітетів і територіальних громад.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 17, УШМІБПК, 2023)

Результати оцінки рівня економічного і соціального розвитку територіальної громади, де лише 6% респондентів вважають його високим, 70% - середнім, і 24% - низьким, свідчать про наявність проблем та потреб у покращенні громадського розвитку. Загальний рівень економічного і соціального розвитку громади, який сприймається як середній, може свідчити про те, що громади має певні досягнення та ресурси, але є потреба в подальшому зростанні і поліпшенні якості життя мешканців. З іншого боку, високий рівень оцінки був обраний лише 6% респондентів, що може вказувати на відсутність значущих досягнень у розвитку громади або на те, як багато мешканців сприймають певні проблеми або нерівності в громадському розвитку. Низька оцінка розвитку громади, яку виставили 24% респондентів, свідчить про наявність серйозних економічних і соціальних проблем, які потребують уваги та втручання. Це може включати в себе проблеми зайнятості, доступу до освіти, медичних послуг, інфраструктури та інші аспекти. З огляду на високий відсоток респондентів, які оцінили розвиток громади як середній або низький, та попередніх відповідей можна зробити висновок, що важливо проводити політику та ініціативи, спрямовані на підвищення рівня економічного і соціального розвитку в даній територіальній громаді. Такі дії можуть включати в себе підтримку малого і середнього бізнесу, розвиток освіти і медицини, інфраструктурні проєкти, а також розвиток громадських ініціатив для покращення якості життя мешканців.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 18, УШМІБПК, 2023)

За результатами відповідей, більшість респондентів вважають відкриті торги та процеси закупівель, а також регулярну фінансову звітність та аудит найефективнішими способами забезпечення прозорості та підзвітності в управлінні фінансовими ресурсами для розвитку територіальних громад. Це свідчить про важливість відкритості та контролю у використанні фінансових ресурсів, а також про бажання громадян бути добре проінформованими та впевненими в ефективному використанні коштів у громаді.

Розділ 4. Питання 10.
Чи існують потенційні виклики чи перешкоди, які Ви передбачаєте в ефективному використанні коштів у Вашій територіальній громаді? Якщо так, будь ласка, уточніть.
Неосвіченість фахівців, на яких покладено планування та використання бюджетних коштів
Відсутність висококваліфікованих будівельних організацій для проєктування та впровадження комплексних проєктів
Оголошення про можливість участі в конкурсах повинні бути в січні - травні, щоб мати можливість замовити ПКД та реалізувати проєкт (якщо він короткостроковий)
Недостатньо коштів на розробку проєктів ПКО тощо
Наявність бюрократичних перепон
Виклики: постійні зміни до законодавства та інфляція

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 7 УШМІБПК, 2023)

Респонденти ідентифікували декілька потенційних викликів і перешкод, які можуть виникнути в ефективному використанні коштів у їхній територіальній громаді:

- Неосвіченість фахівців - більшість респондентів вказали на важливість фахово підготовлених спеціалістів для планування та використання бюджетних коштів. Наявність некомпетентних кадрів може стати перешкодою у відповідному розподілі фінансових ресурсів;
- Відсутність висококваліфікованих будівельних організацій - необхідність у компетентних будівельних фірмах для проєктування та впровадження складних проєктів. Відсутність таких організацій може ускладнити реалізацію інфраструктурних і будівельних проєктів;
- Обмежений час для підготовки проєктів - наявність коротких термінів оголошення про можливість участі в конкурсах може ускладнити розробку проектів та замовлення ПКД (проєктно-кошторисної документації) для їх реалізації. Це може обмежити можливості громади в конкурентній боротьбі за фінансування;
- Недостатність коштів на розробку проєктів - відсутність достатніх фінансових ресурсів для фази розробки проєктів (наприклад, на розробку ПКД) може бути викликом у реалізації проєктів;
- Бюрократичні перепони - наявність складних адміністративних процедур та бюрократичних обмежень може ускладнити отримання фінансових ресурсів та реалізацію проєктів;
- Постійні зміни до законодавства та інфляція - наявність непередбачуваних змін в законодавстві та інфляції може вплинути на фінансову стабільність та можливості громади для ефективного використання коштів.

Ці ідентифіковані громадами виклики та перешкоди показують, що ефективне управління та використання фінансових ресурсів вимагає розв'язання різних питань, включаючи підготовку кадрів, залучення компетентних партнерів, оптимізацію адміністративних процедур і фінансового планування, а також управління ризиками в умовах змін в законодавстві і економіці.

Розділ 4. Питання 11.
Якими Ви бачите довгострокову стійкість та підтримку проєктів, що фінансуються міжнародними фінансовими організаціями?
Виконання тактичних та стратегічних завдань в реалізації проєктів
Ми впроваджуємо проєкти, що є сталими та енергоефективними. Усі об'єкти беруться на баланс та обслуговування відповідними організаціями
Якщо проєкт вже зроблений за кошти МТД/МФО, то він буде успішний та стійкий
Якщо проєкт в процесі реалізації, і змінюється фінансування чи правила гри, то про довготривалу стійкість не можна говорити
МФО/МТД мають своїх кураторів вище, тому все залежить від політики інших

держав
Продовження проєкту в рамках стратегії розвитку громади
Підтримка може бути довгостроковою і регулярною у разі затяжного збройного конфлікту з рф
Такими, що матимуть успіх
Більше доступними
Проєкти мають бути направлені в першу чергу на підвищення енергетичної ефективності функціонування комунальної інфраструктури та транспортної доступності
Забезпеченість фінансовими ресурсами реалізації довгострокових інвестиційних проєктів, які відповідають пріоритетним напрямам економічного розвитку громади
Високою
Прозорість та зрозумілість отримання фінансування с МФО
Аудит
Влаштування обговорень та консультацій, після закінчення терміну реалізації проєкту передбаченого умовами проєкту
Співпраця та взаємозв'язок

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 8, УШМІБПК, 2023)

Респонденти визначили кілька важливих факторів для забезпечення довгострокової стійкості та підтримки проєктів, що фінансуються міжнародними фінансовими організаціями:

1. **Виконання тактичних та стратегічних завдань**: Реалізація проєктів повинна бути спрямована на досягнення конкретних тактичних і стратегічних цілей. Важливо, щоб проєкти були сталими та енергоефективними.
2. **Прийняття об'єктів на баланс і обслуговування**: Щоб забезпечити стійкість проєктів, вони повинні бути передані на баланс і обслуговування відповідними організаціями. Це може сприяти довгостроковій підтримці.
3. **Успішність завершення проєктів**: Проєкти, які вже успішно завершились з використанням фінансування міжнародних організацій, вірогідно будуть більш довгостроково стійкими.
4. **Залежність від зовнішніх факторів**: Респонденти вказали на важливість політики інших держав у забезпеченні стійкості проєктів, фінансованих міжнародними фінансовими організаціями.
5. **Продовження проєктів в рамках стратегії розвитку громади**: Важливо, щоби проєкти вписувалися в стратегічний розвиток громади і продовжували функціонувати відповідно до цієї стратегії.
6. **Фінансова забезпеченість**: Забезпеченість проєктів фінансовими ресурсами для їх реалізації та довгострокової підтримки є важливим фактором для їх стійкості.
7. **Прозорість та аудит**: Прозорість у використанні фінансових ресурсів та регулярний аудит можуть покращити довіру до проєктів.
8. **Взаємодія та співпраця**: Взаємодія між всіма стейкхолдерами, включаючи міжнародні фінансові організації, громаду та інші зацікавлені сторони, може сприяти підтримці проєктів.

Відповіді вказують на важливість ретельного планування, виконання та фінансової стійкості для успішної реалізації та підтримки проєктів, фінансованих міжнародними фінансовими організаціями.

Розділ 4. Питання 12.
Ви маєте ще якісь коментарі або пропозиції щодо доступності фінансових ресурсів для розвитку та відновлення територіальної громади?
Підвищення рівня інформованості та кваліфікації відповідальних за реалізацію проєктів працівників
Все описано вище. Більш детально, за потребою, можу надати у розмові.
Інформування щодо наявних фондів, куди можна подати проєктну заявку та залучити гранти для розвитку громади
Залучення експертів з країн Східної Європи, які мають досвід реалізації проєктів з міжнародними фінансовими організаціями на муніципальному рівні
Розширення співпраці у формі договорів міжмуніципального співробітництва, з міжнародними фондами
Збільшення фінансування за рахунок коштів державного бюджету
Пропозиції по проєктам з невеликим відсотком для громади, або 100% за рахунок фондів

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 9, УШМІБПК, 2023)

Основні коментарі і пропозиції респондентів щодо доступності фінансових ресурсів для розвитку та відновлення територіальних громад:

- Підвищення рівня інформованості та кваліфікації працівників. Важливо підвищити кваліфікацію та інформованість працівників, відповідальних за реалізацію проєктів, для забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів.
- Інформування про наявні фонди та гранти. Поширення інформації про наявні фонди та можливості подати проєктну заявку на отримання грантів допоможе громадам залучити додаткові ресурси.
- Залучення експертів з країн Східної Європи, які мають досвід реалізації проєктів з міжнародними фінансовими організаціями на муніципальному рівні, може бути важливим для забезпечення успішності проєктів.
- Розширення співпраці та міжмуніципального співробітництва. Співпраця між муніципалітетами та міжнародними фондами через укладення договорів може забезпечити додаткові ресурси для проєктів.
- Збільшення фінансування з державного бюджету. Залучення більшого фінансування з державного бюджету може сприяти розвитку та відновленню територіальних громад.
- Проєкти з невеликим відсотком власного фінансування або повне фінансування за рахунок фондів. Розгляд можливостей фінансування проєктів із невеликим

відсотком для громади або повністю за рахунок фондів для забезпечення доступності ресурсів.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 19, УШМІБПК, 2023)

Відповіді респондентів на запитання, як залучити місцеву громаду та представників ГО до процесу прийняття рішень щодо виділення коштів на проєкти з відбудови та розвитку, можна структурувати наступним чином:

Опитування - 19 респондентів (приблизно 57%) відповіли, що залучали б місцеву громаду шляхом проведення опитувань.

Громадські слухання - 11 респондентів (приблизно 33%) вказали на проведення громадських слухань як інший спосіб залучення.

Громадські консультативні комітети - 2 респонденти (приблизно 6%) підтримали створення громадських консультативних комітетів.

Ці відповіді свідчать про бажання залучення місцевої громади та представників ГО до прийняття рішень щодо виділення коштів на проєкти, а також про різноманітність підходів до цього процесу. Цікавим є факт, що респонденти не вважають створення рад при виконавчих органах влади найбільш дієвим способом залучення місцевої громадськості та представників громадських організацій до процесу прийняття рішень щодо виділення коштів на проєкти. Потенційні причини цього можуть включати:

1. Недостатню інформованість про можливості створення рад або їхню дієвість.
2. Негативний досвід історичних спроб створення рад.
3. Вірогідно, що респонденти вважають інші методи, такі як опитування або громадські слухання, більш дієвими та зручними для їхньої конкретної ситуації.

Загалом, відповіді респондентів вказують **на індивідуальний підхід** до залучення громадськості, і **не обов'язково відображають загальні практики або думки донорів**.

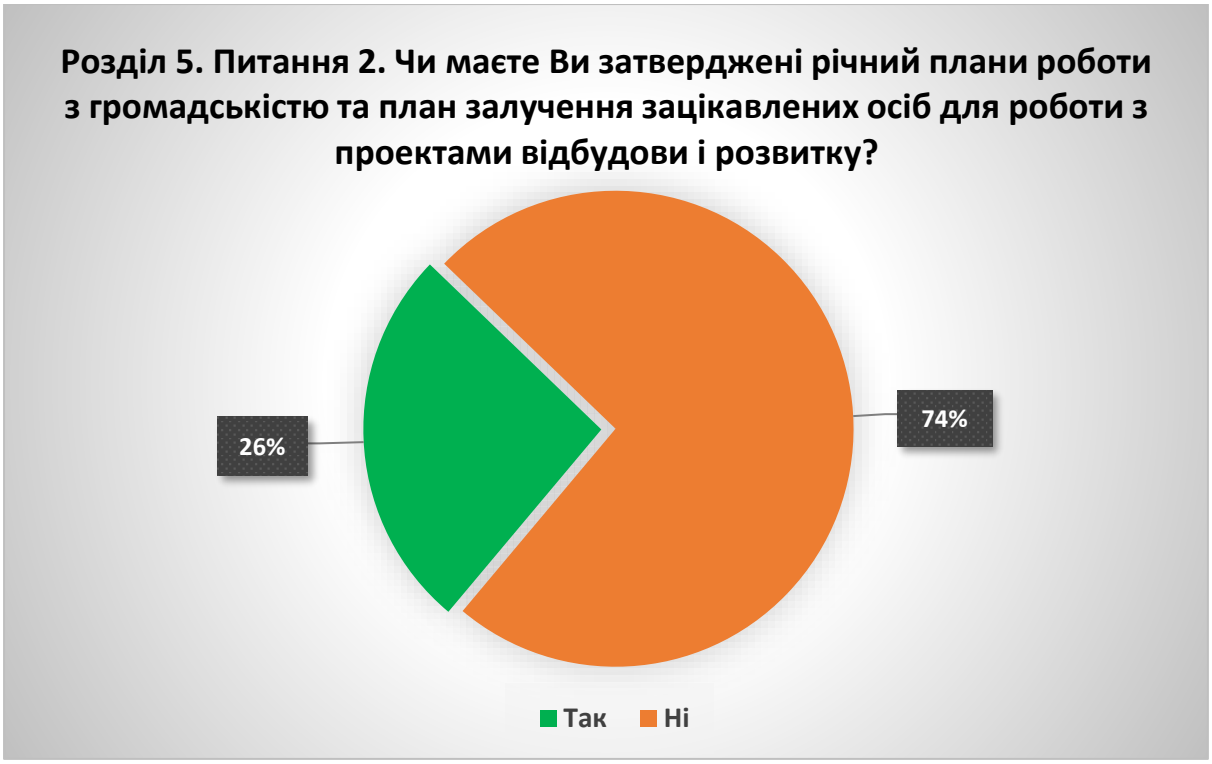

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 20, УШМІБПК, 2023)

Той факт, що лише 26% громад мають затверджені річні плани роботи з громадськістю та плани залучення зацікавлених осіб, може свідчити про декілька можливих речей:

1. **Низький рівень організаційної готовності органів місцевої влади до взаємодії з громадськістю**: Багато громад можуть не мати відповідних механізмів або ресурсів для створення та реалізації таких планів.
2. **Відсутність або обмеженість фінансування на проведення заходів залучення громадськості**: Громади можуть не мати достатньої фінансової підтримки для створення та виконання планів залучення громадськості.
3. **Низьку увагу до важливості залучення громадськості**: Деякі громади можуть приділяти меншу увагу або недооцінювати важність роботи з громадськістю та залучення зацікавлених осіб до прийняття рішень.
4. **Потребу в підвищенні обізнаності та тренінгах**: Для більшої кількості громад можуть бути корисними навчальні програми та консультації з питань взаємодії з громадськістю.

Під час проведення інтерв'ю з представниками органів виконавчої влади на різних рівнях та міжнародними фінансовими організаціями, включаючи Державне Агентство з відновлення та розвитку інфраструктури України, виникло прохання розширити обсяг опитування щодо реалізації інфраструктурних проєктів. З цією метою наша команда провела додаткове опитування 10 громад Полтавської області. Результати цього опитування наведені нижче. Варто ще раз відзначити, що головною метою пілотного опитування громад було підтвердження висновків, викладених у кабінетній частині дослідження, а також розробка ідей для проведення всеукраїнського

дослідження. Навіть при обмеженому обсязі опитування в одній області, результати дозволяють робити певні узагальнення та висновки, хоча з визначеними обмеженнями, коли йдеться про їх застосування на національному рівні. Робоча назва додаткового опитування: «Особливості залучення інфраструктурних проєктів в територіальні громади Полтавської області».

	Назва інфраструктурного проєкту, підтриманого міжнародним донором
1	"Модернізація виробництва, постачання та споживання теплового району в місті Миргород (MO.GE.DI.CO)"
2	«Реконструкція внутрішньої системи опалення Лубенської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 2 та влаштування припливно-витяжної вентиляції з рекуперацією повітря в будівлі школи за адресою: Полтавська область, м. Лубни, проспект Володимирський, 62/1»
3	„Розбудова ланцюжків доданої вартості у молочному та ягідному кластерах Пирятинської громади для розширення економічних можливостей молоді і сільських жителів та еко-орієнтованого зростання“
4	Придбання 2 електрогенераторів для місць компактного проживання ВПО у громаді (с.Сухорабівка, с.Пустовари)
5	Проєкт "U-LEAD з Європою: програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку" - Компонент 2 "Створення центрів надання адміністративних послуг та підвищення поінформованості населення про місцеве самоврядування"
6	Децентралізація для розвитку демократичної освіти
7	Ветерани тут честь, а не статистика
8	«Створення Центру розвитку ремесл в Опішнянській ТГ Полтавської області»
9	Реконструкція багатоповерхового будинку (гуртожитку) за адресою: м. Кременчук, вул. Троїцька, б. 71/73
10	Створення комунікаційного майданчику для інтеграції внутрішню переміщених осіб Poltava green open garden

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 10, УШМІБПК, 2023)

Інфраструктурні проєкти, підтримані міжнародними донорами в Полтавській області, включають: енергоефективність та теплопостачання в школах і місцях компактного проживання; розвиток сільського господарства для збільшення економічних можливостей; підтримку ВПО та інтеграцію їх в громаду, підвищення підзвітності влади та розвиток самоврядування, розвиток ремісництва та створення нових робочих місць. Ці проєкти різноманітні і спрямовані на покращення якості життя громад та розвиток їхньої інфраструктури.

Міжнародний донор, який надав фінансування на реалізацію інфраструктурного проєкту	
1	Європейський союз
2	Проєкт GIZ «Просування енергоефективності та імплементації Директиви ЄС про енергоефективність в Україні»
3	ЄС
4	МБФ "ІЗОЛЯЦІЯ" (грант ЄС) через Проєкт "ZMINA 2.0"
5	Фінансується Європейським Союзом та реалізується компанією SKL International на замовлення Шведського агентства міжнародного розвитку (Sida)
6	Швейцарсько-український проєкт DECIDE
7	Міжнародна організація з міграції
8	ПРОГРАМА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ (МОМ)
9	Міжнародна Фінансова Корпорація
10	ООН

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 11, УШМІБПК, 2023)

Важливо відзначити, що ми дали можливість громадам вільно висловлювати свої відповіді без надання з нашої сторони додаткових пояснень щодо термінів, таких як "проєкти міжнародної технічної допомоги", "МФО" або "особливості фінансування структур ООН", щоб дозволити їм вільно та самостійно висловити свої думки.

Інформаційне джерело, з якого Ви дізнались про можливість фінансування проєкту Вашої громади	
1	Сайт міжнародного донора
2	Соціальні мережі
3	Сайт https://www.prostir.ua/
4	Сайт https://gurt.org.ua/
5	Дайджести грантових пропозицій
6	Сайти партнерів - Угода Мерів – Схід та АМУ
7	Сайт донора + Гурт
8	На сайті Децентралізація
9	Ведення перемовин та офіційні зустрічі

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 12, УШМІБПК, 2023)

Не потребує додаткових коментарів.

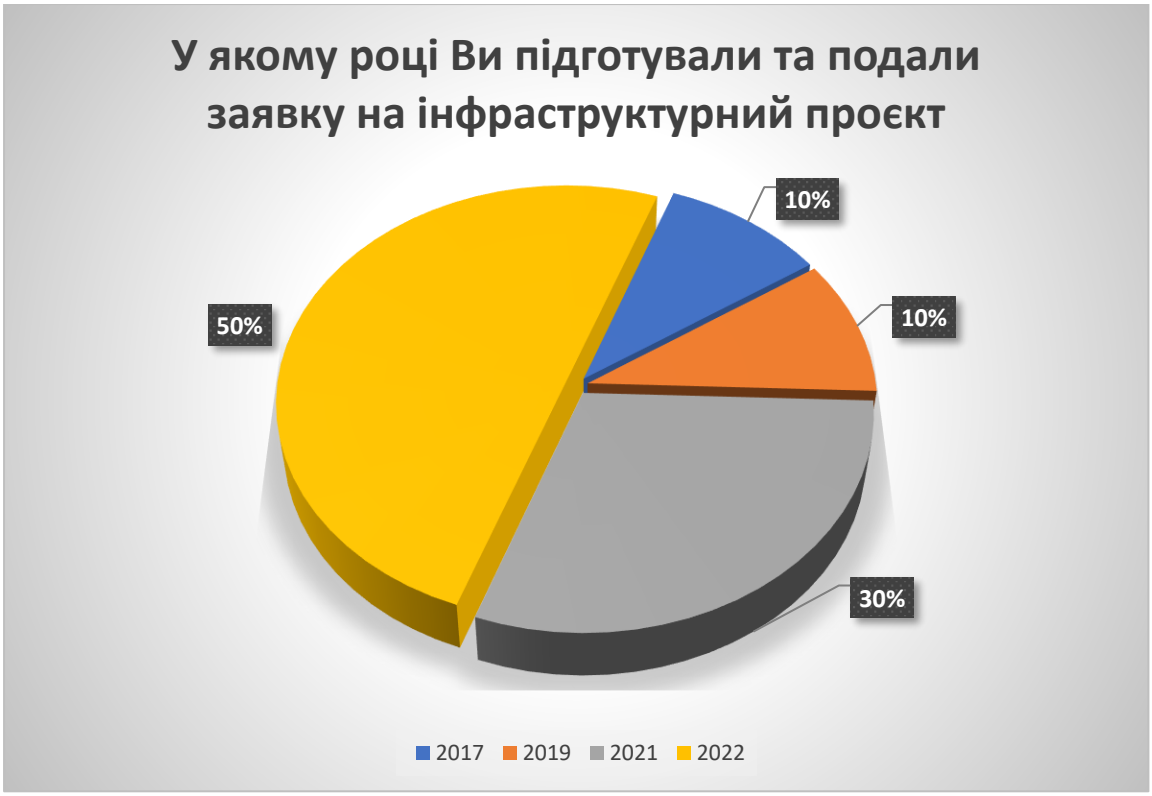

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 21, УШМІБПК, 2023)

Найбільша активність у створенні інфраструктурних проєктів спостерігалася у 2022 році, і це можна пояснити початком війни з РФ, яке сталося в цей період. Криза і війна спонукали громади до пошуку можливостей для розвитку та відновлення інфраструктури на місцевому рівні. Наступним за активністю в створенні проєктів є 2021 рік. У цей період панувала впевненість у тому, що у 21 столітті війни подібного масштабу стали неможливими. Крім того, почали відчуватися позитивні результати децентралізації, що підтримувало бажання громад активно залучатися до проєктів розвитку та відновлення своєї інфраструктури.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 22, УШМІБПК, 2023)

62% відповідей, що вказують на відсутність розробленої проєктно-кошторисної документації (ПКД), можна пояснити кількома факторами, які впливають на відповіді. По-перше, можливо, ПКД була розроблена організацією, що фінансує проект, наприклад, міжнародним донором. По-друге, можливо, громада делегувала процес розробки ПКД на рівень обласної адміністрації і він не фінансується коштами громади. По-третє, важливим аспектом є високі витрати на розробку ПКД для громади. Вартість створення ПКД може бути значною, і рішення про виділення коштів на її розробку зазвичай приймаються на сесіях відповідних місцевих рад. Оскільки при розробці ПКД громада не має гарантії того, що всі розглянуті проекти отримають фінансування, рішення про фінансування розробки "умовно" профінансованих проєктів може прийматися з обережністю та застереженнями. Загалом, ця ситуація вказує на важкість і складність процесу розробки ПКД та виділення коштів на цю мету на місцевому рівні, а також на необхідність ретельного аналізу та планування, щоб забезпечити ефективне використання доступних ресурсів та задоволення потреб громади.

Які виникали проблеми із розробкою ПКД?	
1	Довготривала розробка ПКД
2	Висока вартість розробки ПКД
3	Зміна вартості розробки ПКД постачальником перед передачею замовнику

4	Відсутня кваліфікація проєктантів, достатня для комплексних проєктів за високими стандартами
5	Збільшення ціни товарів/робіт/послуг після подання проєкту
6	Три етапи відбору

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 13, УШМІБПК, 2023)

Не потребує додаткових коментарів.

Коротко опишіть процедуру подання проєкту (3 речення)	
1	Потрібна була реєстрація партнерів у системах ЄС PADOR та PROSPECT
2	Онлайн-зустріч з організаторами конкурсу, підготовка та подання аплікаційної форми, визначення переможців, підписання грантового договору, проведення тендеру, підписання договору з підрядником, початок будівельних робіт
3	На першому етапі була подана концептуальна нота. Після проходження першого етапу розроблялася повна (розгорнута) заявка
4	1. Узгодження ідеї проєкту, що може податися із керівництвом громади та відділом освіти. 2. Реєстрація (створення свого кабінету) на Платформі грантонадавача. 3. Детальне вивчення інструкцій та форми подання. 4. Розробка проєкту (заповнення ворд-версії аплікаційної форми). 5. Узгодження показників та описової частини із бенефіціарами. 6. Заповнення онлайн-форми по проєкту. 7. Коригування і постійне спілкування із командою грантонадавача.
5	Подано заявку на сайті з документами, що підтверджує можливість виконання громадою умов участі в конкурсному відборі
6	Аплікаційні форми на 3-х етапах проєкту та фінальна співбесіда
7	Аплікаційна форма
8	Підготували та надіслали анкету за поданою формою. Після проходу першого етапу підготували та подали Форму проєктної пропозиції.
9	1. Заява на приєднання 2. Підписання Грантового Договору 3. Розробка ПКД 4. Імплементація
10	Заповнення аплікаційної форми та деталізований бюджет

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 14, УШМІБПК, 2023)

Типова процедура подання проєкту включала наступні кроки: спілкування та узгодження ідеї проєкту з керівництвом громади та відповідними структурними відділами, реєстрацію на платформі грантонадавача, детальне вивчення інструкцій та

форми подання, розробку проєкту, узгодження показників із бенефіціарами, заповнення онлайн-форми, коригування і спілкування із командою грантонадавача, а також подання заявки на сайті з необхідними документами. Крім того, на різних етапах проєкту подавалися аплікаційні форми та проводились співбесіди. Важливим етапом було також підписання грантового договору та розробка проєктно-кошторисної документації. Ця процедура вимагала великої уваги до деталей та спілкування з різними сторонами, включаючи бенефіціарів та команду грантонадавача. Усі ці кроки допомагали забезпечити якісну підготовку та подання проєкту для отримання фінансування.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 23, УШМІБПК, 2023)

Більшість респондентів пройшли різні етапи підготовки та реалізації проєктів. Зокрема, всі вони мали досвід підготовки концептуальної записки, 9 з 10 також пройшли етап підготовки розширеної аплікаційної форми та бюджету, що свідчить про їхню здатність створювати докладну та фінансово обґрунтовану документацію для подання проєкту. Дев'ять респондентів підписали договір з донором, що свідчить про успішну здатність до отримання фінансування для своїх проєктів. 6 із 10 респондентів доопрацьовували проєкти до підписання з донором, що може вказувати на важкість в реалізації деяких проєктів, які потребують додаткової підготовки або внесення змін. Чотири респонденти робили захист або презентували свої проєкти міжнародному донорові, що може бути складним етапом, але також важливим для переконання донора в цінності та ефективності проєкту.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 24, УШМІБПК, 2023)

Відповіді респондентів свідчать про кілька важливих аспектів підготовки проєктів. По-перше, використання іноземної мови в документації може бути викликом для громад та організацій, оскільки це вимагає додаткових зусиль для перекладу та зрозумілості вимог донора. По-друге, складності з заповненням аплікаційної форми також вказують на потребу в ретельному вивченні вимог та процедур, які встановлює донор. Це може включати в себе необхідність детального визначення цілей, завдань та бюджету проєкту. Вибір інноваційних рішень, які відображали б кращі практики ЄС, може бути складним завданням, оскільки вимагає знань та ресурсів для адаптації таких рішень до умов України.

Ми не можемо точно прокоментувати, що означає відсутність доступу до даних Держстату. Можливо це пов’язане з проблемами в енергопостачанні і доступності мобільних мереж. В цьому випадку, це суттєво ускладнювало збір необхідних статистичних даних та аналіз ситуації в громаді для аргументації необхідності проєкту.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 25, УШМІБПК, 2023)

Інтерпретація цих відповідей є складним завданням. З одного боку, ми свідомі того, респонденти мають обмежений досвід у відповідних питаннях, що ускладнює їхню можливість надати конкретні відповіді. З іншого боку, незважаючи на це, поставлене запитання було важливим для подальших досліджень. У рекомендаціях щодо роботи міжнародних фінансових організацій на сторінці 57 нашого дослідження ми висловлюємо деякі думки та рекомендації. Зокрема, ми зазначаємо, що використання державного бюджету для надання фінансової допомоги може призвести до затримок через додавання додаткових кроків до процесу розподілу коштів через різні міністерства та агентства, а також складних процедур згідно з законодавством. З іншого боку, уряди часто, або завжди мають протилежну точку зору і вважають, що МФО заважають розподілу коштів. Незважаючи на це, ми не маємо наявних даних, які б підтверджували або спростовували ці твердження. Наш висновок та рекомендація базується на власному досвіді роботи, а також на інтерв'ю з представниками МФО і урядових структур (анонімними). Проте, щоб отримати більше об'єктивних та конкретних даних, включення цього питання до наступного всеукраїнського дослідження є необхідним.

Який структурний підрозділ Вашого органу місцевого самоврядування готував тендерну документацію?
Відділ муніципальних ініціатив, інвестицій та енергоменеджменту у співпраці із зовнішніми консультантами
За умовами грантової заявки була створена група з реалізації проєкту при КП "Агенція розвитку Пирятинської громади"
Управління капітального будівництва
Лубенська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2

КЗ «Центр розвитку культури, дозвілля, туризму, спорту та молодіжної політики» Терешківської сільської ради Полтавського району Полтавської області
По даному проєкту тендерною документацією займалася бухгалтерія соціально-гуманітарного відділу
КГЖЕП "Автозаводське"
Відділ освіти / бухгалтерський відділ
Реалізовано компанією SKL International

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 15, УШМІБПК, 2023)

Структурні підрозділи органів місцевого самоврядування, що готували тендерну документацію, включали відділ муніципальних ініціатив, інвестицій та енергоменеджменту разом із зовнішніми консультантами, а також ряд інших структурних одиниць та організацій. Це свідчить про широку співпрацю та координацію дій для успішної реалізації проєктів. Залучення зовнішніх консультантів і компаній, таких як SKL International, також підкреслює важливість фахової експертизи у виконанні завдань громади.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 26, УШМІБПК, 2023)

Розподілення відповідей свідчить про різну тривалість підготовки та проведення тендерних процедур у громадах і може бути пояснене наступними факторами:

- Рівень складності проєктів: громади можуть виконувати проєкти з різним ступенем складності. Більш складні проєкти вимагають більш тривалого процесу підготовки та проведення тендеру, включаючи додаткові етапи аналізу, планування та обговорення.

- Досвід та ресурси персоналу: наявність досвіду та кваліфікованих спеціалістів у громаді може значно прискорити процес тендерної підготовки і проведення. Зворотно, відсутність необхідних ресурсів та кадрів може затягнути цей процес.

Таким чином, різниця у тривалості підготовки та проведення тендерів між громадами є результатом комбінації цих факторів і відображає індивідуальні особливості кожної конкретної ситуації.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 27, УШМІБПК, 2023)

Дані про проблеми, які виникають під час проведення тендерів у громадах, дають можливість зробити деякі важливі висновки:

1. Низька кількість проблем (42%): Більшість респондентів відзначили, що під час проведення тендерів у їхній громаді проблем не виникало. Це може свідчити про ефективну організацію та управління процесом тендеру в цих громадах.

2. Повторні оголошення тендеру (17%): Повторні оголошення тендеру є однією з найбільш поширених проблем. Зазвичай це пов’язане з низькою якістю тендерних пропозицій та кількістю учасників. Висловлюємо припущення, що відсоток громад, які будуть зазначати цю проблему значно збільшиться за результатами всеукраїнського дослідження.

3. Звернення до антимонопольного комітету (17%): Це також серйозна проблема, яка вказує на можливість порушень конкуренції під час проведення тендерів. Громади повинні бути обережні та дотримуватися правил антимонопольного законодавства.

4. Неясна підготовка документів (8%): Неясність та недостатня інформація у тендерній документації може призвести до незрозумілих умов для учасників. Грамотна та чітка підготовка документації є ключовим аспектом для запобігання цій проблемі. З досвіду авторів дослідження, Міністерство відновлення проводить високопрофесійну роботу із

підготовки зразків тендерних документів і випускає на тендер тільки якісно технічно підготовлені проєкти.

5. Обмеження закупівель згідно з Постановою КМУ № 590[116] [117] (8%): Обмеження, введені законодавством, можуть обмежити можливість громад проводити закупівлі певних товарів або послуг. Це може бути важливою інформацією для планування тендерних процедур.

6. Тендер не проводили (8%)**: Факт того, що 8% громад не провели тендери, може вказувати на різні причини, включаючи відсутність необхідних проєктів або ресурсів.

Ці відповіді показують, що процес проведення тендерів у громадах може бути важким і вимагає уважності до різних аспектів, включаючи підготовку документації, дотримання законодавства та забезпечення конкурентної середи учасників тендеру. Для вирішення цих проблем громадам може знадобитися підвищення кваліфікації персоналу та удосконалення процедур.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 28, УШМІБПК, 2023)

[116] Кабінет Міністрів України, Постанова від 09 червня 2021 року № 590 «Про обмеження порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану», https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-п#Text. Інші важливі для закупівель постанови є на сайті ProZakupki, Постанови, https://prozakupki.prom.ua/postanovy/

[117] Детальні «Роз'яснення для органів місцевого самоврядування щодо порядку реалізації останніх змін до Постанови КМУ №590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» є на сайті Децентралізація за посиланням - https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/1153/KMU_590.pdf

Задоволеність більшістю респондентів (76%) роботою незалежного технагляду свідчить про те, що цей механізм контролю та нагляду зазвичай працює ефективно і відповідає їхнім очікуванням. Однак причини незадоволеності в роботі технагляду, вказані 16% респондентів, можуть бути різними і включати в себе такі можливі аспекти:

- Недостатній професіоналізм або надійність технагляду - деякі громади можуть бути незадоволені технічною компетентністю чи надійністю незалежних технаглядачів. Це може включати в себе неправильну оцінку ризиків, недооцінку вартості проекту, або недосконалу якість технічних порад;
- Порушення етичних стандартів - іноді технагляд може стикатися зі сфабрикованими даними або конфліктами інтересів, що впливають на об'єктивність їхньої роботи. Це може викликати сумніви щодо їхньої чесності та професійної поведінки.
- Спілкування та взаємодія з технаглядом - незадоволення також може бути пов'язане зі способом спілкування та взаємодією між громадами та технаглядом.
- Необ'єктивні рішення - якщо рішення, прийняті на підставі роботи технагляду, відчуваються громадою як несправедливі або необ'єктивні, це також може призвести до незадоволення.

Для вирішення цих проблем і підвищення рівня задоволеності роботою незалежного технагляду, можливо, потрібні заходи, такі як покращення якості вибору технаглядачів, зміна процедур взаємодії з ними, і підвищення прозорості та об'єктивності роботи цього механізму контролю.

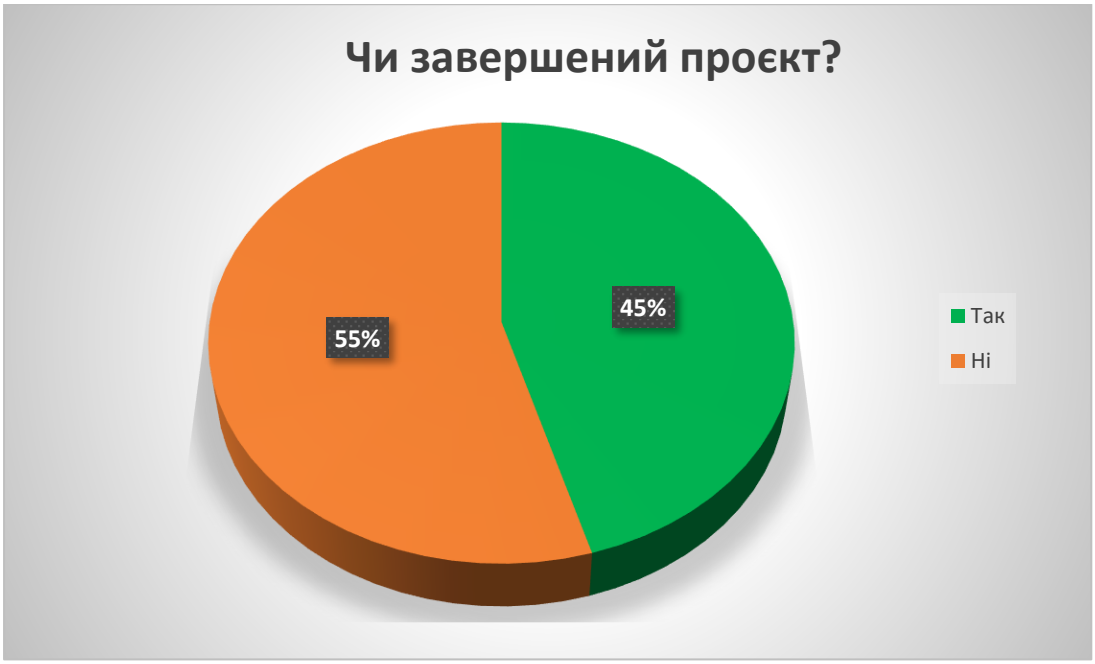

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 29, УШМІБПК, 2023)

Це запитання було включено для можливості в майбутньому систематично відстежувати позитивну та негативну динаміку. Ми сподіваємося, що разом із

впровадженням повного функціоналу платформи DREAM, ми отримаємо можливість регулярного моніторингу ступеня завершення проєктів.

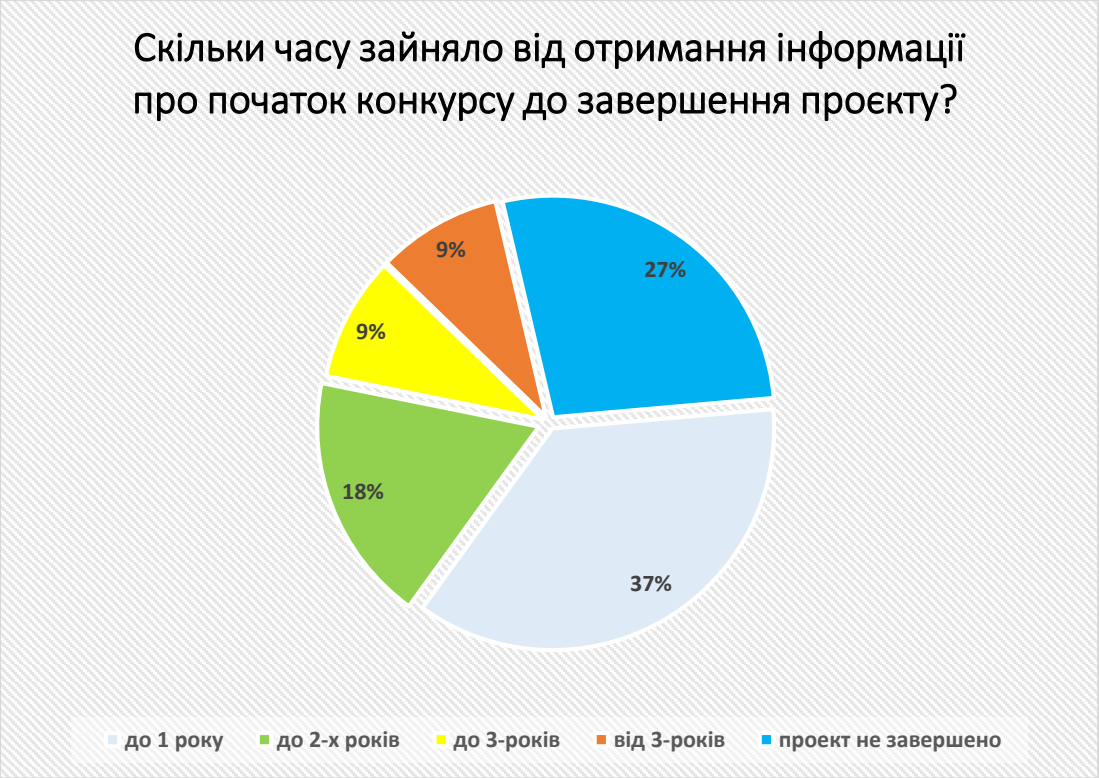

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 30, УШМІБПК, 2023)

Аналізуючи відповіді про завершення проєктів у різних громадах, відзначимо, що 37% громад завершили проєкти протягом одного року, що може свідчити про ефективну роботу та швидке виконання проєктів. 27% незавершених проєктів вимагають уваги та аналізу. Громади повинні переглянути причини такого тривалого затримання та розробити стратегії для їх завершення. Потрібно провести докладний аналіз причин, які спричинили затримки в завершенні проєктів, і вжити заходів для їх вирішення. Це може включати в себе залучення додаткових фінансових ресурсів, покращення управління проєктами та виправлення можливих проблем у виконавчому процесі.

Важливо впроваджувати систему постійного моніторингу та оцінки проєктів, щоб своєчасно виявляти проблеми та вживати відповідних заходів включно із створенням ефективної системи звітності та контролю.

Громади можуть розглянути можливість залучення додаткових ресурсів, таких як фінансова або технічна підтримка, для сприяння завершенню проєктів в строк. Також, громади можуть обмінюватися досвідом щодо успішних стратегій та кращих практик у виконанні проєктів для досягнення більшої результативності.

(Розділ 3: Результати Опитування – Графік 31, УШМІБПК, 2023)

Аналізуючи відповіді респондентів на питання про найважчий етап у виконанні проєктів у громадах, можна визначити наступні важливі аспекти:

1. Підготовка та реалізація проєктів (50%): Половина громад відзначила, що найважчими етапами є підготовка і реалізація проєктів. Це свідчить про важливість налагодження ефективних процесів у плануванні та виконанні проєктів, а також професіоналізму та ресурсів, необхідних для їх виконання.

2. Відсутність інформації (17%): Для деяких громад відсутність необхідної інформації може ускладнювати процес виконання проєктів. Важливо забезпечити доступ до необхідних ресурсів та консультацій, які допоможуть громадам у роботі над проєктами.

3. Подання розгорнутої заявки (9%): Цей етап вимагає від громад уважності до деталей та правильної підготовки документації. Сприяння громадам у підготовці розгорнутих заявок може зменшити складності на цьому етапі.

4. Карантин COVID-19 (8%): Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на здатність громад виконувати проєкти через обмеження та небезпеку для здоров'я. Враховуючи поточну ситуацію, громадам можуть знадобитися плани надзвичайних заходів та ресурси для вирішення проблем, пов'язаних із війною.

5. Дизайн проєктів та розробка ПКД (8%): Ці етапи вимагають технічної експертизи та планування. Громади можуть розвивати свої технічні навички або залучати зовнішніх фахівців для допомоги у цих питаннях.

Що Ви пропонуєте вдосконалити під час реалізації інфраструктурних проєктів?
Уніфікувати аплікаційну форму всіх донорів
Уніфікувати форму на всі проєкти
На жаль, якість послуг підрядників ми навряд чи зможемо вдосконалити

Спростити подачу документів шляхом створення електронної системи подачі заявок
Внести зміни до постанови 590 КМУ
Процедуру ухвалення проєктів
Завчасність доведення інформації про конкурсний відбір.
Не змінювати Порядок та умови отримання коштів з моменту оголошення конкурсу протягом бюджетного року
Обов'язковість зовнішнього незалежного аудиту чи/та періодичних ексель і фото звітів.
Встановити грошові "квоти" для областей при розподілі загального бюджету в рамках гранту.

(Розділ 3: Результати Опитування – Таблиця 16, УШМІБПК, 2023)

Аналізуючи відповіді на запитання щодо вдосконалення реалізації інфраструктурних проєктів, можна виділити деякі ключові питання та рекомендації:

1. Уніфікація документації: Пропозиції щодо уніфікації аплікаційних форм можуть спростити процеси подачі заявок та адміністрування проєктів.

2. Створення електронної системи подачі заявок: Впровадження цифрової платформи для подачі заявок може підвищити ефективність, зручність та прозорість процесу. Електронні системи можуть також полегшити обробку документів та зменшити час на їх обробку. Можливо варто розглянути можливість за аналогію з Прозорро створити єдину систему подання заявок на базі платформи «DREAM».

3. Зміни до Постанови КМУ № 590: Внесення зміни до Постанови КМУ може бути важливим для поліпшення умов та прозорості роботи з інфраструктурними проєктами.

4. Обов'язковий зовнішній незалежний аудит та звіти: Забезпечення фінансової прозорості та відповідності проєктів стандартам може бути досягнуто через обов'язковий зовнішній аудит та періодичні звіти, і це також сприятиме відслідковуванню витрат та результатів.

5. Встановлення грошових "квот" для областей при розподілі бюджету в рамках гранту: Ми не готові прокоментувати цю пропозицію. Можливо вона допоможе забезпечити рівномірний розподіл ресурсів між регіонами та сприяти більш справедливому доступу до фінансування, але на практиці квотний принцип призводить до численних порушень і зловживань.

Загалом, вдосконалення процесів у реалізації інфраструктурних проєктів має велике значення для покращення управління та результативності цих проєктів. Реалізація пропозицій може допомогти спростити та оптимізувати процеси та забезпечити більш ефективне використання ресурсів.

Заключні положення

Проведене дослідження спрямоване на визначення доступності та якості фінансових ресурсів для муніципалітетів в Україні, а також практичних аспектів роботи різних фондів і програм відновлення. Ми проаналізували джерела фінансування, ефективність роботи державних та міжнародних установ, а також критерії якості та сталості реконструкційних заходів. Актуальність дослідження посилювалася війною на території України, що супроводжується масштабними руйнуваннями та вимагає нестандартних рішень у плані міжнародної допомоги та відновлення. Ми також враховували необхідність участі громад у процесі планування та моніторингу програм відновлення, а також забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості у відновленні. Щиро сподіваємося, що ми зробили свій вклад для розробки рекомендацій щодо оптимізації процесів відновлення та забезпечення ефективного використання міжнародної допомоги для України.

Початок війни мав надзвичайно серйозний вплив на міжнародну спільноту та призвів до широкомасштабної підтримки України. Ця підтримка зазвичай була спрямована на допомогу в різних сферах, включаючи гуманітарну, економічну та військову допомогу. Організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, суттєво допомогли у забезпеченні фінансової стабільності України. Однак обсяги поточної допомоги можуть бути недостатніми для повного відновлення та повернення України до самодостатності. Це вимагає зміни акценту з надання негайної допомоги на розробку та реалізацію комплексних заходів для відновлення країни. Для досягнення цієї мети важливо ретельно розробити стратегію відновлення України, узгодивши її з усіма зацікавленими сторонами та фінансовими організаціями. Ключовою метою повинно бути забезпечення того, щоб фінансові ресурси спрямовувалися на проєкти з максимальним впливом та залишалися актуальними у довгостроковій перспективі. Децентралізовані процедури закупівель і спрощення процесів можуть сприяти більш швидкому виконанню проєктів. Крім того, важливо створити механізми підзвітності та забезпечити участь громад у плануванні та моніторингу виконання програм відновлення.

У цій надзвичайно складній ситуації спільні зусилля міжнародної спільноти та України є ключовими для досягнення сталості, прозорості та ефективності програм відновлення. Дослідження включало аналіз фінансових можливостей муніципалітетів в Україні та джерел фінансування для відновлення та реконструкції після війни. Як видно з наших висновків, розподіл джерел фінансування є складним і динамічним процесом, який може варіюватися в залежності від різних факторів, включаючи стан економіки, політичну ситуацію та регіональні особливості.

Аналіз внутрішніх джерел фінансування, таких як місцеві бюджети та податкові надходження, надав можливість зрозуміти фінансовий стан муніципалітетів і їхню спроможність фінансувати власні проєкти реконструкції та розвитку. Дослідження також враховувало роль державних фондів, які можуть забезпечити фінансову підтримку муніципалітетам у відновленні та розвитку. Особлива увага зверталася на

ефективність та прозорість цих фондів, а також на їхню спроможність відповідати на нагальні потреби.

Аналіз міжнародних джерел фінансування був також важливим, оскільки міжнародна допомога відіграє одну із ключових ролей у забезпеченні фінансової стабільності муніципалітетів. Вибір таких організацій, як Світовий Банк, Європейський Інвестиційний Банк та Європейський Банк Реконструкції та Розвитку, для аналізу був доцільним, оскільки вони грають важливу роль у фінансуванні проєктів в Україні. Ми зробили акцент на загальних рисах і динаміці фінансування, а також підкресленні важливості прозорості і ефективності фінансових інструментів.

Наша методологія включала певні обмеження, які вплинули на рівень деталізації та обсяг аналізу деяких аспектів фінансування відновлення та реконструкції. Дослідження аналізує ключові аспекти фінансування, включаючи внутрішні джерела, державні фонди та міжнародну допомогу.

Дуже важливо, що Україна розвиває цифрову базу даних для відстеження інформації про проєкти відновлення та розвитку, що дозволить покращити моніторинг та ефективність фінансування. Залучення приватного капіталу та державно-приватних партнерств є важливими аспектами фінансування та реалізації проєктів відновлення. В наступних дослідженнях ми плануємо детальний аналіз цих аспектів, що допоможе розвивати стратегії для залучення приватного сектору у процес післявоєнного відновлення.

Узагальнені висновки та рекомендації у кожному підрозділі Розділу 2 можуть стати важливим інструментом для визначення шляхів покращення фінансування та реалізації програм відновлення та реконструкції в Україні. Автори дослідження щиро намагалися зробити власний внесок у розуміння фінансових аспектів відновлення та реконструкції в Україні, який буде корисним для прийняття рішень на рівні уряду та муніципалітетів.

У заключній частині, спираючись на вже зроблені висновки та рекомендації, ми визначимо їх пріоритетність та додаємо додаткові коментарі[118]:

1. Продовжувати децентралізацію та посилювати фінансові можливості громад. Першочергові завдання:

- Збільшення фінансової автономії місцевого самоврядування.
- Проведення аудиту ресурсів фіскальних органів, з метою виявлення недоліків та забезпечення їх технічного та кадрового підсилення.
- Проведення аудиту земель та нерухомості на предмет їх включення до баз податкового обліку.
- Підсилення ролі ОМС у адмініструванні податків та розгляд можливостей змін в Податковому кодексі для муніципалітетів.

[118] Додаткові коментарі включають висновки, отримані в результаті інтерпретації даних пілотного дослідження, з урахуванням того, що їх обмежена застосовність на всю територію України підтверджує необхідність додаткового дослідження та розширення обсягу аналізу для здійснення більш точних та репрезентативних висновків.

- Продовжити вивчення досвіду країн Євросоюзу щодо регулювання місцевих податків і зборів.

2. Вдосконалення законодавчої бази та судова система при децентралізації. Першочергово потрібні:

- Розроблення та прийняття нових законодавчих актів, які б зміцнили основи децентралізації, зокрема в частині фінансової автономії.
- Підсилення ролі і авторитету судової системи для забезпечення незалежності та оперативності реагування на порушення законодавства та владних повноважень на місцевому рівні.

3. Цифровізація бюджетного процесу:

- Впровадження цифрових систем для аналізу та планування бюджетних коштів.
- Забезпечення прозорості та передбачуваності надання субвенцій з державного бюджету.

4. Сприяння розвитку бізнесу:

- Створення стимулюючих умов для малого та середнього бізнесу.
- Забезпечення ефективного контролю щодо сплати податків суб'єктами підприємницької діяльності.

5. Місцеві ініціативи:

- Підвищення прозорості та впровадження системи публікації даних про видатки та доходи місцевого бюджету.
- Розроблення стратегічного плану відновлення інфраструктури та диверсифікація джерел фінансування.

6. Бюджетна криза територіальних громад:

- Запровадження механізмів підтримки для громад, які найбільше постраждали від падіння доходів.
- Надання дозволів сільським громадам залучати позикові ресурси та міжнародні гранти.
- Розроблення і впровадження стратегій залучення внутрішнього фінансування.

7. Пріоритет оборонних видатків:

- Проведення перегляду бюджетних пріоритетів з метою збалансування потреб оборони та місцевого розвитку після закінчення військових дій.

Ці пріоритети можна розглядати як послідовні кроки для поліпшення фінансового управління та розвитку муніципалітетів в Україні.

Рекомендації для Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР):

1. Співфінансування проєктів:

- Проведення дослідження та визначення адекватного рівня співфінансування для різних міст та громад з урахуванням їх фінансових можливостей та потреб.

2. Електронне голосування та демократія:

- Забезпечення технічної та правової бази для ефективного та інклюзивного електронного голосування через платформу "Дія", звертаючи увагу на забезпечення доступу для всіх громадян.

3. Участь громадян та демократія:

- Забезпечення партнерства з громадянами та залучення вразливих груп до процесів прийняття рішень та голосування.

4. Пілотні проекти та інновації:

- Розробка, тестування та впровадження нових підходів та інновацій для покращення регіонального розвитку.

5. Аналіз та дослідження:

- Проведення аналізу та досліджень щодо потреб та можливостей різних регіонів.

6. Моніторинг та оцінка:

- Забезпечення постійного моніторингу та оцінки реалізації проєктів та їх ефективності.

7. Координація та взаємодія:

- Забезпечення координації та співпраці між різними органами влади для успішної реалізації реформ та ініціатив.

8. Використання платформи "DREAM" для моніторингу:

- Забезпечення використання платформи "DREAM" для моніторингу фінансування та виконання проектів в реальному часі.

Ці пріоритети спрямовані на підвищення ефективності та прозорості діяльності ДФРР, а також на покращення участі громадян у прийнятті рішень та розвитку регіонів України.

Рекомендації для розвитку Фонду енергоефективності:

1. Зміцнення партнерських відносин з Німеччиною та ЄС:

- Розширення співпраці з німецькими установами, консультантами та експертами для залучення фінансової підтримки та передачі технологій.

2. Посилення міжнародного контролю та прозорості:

- Підтримка міжнародних організацій для контролю та аудиту діяльності Фонду з метою запобігання корупції та підтримки високих стандартів виконання.

3. Диверсифікація джерел фінансування:

- Активний пошук нових джерел зовнішнього фінансування, включаючи співпрацю з іншими донорськими країнами, міжнародними організаціями та приватним сектором.

4. Зміцнення ролі Фонду в децентралізаційних процесах:

- Підтримка місцевого самоврядування та розвитку регіонів через реалізацію енергоефективних проектів на рівні регіонів.

Ці пріоритети спрямовані на зміцнення фінансової стабільності та ефективності Фонду енергоефективності та його спроможності впливати на реалізацію енергоефективних проектів в Україні.

Рекомендації для Фонду ліквідації наслідків збройної агресії

1. **Розробка чітких критеріїв оцінки проєктів:**
- Розробити нову методологію оцінки проєктів спільно з Світовим банком для більш об'єктивної оцінки потреб, охоплення, невідкладності та соціального впливу. Встановити чіткі критерії та стандарти для відбору проєктів, які будуть орієнтовані на реальні потреби громад та враховуватимуть критерії ефективності та соціального впливу.
2. **Оптимізація розгляду проєктів громад:**
- Вдосконалити процес розгляду проєктів громад на рівні обласних адміністрацій та Міжвідомчої комісії.
3. **Моніторинг та звітність:**

- Організувати систему моніторингу та звітності щодо використання коштів ФЛНЗА для забезпечення прозорості та відповідності цілям. Забезпечити повну функціональність платформи “DREAM” та публікацію інформації про проєкти, розподіл коштів та їх використання для широкої громадськості та ЗМІ.

4. **Координація робіт та уникнення конфліктів інтересів:**

- Забезпечити чітку координацію між місцевими радами, обласними державними та військовими адміністраціями у розробці регіональних планів відновлення та розвитку для уникнення конфліктів інтересів та корупційних ризиків. Розробити єдиний механізм формулювання регіональних планів відновлення, що враховуватиме рекомендації місцевих рад та обласних державних адміністрацій.

5. **Забезпечення участі громад у формулюванні планів відновлення:**

- Забезпечити активну участь громад та громадських організацій у процесі формулювання регіональних планів відновлення. Залучати громадські організації та громадян до процесу виділення коштів, забезпечити їхню можливість подавати та обговорювати проєкти.

6. **Моніторинг і аналіз впливу програми "єВідновлення":**

- Здійснювати регулярний моніторинг та аналіз впливу державної програми "єВідновлення" на відновлення житла та соціально-економічний розвиток постраждалих регіонів.

7. **Підтримка громадських ініціатив :**

- Сприяти розвитку та фінансуванню громадських ініціатив у сфері відновлення та розвитку постраждалих територій.

8. **Розробка механізму погодження з Комітетом Верховної Ради:**

- Розробити чіткий механізм погодження рішень щодо виділення коштів з Комітетом Верховної Ради з питань бюджету для уникнення невідповідностей та конфліктів.

9. **Мінімізація політичного впливу:**

- Забезпечити незалежність та об'єктивність процесу виділення коштів від політичних впливів шляхом впровадження прозорих процедур та залучення експертів.

Ці пріоритети спрямовані на зміцнення фінансової стабільності та ефективності Фонду ліквідації наслідків збройної агресії.

Рекомендації щодо посилення участі МФО в подоланні наслідків війни в Україні та стабільному наданню фінансової підтримки:

1. Уряду України продовжувати зміцнення співробітництва з МФО:

- Проведення регулярних зустрічей і консультацій з представниками МФО для поглиблення співробітництва та визначення конкретних шляхів фінансової підтримки та реформування.

2. Використання фінансових ресурсів на пріоритетні сфери:

- Створення механізмів для ефективного спрямування фінансових ресурсів на пріоритетні сфери розвитку, зокрема шляхом підтримки локального планування та реалізації проєктів на рівні органів місцевого самоврядування.

Пріоритетні рекомендації для Міжнародних фінансових організацій для підтримки України в досягненні її стратегічних цілей та сталого розвитку. Вони включають в себе співпрацю у ряді ключових сфер:

1. **Збереження і розширення фінансової підтримки:**

-Подальше надання фінансової допомоги та розгляд можливості збільшення фінансового обсягу допомоги для підтримки розвитку України.

2. Підтримка реформ:

-Сприяння проведенню інституційних та структурних реформ, що сприяють сталому економічному зростанню та покращенню якості життя громадян.

3. **Розширення портфелю проєктів та забезпечення стабільності і прозорості:**

-Розгляд можливості розширення проєктного портфелю в сферах, де існують найбільш нагальні потреби, та забезпечення стабільних умов та прозорості виконання проєктів.

4. **Співпраця з муніципалітетами:**

-Подальший розвиток співпраці з муніципалітетами для підтримки проєктів місцевого розвитку та інфраструктури.

5. **Підтримка приватного сектору:**

-Сприяння розвитку приватного сектору та підтримці підприємництва та створення робочих місць.

6. Зелений розвиток/підтримка енергоефективності:

-Збільшення підтримки екологічно спрямованих та енергоефективних проєктів.

7.Підтримка Prozorro:

-Підтримка адаптації системи закупівель Prozorro до стандартів Міжнародних фінансових організацій.

8.Гарантії та терміни:

- Забезпечення стабільності кредитів Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) та розгляд можливостей для подовження термінів погашення кредитів.

9.Співпраця з іншими міжнародними організаціями:

-Продовження співпраці з іншими міжнародними організаціями для забезпечення комплексної підтримки України.

10. Моніторинг та оцінка:

-Здійснення систематичного моніторингу та оцінки результатів проєктів для забезпечення ефективності та відповідності завданням.

Ці заходи сприятимуть реалізації стратегічних цілей України та зміцненню її сталого розвитку.

А також:

1. Розробка цілісних стратегій реконструкції: Погодження дій донорів та зацікавлених сторін є ключовим чинником успіху в ефективному використанні фінансових ресурсів з метою уникнення подвійного фінансування та забезпечення впливу на проєкти.

2. Надання кредитів безпосередньо кінцевим бенефіціарам: З метою покращення швидкості та ефективності фінансових операцій. Важливо також надавати підтримку та навчання кінцевим бенефіціарам для кращого управління та використання коштів.

3. Децентралізовані процедури закупівель: Спрощення процедур закупівель і впровадження ефективних систем контролю для зменшення часових витрат та бюрократії в процесі реалізації проєктів.

4. Узгодженість між Україною та міжнародними фінансовими інституціями: Ефективна комунікація та співпраця між всіма сторонами є важливою для запуску та виконання проєктів. Створення Груп підготовки та реалізації проєктів на рівні територіальних громад буде сприяти ефективності, узгодженості та спільної відповідальності.

На завершення нашого дослідження ми хочемо висловити щиру вдячність за можливість співпраці з CEE Bankwatch Network і всіма іншими організаціями, які докладають зусиль до важливої справи відбудови. Наша робота не була б можливою без вашої підтримки, експертності та співпраці.

У нас є значна кількість додаткових матеріалів і напрацювань, які не були включені до цього документу, і ми готові поділитися ними з усіма зацікавленими організаціями. Ми відкриті до подальших зустрічей, обміну ідеями і співпраці з усіма, кому не байдужа справа відновлення та сталого розвитку. Разом ми можемо досягти більших результатів і сприяти позитивним змінам у сфері відбудови. Дякуємо за вашу підтримку, і сподіваємося на подальші успіхи у спільній роботі.

ДОДАТКИ

1. **Форми опитувальників та інтерв’ю**
2. **Довідкова інформація про громади, що відповіли на запитання опитувальників**
3. **Доходи і видатки**